

Кыйноолорду жана башка
катаал, адамгерчиликсиз же
кадыр-баркты басмырлаган
мамиленин жана жазанын
түрлөрүнүн алдын алуу боюнча
Кыргыз Республикасынын
Улуттук борбору

2014 ЖЫЛДЫК БАЯНДАМА

Бишкек
2015

Бул ар жылдык баяндама Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борборунун (мындан ары Улуттук борбор) 2014-жыл боюнча ишмердүүлүгүнүн натыйжасында КАК (КАК - Кыйноолордун жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча БУУ кичи комитетинин) КККФП аткаруу боюнча жетекчилигине, Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борбору жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамынын 15-беренесине жана “Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин регламенти жөнүндө” Кыргыз Республикасынын мыйзамынын 113-беренесинин 2-1 пунктуна ылайык даярдалды. Бул докладды жазуу учурунда “Адам укугу боюнча улуттук механизмдин негизинде Кыргыз Республикасынын жабык мекемелериндеги адам укугун көзөмөлдөө” долбоорун жүзөгө ашыруу мезгилинде Улуттук борбор менен коммерциялык эмес уюмдардын биргеликте жүргүзгөн текшерүүлөрүнүн жыйынтыгы тууралуу 2014-жылдагы отчетунун материалдары колдонулган.

Жылдык баяндама өлкөдөгү 2014 жылдагы кыйноолорду жана башка катаал мамиленин алдын алуу боюнча абалы туралуу маалыматты камтыйт. Ар жылдык баяндама Улуттук борбордун өткөнкү жылдагы аракеттенүүсү жана ишмердүүлүгү жөнүндө маалыматты, атап айтканда Улуттук борбордун ички уюштуруусуна, адамдык, каржылык жана логистикалык ресурстарын жана методологиясын кошо камтыйт. Ошондой эле баяндамада мамлекеттик бийлик органдары жана башка субъекттер менен кызматташуусу, эл аралык жана улуттук мыйзамдарда каралган Улуттук борбордун мандатын натыйжалуу аткаруу үчүн кыйынчылыктар жөнүндө маалымат көрсөтүлгөн. Мындан тышкары, баяндамада Кыргыз Республикасында кыйноолорду колдонуу тажрыйбасына байланыштуу себептердин талдоосунун натыйжалары жана алардын алдын алуу боюнча негизги көйгөйлөрү жарандардын кыйноолордон жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнөн эркиндигинин укуктарынын бузулушунун далилдери жөнүндө мисал келтирүү менен көрсөтүлгөн.

Ар жылдык баяндаманын өзүнчө бөлүгүн кыйноолордун алдын алуу тармагында абалды өзгөртүүгө багытталган мамлекеттик органдарга берилген сунуштар, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдарынын 2013-жыл боюнча Улуттук борбордун ар жылдык баяндамасында жарыяланган сунуштарын аткаруусу боюнча маалымат ээлейт.

Директор

Рысбеков Бакыт.

МАЗМУНУ

КИРИШ СӨЗ	6
1. КОРУТУНДУ ЖАНА СУНУШТАР	8
2. ЖАБЫК МЕКЕМЕЛЕРГЕ АЛДЫН АЛУУ БАРУУЛАРДЫН НАТЫЙЖАЛАРЫ	
2.1. Жалпы маалымат жана негизги статистикалык маалымат	15
2.2. Кыйноолордон жана катаал мамилелерден эркин болуу укугу	21
2.3. Юридикалык коргоо укугу	34
3. ЖАБЫК МЕКЕМЕЛЕРДЕ АДАМ УКУКТАРЫНЫН САКТАЛЫШЫ ЖАНА КАРМОО ШАРТТАРЫ	
3.1. Материалдык-тиричилик жана санитардык-гигиеналык шарттар	39
3.2. Медициналык тейлөө укугу	50
3.3. Тамактануу	52
3.4. Даттануулар менен кайрылуу укугу	57
3.5. Маалымат укугу	58
3.6. Кездешүү укугу	60
3.7. Берип жиберүүлөрдү алуу укугу	60
3.8. Күн сайын сейилдөө укугу.....	61
4. ЖАБЫК МЕКЕМЕЛЕРДЕ КАРМООНУН, БОЛУУНУН МЫЙЗАМДУУЛУГУ	62
5. КЫЙНООЛОРДУ ЖАНА БАШКА КАТААЛ МАМИЛЕНИН ЖАНА ЖАЗАНЫН ТҮРЛӨРҮН КОЛДОНУУ ДАЛИЛДЕРИНЕ НАТЫЙЖАЛУУ ЧАРА КӨРҮҮНҮН НЕГИЗГИ КӨЙГӨЙЛӨРҮ	
5.1. Натыйжалуу тергөө механизминин жоктугу	67
5.2. Кыйноолорду жана катаал мамилени документтештирүү	72
5.3. Кыйноолор жана катаал мамиле үчүн жазанын шексиздиги	76
6. МАМЛЕКЕТТИК БИЙЛИК ОРГАНДАРЫ, ЭЛ АРАЛЫК ЖАНА КОММЕРЦИЯЛЫК ЭМЕС УЮМДАР МЕНЕН КЫЗМАТТАШУУ	79
7. ЭЛ АРАЛЫК ЖАНА УЛУТТУК МЫЙЗАМДАРДА КАРАЛГАН УЛУТТУК БОРБОРДУН МАНДАТЫН НАТЫЙЖАЛУУ АТКАРУУ ҮЧҮН КЫЙЫНЧЫЛЫКТАР	
7.1. Мамлекеттик органдар тарабынан Улуттук борбордун ишмердүүлүгүнө тоскоолдук көрсөтүү фактылары	81
7.2. Алдын алуу улуттук механизми мандатына ылайык ишмердүүлүк жүргүзүүнүн кыйынчылыктары	85
8. УЛУТТУК БОРБОРДУН 2013-ЖЫЛ БОЮНЧА ЖЫЛДЫК БАЯНДАМАСЫНДА ЖАРЫЯЛАНГАН СУНУШТАРДЫН МАМЛЕКЕТТИК ОРГАНДАРЫ ТАРАБЫНАН ЖОГОРКУ КЕҢЕШТИН ТОКТОМУНА ЫЛАЙЫК АТКАРЫЛЫШЫНЫН ДЕҢГЭЭЛИ	86

КЫСКАРТУУЛАРДЫН ТИЗМЕСИ:

ААУМ – Алдын алуу улуттук механизми

АЖК – Административдик жоопкерчилик тууралуу кодекс

АКБ – административдик тартипте кармалгандар үчүн бөлмөлөр

АСУЭП – Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт¹

БАМИ – Беловодск атайын мектеп-интернаты

БИК – Балдар иш комиссиясы

БКБМК – Баңгизаттарды контролдоо боюнча мамлекеттик кызматы

БП – Башкы прокуратура

БӨУ – Бейөкмөттүк уюм

БУУ – Бириккен улуттар уюму

ЕККУ – Европадагы коопсуздук жана кызматташтык уюму

ЖАК – Жазык-аткаруу кодекси

Жалпыга бирдей декларация – Адам укуктарынын жалпыга бирдей декларациясы

ЖАМК – Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик жаза аткаруу кызматы

ЖПК – Жазык-процесстик кодекс

ИБ – Ички иштер бөлүмү

ИИБ – Ички иштер башкармалыгы

ИИМ – Ички иштер министрлиги

Ички күн тартибинин эрежелери – Кыргыз Республикасынын ички иштер органынын убактылуу кармакжайларынын ички күн тартибинин эрежелери²

КБЖ – кабыл алып-бөлүштүрүү жайы

КБ – коомдук бирикме

КЖК – Кылмыш-жаза кодекси

КИББ – Ички иштер министрлигинин Кылмышкерлерди издөө башкы башкармалыгы

Камакта кармоонун тартиби жөнүндө мыйзам – 2002-жылдын 31-октябры, № 150 "Кылмыштарды жасоо жагынан шек туудурган жана айыпталып кармалган адамдарды камакта кармоонун тартиби жана шарттары жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамы

ККК – Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө каршы БУУ кичи комитети

КККФП – Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө каршы БУУ Конвенциясына Факультативдик протокол

КФ – коомдук фонд

Кыйноолор маселеси боюнча атайын баяндамачы – Кыйноолордун жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн суроолору боюнча БУУнун атайын баяндамачысы

Кыйноолорго каршы конвенция – Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө каршы БУУ Конвенциясы

Кыйноолорго каршы комитет – Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө каршы БУУ Комитети

КЭУ – коммерциялык эмес уюм

¹ 1966-жылдын 16-декабрында БУУнун Башкы Ассамблеясынын 2200 А (XXI) резолюциясы менен кабыл алынган

² 2006-ж. 2-февралындагы №57 Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн токтому менен бекитилген

Минималдуу стандарттык эрежелер – Камактагыларга мамиле кылуунун минималдуу стандарттары³

МКБ – милициянын кыштактык бөлүмү

МШБ – милициянын шаардык бөлүмү

НОБО – Нарын облусунун бириккен ооруканасы

Принциптердин жыйындысы – Кайсы болбосун калыпта кармоого же камалууга тартылган бардык жактарды коргоо принциптеринин жыйындысы⁴

ТКЖ – тергөө кармакжайы

ТОБО – Талас облусунун бириккен ооруканасы

УИИБ – унаадагы ички иштер башкармалыгы

УКЖ – убактылуу кармакжай

УКМК – Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитети

Улуттук борбор – Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борбору

Улуттук борбор жөнүндө мыйзам – 2012-жылдын 12-июлу, № 104 "Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борбору жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамы

ЧМИ – Чүй мектеп-интернаты

Эркиндигинен ажыратуучу жайлар – администрациялык кармоого же камакка алууга кириптер кылынган адамды, кылмыш жасоого шек саналып кармалганды, кылмыш жасоого айыпталганына байланыштуу камакка алынганды, соттун өкүмү боюнча эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жаза өтөп жатканды кармоо үчүн эсептелген жайлар, анын ичинде: убактылуу кармоочу камералар, убактылуу кармоочу изоляторлор жана тергөө изоляторлору; жатак абактар, түзөтүү абактары, тарбиялоо абактары, түрмөлөр; ички иштер органдарынын кабыл алуу-бөлүштүрүү жайлары;

гүппактар; администрациялык кармоого кириптер кылынган адамдарды кармоо үчүн чек ара кызматы органдарынын жайлары; республиканын ичинде айдалган адамдарды же баш калка издегендерди кабыл алуу жана убактылуу жайлаштыруу түйүндөрү;

Эркиндигин чектөөчү жайлар – өзүнүн мүнөздөмөсү боюнча эркиндигинен ажыратуучу жайлар катары жиктелбеген, адамдар мамлекеттик органдын (кызмат адамынын) тескемеси боюнча туруучу же болбосо анын уруксаты менен туруучу, аны өз эркинче таштап кете албаган кандай гана болбосун жайлар, анын ичинде: укук коргоо органдары жайгашкан жерлер жана объекттер; жашы жете электерди көнүктүрүү жана реабилитациялоо борборлору; ички иштер, коргоо, улуттук коопсуздук органдарынын, жазык-аткаруу тутумунун жана өзгөчө кырдаалдарды алдын алуу чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын аскердик бөлүктөрү; психоневрологиялык мекемелер; психикалык оорулар, аракеттик, баңгилик жана токсикомания менен ооругандарды мажбурлап дарылоо үчүн адистештирилген мекемелер; ары-картаңдар, жашы жете электер жана ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар үчүн мамлекеттик жана мамлекеттик эмес медико-социалдык мекемелер (кары-картаңдар үчүн үйлөр, балдар үйлөрү ж.б.); тарбиялоонун өзгөчө шарттарына муктаж балдар жана өспүрүмдөр үчүн атайын мекемелер

³ 1995-жылдын 30-августунда Кылмыштуулуктун алдын алуу жана тартип бузуучуларга мамиле кылуу боюнча БУУнун биринчи Конгрессинде кабыл алынган

⁴ 1988-жылдын 9-декабрындагы №43/173 БУУнун Башкы Ассамблеясынын резолюциясы менен бекитилген.

КИРИШ СӨЗ

Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүн колдонуу тажрыйбасына эл аралык жана улуттук мыйзамдар тарабынан тыюу салынат жана алар Кыргыз Республикасындагы адам укуктарын сактоо тармагындагы эң курч көйгөйлөрдүн бири болуп саналат.

Кыйноолордун жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн натыйжалуу алдын алуу жарандык коомдун, мамлекеттик түзүмдөрдүн өкүлдөрүн агартуу тармагында таасирдүү ар кандай мыйзам чыгаруучу, административдик, соттук жана өлкөдөгү башка реформалар менен айкалышкан чараларды көрүүнү талап кылат.

Дүйнөлүк тажрыйба кыйноолор сыяктуу көрүнүштү жокко чыгарууда сезилерлик натыйжаларга жетүү үчүн, биринчи иретте алдын алууга багытталган чараларды кабыл алуу керектигин көз карандысыз эл аралык жана улуттук органдар тарабынан жүргүзүлгөн, максаты эркиндиктен ажыратуу жана чектөө жерлерине үзгүлтүксүз баруулардын алдын алуу системасын түзүү болуп саналган Кыйноолорго каршы конвенциясына карата Факультативдик протоколду кабыл алуу зарылдыгын көрсөтөт.

Кыйноолорго каршы конвенциянын катышуучу-мамлекеттеринин ичине 1994-жылдан бери Кыргыз Республикасы да кирген, аны менен бирге өзүнүн юрисдикциясындагы кайсы болбосун аймакта кыйноо актыларынын жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу үчүн натыйжалуу чараларды көрүү милдеттенмесин өзүнө алган. 2002-жылдын 18-декабрында Башкы Ассамблея тарабынан кабыл алынган Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө каршы БУУ Конвенциясынын Факультативдик протоколунун⁵ талаптарына ылайык, Кыргыз Республикасында алдын алуу улуттук механизми катары Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борбору түзүлдү⁶.

⁵ 5-апрель 2008-жыл № 52 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен Кыргызстан КККФПга кошулган

⁶ 12-июль 2012-жыл № 104 «Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борбору жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, 1-берене

Улуттук борбордун негизги милдети болуп эркиндигинен ажыратуучу жана эркиндигин чектөөчү жайларында кармалып жаткан адамдарга карата болгон кыйноолордун жана адамгерчиликсиз мамилелердин алдын алуу жана кармалуучу шарттарын жакшыртуу саналат.

Совет доорунан кийинки мейкиндикте Кыргыз Республикасы КККФП талаптарына жетишерлик деңгээлде ылайык келген алдын алуу улуттук механизмдин түзгөн биринчи мамлекеттердин бири болуп эсептелгенин белгилеп кетүү шарт. Кыйноолор менен күрөшү жана алардын алдын алуу тармагындагы бир катар эл аралык эксперттер, алардын арасында ККК мүчөлөрү Армен Даниелян, Виктор Захария жана Грузия, Молдова Республикасы, Казакстан, Тажикстан сыяктуу айрым КМШ өлкөлөрүнүн алдын алуу улуттук механизмдеринин өкүлдөрү мамлекеттин кыйноолорду жана катаал мамилени жоюуга умтулганын жана мамлекеттин жетекчилигинин Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борборун түзүүдө көрсөткөн саясий эркин белгилешти.

1-бөлүм

КОРУТУНДУ ЖАНА СУНУШТАР

ЖАЛПЫ КОРУТУНДУ

Кыргыз Республикасында кыйноолорду жана катаал мамилени колдонуу мурункудай эле кеңири таралган көрүнүш болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же адамдын кадыр-баркын кемсинтүүчү мамилелердин түрлөрүнө жана жазалоолорго каршы аракеттенүү боюнча иш-чаралардын планын бекитиши мамлекеттик бийлик органдарынын адам укуктарын жана эркиндиктерин коргоо, анын ичинде кыйноолордон жана катаал мамиледен эркин болуу укугу тармагында өзүнүн эл аралык милдеттенмелерин аткарууга даярдыгын көрсөткөнүн тастыктайт.

Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же адамдын кадыр-баркын кемсинтүүчү мамилелердин түрлөрүнө жана жазалоолорго каршы аракеттенүү боюнча иш-чаралардын планы кыйноолордун жана катаал мамиленин алдын алуу жана бөгөт коюу максаттары үчүн зарыл иш-чараларды толук көлөмдө киргизбейт жана кыйноолор менен ырайымсыз мамиле колдонуу тобокелдигине учурашы мүмкүн болгон алсыз топторду толук камтыбайт.

Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борборунун түзүлүшү Кыргыз Республикасында кыйноолорду жана ырайымсыз мамилени колдонуу тажрыйбасын жоюуга умтулууда мамлекеттик бийлик органдарынын саясий эркти көрсөтүүсүнүн жарык мисалы болуп саналат.

Адам укуктары жана эркиндиктери тармагында кызматташуу жөнүндө меморандум жана мамлекеттик органдардын, БӨУ, КЭУ жана эл аралык уюмдардын кызматташуусунун башка жигердүү калыптары Кыргыз Республикасындагы кыйноолордун көйгөйүнө тийиштүү мамиленин түзүлүшүнө жана аны тезинен чечүү милдетинин мамлекеттин жана айрым мамлекеттик органдардын өнүгүү программаларына киргизилишине көмөктөштү.

ЖАЛПЫ СУНУШТАР

Кыргыз Республикасында кыйноолорго жана башка ырайымсыз, адамгерчиликсиз же адамдын кадыр-баркын кемсинтүүчү мамилелердин түрлөрүнө жана жазалоолорго каршы аракеттенүү боюнча иш-чаралардын планын өз убагында жана тийиштүү аткарылышын жарандык коомдун уюмдары жана эл аралык уюмдар менен тыгыз өз ара аракеттешүү аркылуу камсыз кылуу.

Планды кыйноолор менен ырайымсыз мамиле колдонуу тобокелдигине учурашы мүмкүн болгон алсыз топторго карата кыйноолордун жана ырайымсыз мамилелердин алдын алууга багытталган иш-чаралар менен кеңейтүү. Адам укуктары жана эркиндиктери тармагында мамлекеттик органдардын, БӨУ, КЭУ жана эл аралык органдардын кызматташтыгы жөнүндө Меморандумдун алкагындагы ишмердүүлүктүн натыйжасы боюнча 2011-2013-жылдары иштелип чыккан сунуштарды көңүлгө алуу.

Кыргыз Республикасында кыйноолорго жана башка ырайымсыз, адамгерчиликсиз же адамдын кадыр-баркын кемсинтүүчү мамилелердин түрлөрүнө жана жазалоолорго каршы аракеттенүү боюнча иш-чаралардын планын ишке ашырууда көмөк көрсөтүү максатында Адам укуктары жана эркиндиктери тармагында мамлекеттик органдардын, БӨУ, КЭУ жана эл аралык органдардын кызматташтыгы жөнүндө Меморандумдун алкагындагы ишмердүүлүктү күчөтүү. Кыйноолор менен күрөшүүгө багытталган аракеттерди бириктирүү максатында кызматташуунун бардык башка калыптарын өнүктүрүү жана колдоо.

Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борборунун натыйжалуу ишмердүүлүгүнө мамлекет тарабынан зарыл колдоону камсыз кылуу. Анын ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуунун кайсы болбосун түрүн алып таштоо.

ТЫЯНАК

- Кылмыш-жаза кодексинин долбоорунда, Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борбордун ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу үчүн жоопкерчиликти белгилеген ченем жок;
- ЖАК соттолгон адамдарга гана тиешелүү, бирок ЖАМК тергөө кармакжайларында соттолгондордон тышкары айыпталгандар, шектүүлөр жана сот жообуна тартылгандар бар.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ КЕҢЕШИНЕ

Сунуштар

- Кылмыш-жаза кодексинин долбоорунда Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борбордун ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу үчүн жоопкерчиликти караштыруу;
- ЖАКка соттолгондорго да, айыпталуучуларга, шектүүлөргө жана соттолуучуларга да жаза аткаруу жана мамиле кылуунун ченемдерин караштырган толуктоолорду киргизүү;
- Камакта кармоонун тартиби жана шарттары жөнүндө мыйзамга камакта кармалуучу жактардын жактоочуга, Жогорку Кеңештин депутаттарына, Акыйкатчыга (Омбудсменге), Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борборго, ошондой эле адам укуктары боюнча эл аралык органдарга жиберген кат-кабарын электөөгө (цензура корреспонденции) толук тыюу салган толуктоолорду киргизүү;

- “Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө” мыйзамына, жарандардын кыйноолордон жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнөн эркин болуу конституциялык укугун камсыз кылуу сүроолору боюнча ченемдик укуктук актылардын долбоорлорун демилгелегендерди ылайыктуу корутунду алуу үчүн Улуттук борборго жөнөтүүсүн милдеттендирген толуктоолорду киргизүү.

Таянак

- Эркиндиктен ажыратуу жана чектөө жерлеринин көпчүлүгүндө кармоонун жалпы шарттары адамгерчиликсиз жана кадыр-баркты басмырлаган мамилеге такалат.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ӨКМӨТҮНӨ

Сунуштар

- Ички иштер министрлигинин УКЖ, ошондой эле ЖАМК ТКЖ кармоо шарттарын жакшыртууга бөлүнгөн бюджеттик каражаттарды бөлүп берүүнүн, каражаттоонун жана отчеттуулугунун айкындуулугун камсыз кылуу;
- көз карандысыз медициналык экспертиза институтун киргизүүнү демилгелөө, аны менен мамлекеттик соттук-медициналык экспертизанын ишмердүүлүгүнүн басымдуулугун (монополиясын) жокко чыгарууга көмөктөшүү;
- Ички иштер министрлигин, ЖАМК, Социалдык өнүгүү министрлигин, Билим берүү министрлигин, Юстиция министрлигин (мамлекеттик соттук-медициналык экспертизаны, соттук-психиатриялык кызматты) камакка алынган жактарды медициналык кароо, күбөлөндүрүү жана экспертизасы үчүн Кыргыз Республикасынын саламаттыкты сактоо министрлиги бекиткен, кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүн натыйжалуу документтештирүү боюнча тажрыйбалык колдонмону колдонууга милдеттендирүү;
- Кыйноолорго каршы БУУ конвенциясына карата Факультативдик протоколдун алкагында “Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борбору жөнүндө” КР мыйзамынын натыйжалуу иш алып баруусуна көмөктөшүү. Каржы министрлигин Улуттук борборго өз убагында каражат бөлүп берүүгө милдеттендирүү.

Таянак

■ Мамлекет көз карандысыздыкты алган мезгилден бери, Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарын реформалоо боюнча көрүлгөн аракеттер, милиция кызматкерлери тарабынан колдонулган кыйноолорго жана ырайымсыз мамилеге карата ички иштер органдарында толук жол берилбестик саясатынын түзүлүшүнө али толук деңгээлде көмөктөшө элек;

■ система өзгөрбөгөндөн кийин, ички иштер органдарынын кызматкерлеринин ишинин ыкмалары да өзгөргөн жок. Кылмыштарды ачуунун артынан түшүү кылмыш кылганга шектүү катары кармалган жактарга карата кыйноолорго жана ырайымсыз мамилеге алып келүүдө;

■ адамды иш жүзүндө кармагандан кийинки биринчи сааттардын ичинде ишенимдүү процесстик кепилдиктердин олуттуу кемчилиги бар. Кыргыз Республикасынын ЖПК сотко

чейинки өндүрүштүн алкагында тергөөгө чейинки текшерүүнү жүргүзүүнүн тартибин жөнгө салбайт, анын өндүрүшүнө тартылган жактардын мартабасын (статусун) белгилебейт, алардын укуктарын караштырбайт, демек, бул укуктардын сакталышынын кепилдиги жок. Жазык процессинин дал ушул баскычынын натыйжасы каттары жазык сот өндүрүшүнө тартылган жактар кыйноо колдонуу тобокелдигине көбүрөөк учурашат.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЧКИ ИШТЕР МИНИСТРЛИГИНЕ

Сунуштар

- Милиция иштерди ачуунун пайызына (%) эмес, коомдук ишенимге жана коопсуздукка багыт алгандай кылып, ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн баалоонун ченөлчөмүн өзгөртүү;
- кыйноолорго жана ырайымсыз мамилеге жол берилбестик сезимине көндүрүү үчүн ыкчам-тергөө ишмердүүлүгүнүн кызматкерлерине үзгүлтүксүз окуу программаларын өткөрүү. Ал үчүн окуу программасын иштеп чыга турган жана бир катар лекцияларды өткөрө турган профессионалдуу көз карандысыз эксперттерди тартуу;
- өткөрүлүп жаткан соттук-укуктук реформанын алкагында шектүү адамдын кармалган учурдан тартып токтоосуздан процесстик мартабасын, процесстик укуктарын жана процесстик кепилдиктерин так аныктоону камсыз кылуу;
- ар бир ИИБ чоң күңүрттөлгөн (тонированный) терезелери бар сурак бөлмөсүн куруу суроосун караштыруу. Кыймыл билдиргичи (датчик движения) бар видеобайкоо системасы бөлмөнүн көз карандысыз үзгүлтүксүз жазуусун жүргүзөт. Бөлмөдө ыкчам-тергөө кызматкери сүйлөшөт, ал эми калган ылайыктуу жактар көрсөтмөлөрдү башка бөлмөдөн укса болот.
- кармалгандардын кайсы болбосун убакытта медициналык тейлөөгө жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу;
- КР Саламаттыкты сактоо министрлиги бекиткен Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүн натыйжалуу документтештирүү боюнча тажрыйбалык колдонмону ИИБ УКЖ келип түшкөн убагында, ошондой эле аларды тергөө аракеттерин жүргүзүү үчүн УКЖ алып чыгып, кайрадан алып келген ар бир учурунда медициналык күбөлөндүрүүсү үчүн ишке киргизүү;
- укуктар жана эрежелер жөнүндө чоң шрифт менен жазылган маалыматты камтыган маалымат такталарын (плакаттарды) ар бир камерага кыргыз жана орус тилдеринде (мүмкүн болушунча башка тилдерде дагы) жайгаштыруу. Такталардагы маалымат көз карандысыз эксперттер менен бирге иштелип чыгышы керек.

Таянак

■ Кыргыз Республикасынын ЖПК ченемдери коргоого укукту бекиткен конституциялык абалга толук жооп бербейт жана формалдуу түрдө анын чегин, шектүү же айыпталуучу катары белгилүү процесстик мартабасын алгандан кийин көрсөтүп, чектейт;

■ иш жүзүндө кармалган адам ар дайым эле жактоочунун жардамын колдоно албайт, муну пайдаланып, ыкчам кызматкерлер моюнга алган көрсөтмөлөрдү алуу максатында кыйноолорду жана ырайымсыз мамилени колдонушат;

■ “дежур” жактоочулардын катышуу көйгөйү орчундуу бойдон калууда;

■ кепилденген мамлекеттик юридикалык жардамдын алкагында иштеген жактоочулардын ишинин сапатын текшерүү механизмдеринин жоктугу алар көрсөткөн кызматтын сапатынын төмөндөшүнө жана жактоочулар этикасынын кесиптик стандарттарынын бардык жерде бузулушуна алып барат. Мамлекеттин эсебинен көрсөтүлгөн юридикалык жардам натыйжалуу болуп саналбайт.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЮСТИЦИЯ МИНИСТРЛИГИНЕ

Сунуштар

■ Өз кардарларына квалификациялуу кызмат көрсөткөн тажрыйбалуу жактоочуларды тартуу үчүн кепилденген мамлекеттик юридикалык жардам көрсөтүү боюнча жактоочулардын эмгегине акы төлөөнүн тарифтерин жогорулатуу жагына караштыруу;

■ **АР БИР** жактоочунун көрсөткөн юридикалык жардамынын сапатын көзөмөлдөөнү камсыз кылган механизмди түзүү жана “дежур” жактоочуларга карата ылайыктуу чараларды көрүү, анын ичинде жактоочулук ишмердүүлүгүн жүргүзүү укугун берген лицензиясынан ажыратуу;

МАМЛЕКЕТТИК ЖАЗА АТКАРУУ КЫЗМАТЫНА

Сунуштар

• милдеттүү түрдөгү биринчи медициналык күбөлөндүрүүнү, ошондой эле ар бир алып келген сайын милдеттүү медициналык күбөлөндүрүүнү өткөрүүнү камсыз кылуу;

• мекеменин бардык документтерин милдеттүү түрдө толтуруу, өзгөчө кармалгандардын ден соолугунун абалын жана денесинин жараланышы боюнча кайрылууларын катто, ТЖКга кайрадан келгендердин жана аларды тергөө аракеттерин жүргүзүү үчүн чыгарып, ТЖКга кайра алып келгендерди күбөлөндүрүү боюнча журналдарын катто;

• укуктар жана эрежелер жөнүндө жазылган маалыматты камтыган маалымат такталарын (плакаттарды) ар бир камерага кыргыз жана орус тилдеринде (мүмкүн болушунча башка тилдерде дагы) жайгаштыруу;

• ар кандай категориядагы камалгандарды, алардын жынысын, жаш курагын, мурдагы соттолгондугун, алардын камалуусунун юридикалык себептерин жана аларга жазылган мамиле кылууну эске алуу менен өзүнчө кармоо жөнүндө мыйзам ченемдерин так аткаруу.

Тыянак

- камалгандардын жана сот жообуна тартылгандардын алгачкы тергөөнүн уруксат берилбеген ыкмаларын колдонгондугу тууралуу арыздарына судьялардын этибарга албаганы ыкчам-тергөө ишмердүүлүгүнүн кызматкерлерине кыйноолорду жана ырайымсыз мамиленин башка түрлөрүн колдонууга мүмкүндүк берет;
- кыйноо боюнча ондогон кылмыш-жаза иштерин соттук кароосунун артынан улай келген соттук былыктык жана сот процессин кечиктирүү кыйноо үчүн жазанын шексиздигине күмөн түшүрөт;
- тергөөнүн уруксат берилбеген ыкмаларынын, анын ичинде кыйноолордун жазаланбастыгы кыйноолорду колдонуу тажрыйбасынын маанилүү себеби болуп саналат;
- кыйноолорго карата жазанын шексиздиги жана эч бир жол бербестик, аларды расмий жарыялоодон тышкары, укук колдонуучу иш-тажрыйбада көрсөтүлүшү керек. Кыйноолор менен күрөшүүнүн натыйжалуулугу тууралуу кыйноолор жөнүндө арыздар боюнча козголгон кылмыш иштеринин саны, кыйноолорду колдонууда күнөөлүү жактарга карата соттор чыгарган өкүмдөрдүн саны боюнча баа берсе болот.

Сунуштар

- Кыйноолор жана катаал мамиле далилдери боюнча кылмыш иштерине карата соттук былыктыкты жана соттук процесстин созулушун жокко чыгарууга багытталган, иштиктүү аракеттерди кабыл алуу;
- биринчи сот инстанцияларын шектүү жактардын аларга карата кыйноолорду жана алгачкы текшерүү жана тергөөдө башка мыйзамсыз ыкмалардын колдонулушу тууралуу арыздарына токтоосуз чара көрүүгө милдеттендирүү;
- Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп эсептелген, мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдер, ошондой эле эл аралык укуктун жалпы кабыл алынган принциптери менен ченемдери Кыргыз Республикасынын укук системасынын ажыралгыс бөлүгү болуп саналат, ал эми адам укуктары боюнча эл аралык келишимдердин ченемдери түздөн-түз колдонулат жана башка эл аралык келишимдин ченемдерине караганда артыкчылыкка ээ деген КР Конституциясынын талаптарынын сакталышын камсыз кылуу.

Тыянак

- Кыргызстанда бар болгон кыйноолор тууралуу билдирүүлөрдүн тергөө механизми анчалык натыйжалуу эмес, анткени ал натыйжалуу тергөөнүн жалпыга таанылган принциптерине толук деңгээлде жооп бербейт;
- прокуратура органдарынын кыйноолор жана катаал мамилелер көйгөйүнө мамилеси жакшы жакка өзгөрдү, ишмердүүлүгү олуттуу жигерденди;
- кыйноолорго арызданган он билдирүүнүн ичинен тогузунда кылмыш ишин козгоодон баш тартуу тууралуу чечим кабыл алынат, бул кыйноолор жөнүндө

билдирүүлөрдүн натыйжалуу тергөө принциптерин бузат, ал принциптерге ылайык жүрүш-турушунун мыйзамдуу же мыйзамсыз болгонун аныктоо үчүн, ошондой эле күнөөлүү жактарды аныктоо жана жазалоо үчүн тергөө далилдерди топтоо мүмкүнчүлүктөрүнө ээ болушу керек;

■ кыйноолор жөнүндө арыздар боюнча кылмыш ишин козгоо токтолдорун чыгаруу менен алардан баш тартуу жана бир жылга чейин жана андан көп созулушу мүмкүн болгон кошумча текшерүүлөрдү жүргүзүү тажрыйбасы кыйноолор жөнүндө билдирүүлөрдү натыйжалуу тергөөнүн принциптерин бузат, ал принциптерге ылайык укуктун улуктугу принцибине ишенимге колдоо көрсөтүү үчүн тергөө тез жана жигердүү өткөрүлүшү керек;

■ кылмыш ишин козгоодон баш тартуу тууралуу чечим толук кандуу тергөөнүн алкагында кабыл алынбастан, кошумча текшерүүнүн жүрүшүндө далилдерди кыйла натыйжалуу топтоо мүмкүнчүлүгү жок, тергөөчүнүн чектелген мүмкүнчүлүктөрүнүн шартында кабыл алынат;

■ арызчынын кошумча текшерүүнүн материалдарына жеткиликтүүлүгү кылмыш ишин козгоодон баш тартуу тууралуу токтомуна анын даттануу укугун жүзөгө ашыруу үчүн зарыл негиз болуп саналат. Арызчыны текшерүүнүн жыйынтыгы боюнча кабыл алынган чечим жөнүндө кабардар кылбастан мындай жеткиликтүүлүктөн чектөө калыптанып калган тажрыйбасы кыйноолор жөнүндө билдирүүлөрдү натыйжалуу тергөөнүн принциптерин бузат, ал принциптерге ылайык арызчылар даттанууларды караштыруу процессине өздөрүнүн мыйзамдуу таламдарын камсыз кылуу үчүн катышуусу керек.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БАШКЫ ПРОКУРАТУРАСЫНА

Сунуштар

- Прокуратура органдарына областтык деңгээлде кыйноолорду колдонуу далилдерин тергөө менен артыкча алектенген, ал областтын прокурорунан көз каранды жана Башкы прокуратурага түздөн-түз баш ийген прокурордун штаттык бирдигин киргизүү;
- ишти уюштурууда кылмыштын артынан түшүү (тергөө), мыйзамдуулугун көзөмөлдөө жана соттогу мамлекеттик айыптоо боюнча негизги милдеттерди аткарууда кызыкчылыктардын кагылышын алып таштоо.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КАРЖЫ МИНИСТРЛИГИНЕ

Сунуш

"Кыйноолорду жана башка катаал, адамкерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын үрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борбору жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын натыйжалуу иштеши үчүн **өз убагында** кажылоо менен камсыз кылуу.

2- бөлүм

ЖАБЫК МЕКЕМЕЛЕРИНЕ АЛДЫН АЛУУ

БАРУУЛАРДЫН НАТЫЙЖАЛАРЫ

2.1. Жалпы маалымат жана негизги статистикалык маалымат

Алдын алуу баруулардын усулу

Улуттук борбор жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамынын талаптарына ылайык Улуттук борбор тарабынан эркиндиктен ажыратуу жана эркиндиктен чектөө жерлерине алдын алуу баруулардын усулу жана программасы иштелип чыккан жана Улуттук борбордун Координациялык кеңеши менен бекитилген.

Алдын алуу баруулар Улуттук борбор тарабынан өз алдынча да, Улуттук борбор жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамына ылайык эркиндиктен ажыратуу жана эркиндиктен чектөө жерлерине алдын алуу барууларга Кыйноолордун алдын алуу боюнча Улуттук борбордун эксперттеринин тизмесине кирген эксперттерди тартуу аркылуу да жүргүзүлдү. Эксперттердин көпчүлүгү эркиндиктен ажыратуу жана эркиндиктен чектөө жерлерине мониторинг жүргүзүүдө көп жылдык тажрыйбасы бар болгон “Голос свободы” КФ, “Справедливость ОУКУ” КФ, “Луч Соломона” КФ, “Кылым шамы” КФ, “Бир дүйнө – Кыргызстан” КФ, “Жаштардын укук коргоо тобу” КБ, “Балдардын укуктарын коргоочулар лигасы” КФ сыяктуу бейөкмөттүк уюмдардын өкүлдөрү болуп саналат.

Мониторинг топторун түзүүдө гендердик тең салмактуулукту жана ар кандай этникалык топтордун, азчылык топторунун өкүлчүлүгүн сактоо жөнүндө мыйзамдын талаптары көңүлгө алынды. Топтун курамына эркиндигинен ажыратуу жана чектөө жайынын өзгөчөлүгүн эске алуу менен алдын алуу баруунун натыйжалуулугу үчүн зарыл болгон кесипкөйлүк көндүмдөргө ээ адамдар киргизилди⁷.

Эркиндиктен ажыратуу жана чектөө жерлерине эксперттердин кирүүсү Кыйноолордун алдына алуу боюнча Улуттук борбордун директору же аймактык өкүлчүлүктүн жетекчиси (өкүлү) тарабынан берилген бекитилген үлгүдөгү кат түрүндөгү уруксаты аркылуу жүргүзүлдү.

Алдын алуу барууларын жүргүзүүдө Улуттук борбор 2011-2013-жж. адам укуктары жана эркиндиктери тармагында кызматташуу жөнүндө Меморандумдун алкагында эркиндиктен ажыратуу жана чектөө жерлерине жүргүзүлгөн үч жылдык мониторингдин ичинде маалымат топтоо үчүн апробациялоодон өткөн инструментарийин колдонду.

Маалымат топтоонун негизги ыкмасы катары эркиндиктен ажыратуу жана чектөө жерлеринде камалгандар менен, жабык мекемелердин жетекчилери жана кызматкерлери тарабынан алардын изилдөөгө катышууга ыктыярдуу макулдугу принцибин милдеттүү түрдө сактоосу менен жарым түзүлүштүү интервьюлар колдонулду.

⁷ “Кыйноолордун алдын алуу боюнча КР Улуттук борбору жөнүндө” КР мыйзамы, 25-бер., 3-б.

Эркиндиктен ажыратуу жана чектөө жерлеринин кармоо шарттарынын мониторингинин жүрүшүндө байкоо карталары колдонулду. Мониторингдин жүрүшүндө аныкталган кыйноолорду, катаал мамилени колдонуунун далили байкоочу тарабынан анкетада жана ылайыктуу байкоо картасында жазылып жатты.

Мониторингдин жүрүшүндө кыйноолордун колдонулушу жөнүндө алынган бардык арыздар коштоочу кат менен, кыйноолорду колдонуу жөнүндө арыздарды текшерүү жана ага карата процесстик чечим кабыл алуу милдети жүктөлгөн, прокуратура органдарына жиберилип жатты.

Көлөмдүк маалымат

2014-жылдын март айынан бери Улуттук борбор тарабынан Кыргыз Республикасынын эркиндиктен ажыратуу жана эркиндиктен чектөө жерлерине 530 алдын алуу баруулар жүргүзүлгөн. 2014-жылы Кыргыз Республикасынын ИИМ башкармалыктарынын жана ички иштер бөлүмдөрүнүн 39 убактылуу кармакжайы, Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө караштуу ЖАМК 6 тергөө кармакжайы, Кыргыз Республикасынын УКМК тергөө кармакжайы, Кыргыз Республикасынын ӨКМ, КМ, МЧК 70 объектиси, алардын ичинен мөөнөттүү аскердик кызмат өтөө каралган 54 аскердик бөлүк кароого алынды. Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Социалдык өнүгүү министрлигине жана Билим берүү жана илим министрлигине караштуу балдардын жана психиатриялык мекемелердин жыйырма бешине алдын алуу баруулар жүргүзүлдү.

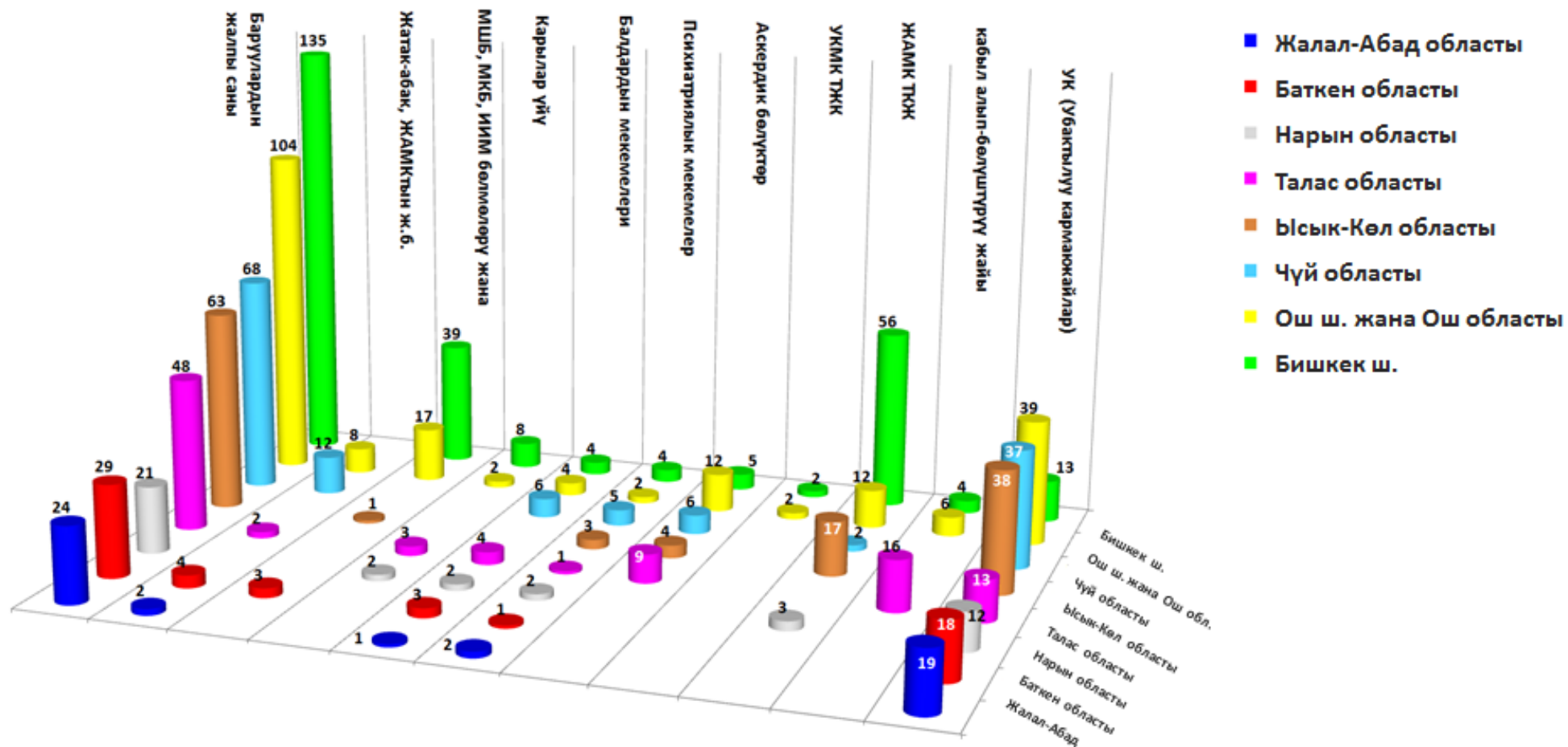
№ 1-таблица

Кыргыз Республикасынын жабык мекемелерине баруулардын саны

Аймактар	УКЖ	кабыл алып- бөлүштүрүү жайы	ЖАМК ТЖК	УКМК ТЖК	Аскердик бөлүктөр	Психиатриялык мекемелер	Балдардын мекемелери	Карылар үйү	МШБ, МКБ, ИИМ бөлмөлөрү жана имараттары	Жатак-абак, ЖАМКтын ж.б. мекемелери	Баруулардын жалпы саны
Бишкек шаары	23	4	76	2	5	4	4	8	39		165
Ош шаары жана Ош областы	39	6	14	4	12	2	4	2	17	8	108
Чүй областы	37		2		6	5	6			12	68
Жалал-Абад областы	21					2	1			2	26
Баткен областы	18					1	3		3	4	29
Нарын областы	14		3			2	2	2			23
Талас областы	13	16			9	1	4	3		2	48
Ысык-Көл областы	38		17		4	3			1		63
Бардыгы	203	26	112	6	36	20	24	15	60	28	530

№ 1-диаграмма

Кыргыз Республикасынын жабык мекемелерине баруулардын саны

Ар тараптуу текшерүүлөрдү жүргүзүү менен баруу үчүн жабык мекемелерди тандоо белгиленген эркиндиктен ажыратуу жана эркиндигин чектөө жерлеринде кыйноолор боюнча кырдаалга карата болгон маалыматтын болушуна жараша жүргүзүлдү. Пландаштырылган баруулар менен катар кыйноолордун болжолдуу курмандыктары, алардын туугандары тарабынан кыйноолордун колдонулушу тууралуу арыздарынан жана жашыруун билдирүүлөрдөн алынган маалыматтын негизинде жүргүзүлдү. Алдын алуу барууларды жүргүзүүдө бардыгы болуп, эркиндиктен ажыратуу жана эркиндигин чектөө жерлеринде камалган 2695 адам менен интервью өткөрүлгөн, алардын ичинен 1115 мөөнөттүү аскер кызматчылары, интервьюга тартылган респонденттердин 699 убактылуу кармакжайда кармалгандар, 324 ТКЖ кармалгандар.

Кыргыз Республикасынын баруулар жүргүзүлгөн УКЖ, ИБ, ИИБ

1. Бишкек ш. ШИИБ УКЖ

Чүй областы:

2. Токмок ш. ИБ УКЖ
3. Сокулук районунун ИБ УКЖ
4. Жайыл районунун ИБ УКЖ
5. Москва районунун ИБ УКЖ
6. Панфилов районунун ИБ УКЖ
7. Ысык-Ата районунун ИБ УКЖ
8. Кемин районунун ИБ УКЖ

Ысык-Көл областы:

9. Балыкчы ш. ИИБ УКЖ
10. Каракол ш. ИИБ УКЖ
11. Жети Өгүз районунун ИБ УКЖ
12. Түп районунун ИБ УКЖ
13. Ысык-Көл районунун ИБ УКЖ
14. Тоң районунун ИБ УКЖ

Талас областы:

15. Талас областынын ИИБ УКЖ
16. Кара-Буура районунун ИБ УКЖ

Нарын областы:

17. Нарын ш. ИИБ УКЖ
18. Ат-Башы районунун ИБ УКЖ
19. Кочкор районунун ИБ УКЖ
20. Ак-Талаа районунун ИБ УКЖ
21. Жумгал районунун ИБ УКЖ

Жалал-Абад областы:

22. Жалал-Абад ш. ИИБ УКЖ
23. Сузак районунун ИБ УКЖ
24. Базар-Коргон районунун ИБ УКЖ
25. Таш-Көмүр ИИБ УКЖ
27. Ноокен районунун ИБ УКЖ

Ош шаары:

27. Ош ш. ИИМ УКЖ

Ош областы:

28. Кара-Кулжа районунун ИБ УКЖ

29. Өзгөн районунун ИБ УКЖ

30. Алай районунун ИБ УКЖ

31. Араван районунун ИБ УКЖ

32. Кара-Суу районунун ИБ УКЖ

33. Ноокат районунун ИБ УКЖ

34. Чоң-Алай районунун ИБ УКЖ

Баткен областы:

35. Кызыл-Кыя ш. ИИБ УКЖ

36. Кадамжай районунун ИБ УКЖ

37. Баткен районунун ИБ УКЖ

38. Лейлек районунун ИБ УКЖ

39. Сүлүктү районунун ИБ УКЖ

Баруулар жүргүзүлгөн УКМК жана ЖАМК тергөө кармакжайларынын тизмеси

1. Бишкек ш. КР УКМК ТЖК
2. Ош ш. КР УКМК ТЖК
3. Бишкек ш. №21 ТЖК
4. Каракол ш. №23 ТЖК
5. Ош ш. №25 ТЖК
6. Нарын ш. №24 ТЖК

Эркиндиктен ажыратуу жана чектөө жерлерине 530 алдын алуу баруулардын 44 баруусу Билим берүү жана илим министрлигине, Социалдык өнүгүү министрлигине, Саламаттыкты сактоо министрлигине, Бишкек ш. мэриясына жана Айыл Өкмөтүнө караштуу 14 балдар мекемелерине жана 10 психиатриялык мекемелерге жана 15 карылар үйүнө жүргүзүлдү.

Баруулар жүргүзүлгөн балдар мекемелеринин тизмеси:

1. Чүй мектеп интернаты
2. Беловодскидеги атайын мектеп интернат.
3. Ивановкадагы балдардын психиатриялык ооруканасы
4. Кароосуз жана жетим балдар үчүн Бишкек ш. мэриясына караштуу “Учкун” мекемеси
5. Бишкек ш. мэриясына караштуу Балдардын социалдык адаптациясынын борбору
6. “Д. Асанов” атындагы аскердик лицей
7. Оштун балдар үйү
8. Талас ш. акыл жагынан артта калган балдар үчүн көмөкчү мектеп интернаты
9. Үй-бүлөгө жана балдарга социалдык жардам көрсөтүүнүн Покровкалык борбору
10. «Нур Бол» балдар үйү
11. Үч-Коргон балдар үйү
12. Үч-Коргон көмөкчү мектеп интернаты

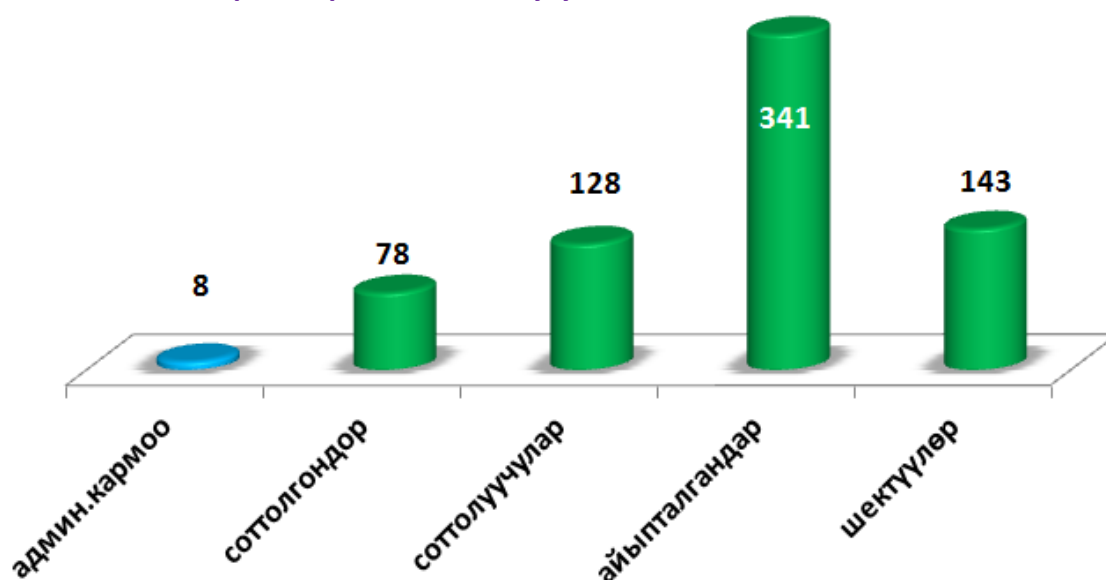
13. “Нур” балдардын реабилитациялык борбору
14. «Мээрим Булагы» балдар үйү

Баруулар жүргүзүлгөн психиатриялык мекемелердин тизмеси:

1. Чым-Коргон а.Республикалык психиатриялык оорукана
2. Ивановка а. Балдардын психиатриялык республикалык ооруканасы
3. Психикалык саламаттык республикалык борбору
4. Токмок психоневрологиялык үй интернаты №1
5. Токмок психоневрологиялык үй интернаты №2
6. Ош областтык психикалык саламаттык борбору
7. ТООБ караштуу психо – наркологиялык бөлүм
8. НОБО караштуу психо – наркологиялык бөлүм
9. Кадамжай психоневрологиялык социалдык стационардык мекемеси
10. Теплоключенка а. Ак-Суу аялдардын психоневрологиялык үй интернаты
11. Кызыл-Жар психиатриялык ооруканасы

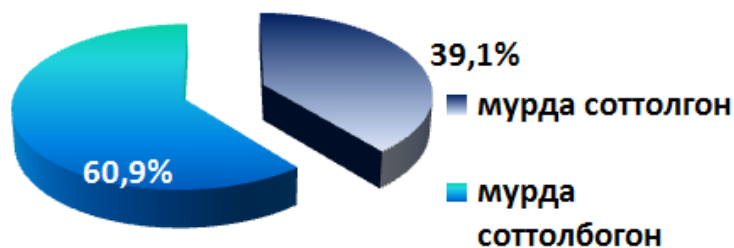
№ 2-диаграмма

УК. Респонденттердин процесстик статусу боюнча катышы

№ 3-диаграмма

УК. Мурда соттолгон жана соттолбогон респонденттердин катышы

2.2. Кыйноолордон жана катаал мамиледен эркин болуу укугу

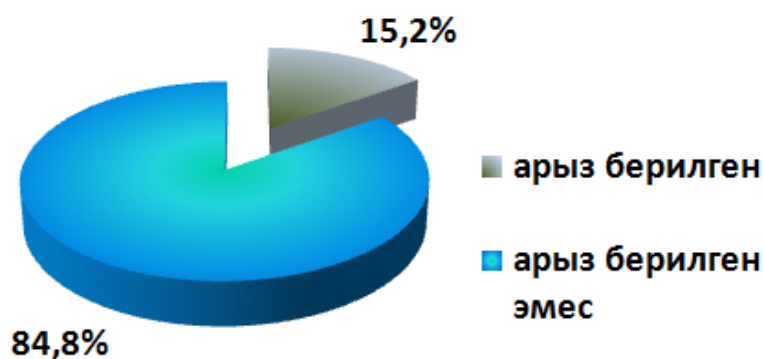
ИИО реформалоо концепциясында жана 2013-2014-жж. аны ишке ашыруу боюнча биринчи кезектеги чараларында жазылган ИИМ жетекчилигинин расмий көз карашына ылайык, ИИО түзүмүн буга чейин декларацияланган реформалары өзүнүн максатына жеткен жок, анткени бүтүн эмес жүргүзүлгөн, бүтүн өзгөрүүлөр зарыл саясий эркин колдоого ээ болгон жок, реформалардын кеңири коомдук колдоосу да жок эле⁸.

Милициянын катардагы кызматкерлери да ушундай пикирде. ИИО сурамжыланган кызматкерлеринин 47% реформалар анча-мынча өзгөрүүлөргө алып келгенин белгилейт, ал эми үчтөн бири реформалар эч нерсени өзгөртө алган жок деп эсептейт⁹.

Система өзгөрбөгөндөн кийин, ИИО кызматкерлеринин иш алып баруу ыкмалары да өзгөргөн жок. Жумушту баалоонун эскирген жана натыйжасыз критерийлери, башкача айтканда “таякча” системасы же пайыз артынан түшүү (процентомания) жашап келет. Сандардын артынан түшүү коррупцияга, кылмыш кылуу боюнча айыпталып кармалган жактарга карата зомбулукка жана кыйноолорго алып келет.

ИИБ УКЖ кармалган респонденттердин жалпы санынын 15,2 % аларга карата кыйноолор жана катаал мамиле колдонулганын билдирди.

№ 4-диаграмма
УК. Кыйноолор жөнүндө арыздар

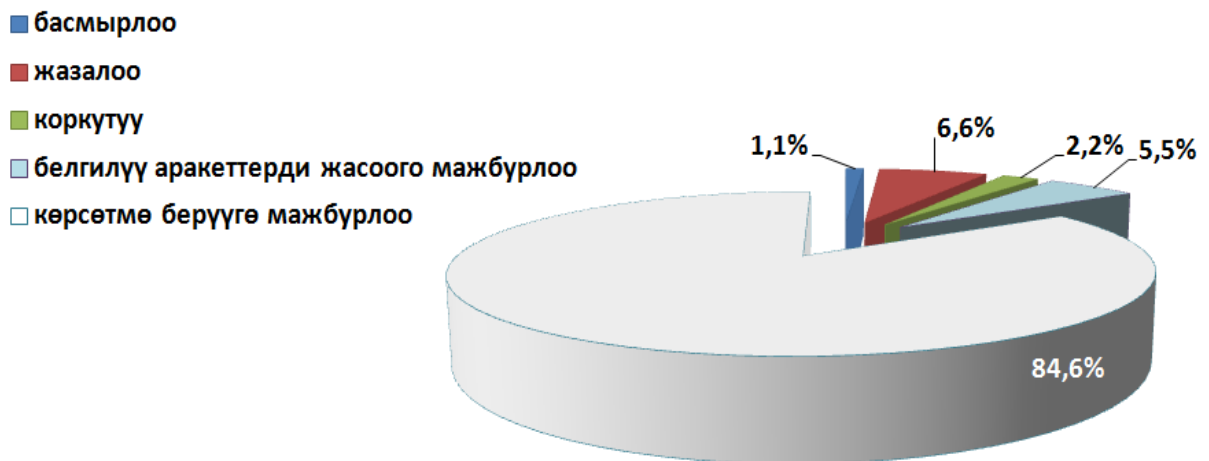
Кыйноолор тууралуу билдирген респонденттердин жалпы санынын 84,6% моюнга алган көрсөтмөлөрдү алуу максатында кыйноолор колдонулганын белгиледи:

⁸ ИИО реформалоо концепциясы жана 2013-2014-жж. аны ишке ашыруу боюнча биринчи кезектеги чаралары. 2013-жылдын 25-январында КР ИИМ коллегиясы менен жактырылган.

⁹ Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын реформасы. Коомдук пикир. SIAR research & consulting. 2012, 34-бет.

№ 5-диаграмма

УК. Кыйноолорду колдонуунун максаттары

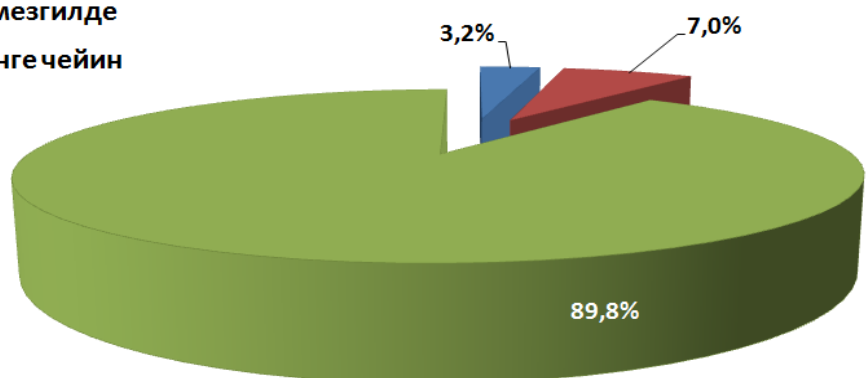

Эркиндиктен ажыратуу жана эркиндигин чектөө жерлеринде кармалгандардын арасынан сурамжыланган он адамдын тогузу кылмыш жасаганына шектүү жакты УКЖ алып келгенге чейин, башкача айтканда, тергөөгө чейинки текшерүүнүн алкагында адамдын кылмышка “тиешеси бар экендиги” аныкталып жаткан мезгилде кыйноолор колдонулганын билдирди.

№ 6-диаграмма

УКЖ. Кыйноолор колдонулган мезгил

- УКтан алып чыккан мезгилде
■ УКта кармалган мезгилде
■ УКка алып келгенге чейин

КР ЖПК сотко чейинки өндүрүштүн алкагында тергөөгө чейинки текшерүүнү жүргүзүүнүн тартибин жөнгө салбайт, ал өндүрүшкө тартылган жактардын мартабасын белгилебейт, алардын укуктарын караштырбайт, бул ошол укуктардын сакталышынын кепилдигинин жоктугунун себеби болуп саналат.

Адамдар процесстик мартабага ээ болбогондуктан, аларда жазык процессинин катышуучулары үчүн мыйзам менен каралган укуктарга таянуу мүмкүнчүлүгү жок, аларды “суракка албайт” - “сурамжылайт”, “суракка чакырбайт” – “маекке чакырат”, жактоочу берилбейт, туугандарына алардын барган жери тууралуу кабар бербейт ж.б.у.с. Бул суроолор “Изин суутпай издөө иши жөнүндө” мыйзамдын ченемдери менен дагы жөнгө салынбайт.

Жазык процессиндеги бул кенемте сот өндүрүшүнө тартылган жактарга карата жазык процессинин так баштапкы баскычында кыйноолорду колдонуу тобокелдигинин жогорулашына түздөн-түз көмөктөшөт. Бул адамдар узак мөөнөттө ар кандай расмий эмес кармоо жерлеринде камалат жана кыйноолорго дуушар болот. Моюнга алган көрсөтмөлөр алынгандан кийин гана кармалгандыгы тууралуу расмий протокол катталат, анда иш жүзүндө кармалган күн жана убакыт көрсөтүлбөйт жана адам УКЖга камалат.

Мисалы, 24.05.14-жылы У.Бакачиевге, К. Кадыровго жана М. Сураналиевге карата Бишкек ш. Октябрь районунун ИИБ ыкчам кызматкерлери тарабынан моюнга алган көрсөтмөлөрдү алуу максатында кыйноолор колдонулгандыгы жөнүндө маалымат.

26.05.14-жылы Бишкек шаардык ТКЖ-1 атайын баруу жүргүзүлдү, кыйноолорду колдонуунун кесепетинин натыйжасында таман жагындагы сынган жер сүрөткө түшүрүлдү. Кыйноолордун болжолдонгон курмандыктарынан арыздар алынды жана Кыргыз Республикасынын башкы прокуратурасы менен Бишкек шаардык прокуратурасына бул далилдер боюнча тез чара көрүү жөнүндө билдирүү жөнөтүлдү.

20.06.14-жылы Бишкек ш. Октябрь районунун прокуратурасынын ТБ тергөөчүсү А. Токтосунов тарабынан милиция кызматкерлерине карата кылмыш ишин козгоодон баш тартуу тууралуу жооп келген.

03.07.14-жылы биз тараптан Башкы прокуратурага тергөө иш-чараларын, экспертизаларды дайындоону жана өткөрүүнү ачык созуу менен жүргүзгөн далилдерди көрсөтүү менен экинчи ирет

кайрылуу жөнөтүлдү.

i 04.08.14-жылы Бишкек ш. Октябрь районунун прокуратурасынын ТБ тергөөчүсү А. Токтосунов тарабынан милиция кызматкерлерине карата кылмыш ишин козгоодон баш тартуу тууралуу экинчи ирет жооп келген.

Ошондой эле мисал катары, Бишкек ш. Свердлов РИИБ кызматкери Болотбеков Акыл тарабынан кармалган адамга карата кыйноолорду колдонуу далили жана Улуттук борбордун ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу далили жөнүндө билдиребиз.

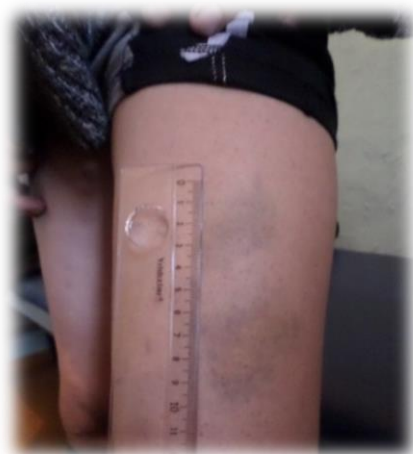
14.11.2014-жылы саат 18:20да 1990-ж. туулган Д.А. аттуу жаранды Свердлов РИИБинин экинчи кабатындагы №23-бөлмөдө 14-ноябрда саат 15.00дөн бери ыкчам кызматкер Болотбеков Акыл токмоктоп жатканы жөнүндө телефондук чалуу кабыл алынды.

Бул билдирүү боюнча Бишкек ш. Свердлов РИИБине атайын алдын алуу баруу уюштурулду.

Улуттук борбордун кызматкерлери Свердлов РИИБ 14-ноябрда саат 19:35те келишти, административдик-кармалгандар үчүн камераларга кирди, анда бир адам бар эле, Д.А. аттуу жаран ал жерде жок болчу, журналда ал катталган эмес.

Свердлов РИИБинин экинчи кабатындагы №23-бөлмөдө диванда бир эркек олтурган, столдо дагы 3-4 эркек олтурган, бардыгы жарандык кийимчен. Эшиктин артында 2 жигит турган, алардын колдору бири-бирине кол кишен менен кадалган, алардын бири өзүн Д.А. аттуу кишимин деп атады. Анын бетинде, сол көзүнүн астында ачык кызгылт жаракаты бар эле. Кармалган балдар менен сүйлөшүү мүмкүнчүлүгүн берүү суранычына ыкчам ыйгарым укуктуу А. Болотбеков орой түрдө баш тартты жана Улуттук борбордун кызматкерлери эшиктин сыртына чыгарылган. А. Болотбековго Улуттук борбордун мандаты жөнүндө жана Улуттук борбордун ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуунун натыйжалары тууралуу түшүндүрмө берилди, бирок бул эч кандай жыйынтык берген жок.

Бир нече мүнөттөн кийин бул эки жигитти РИИБ имаратынан чыгарышты жана Чүй проспектинин багытында алып кетишти. Кармалган балдардын үстүндө кофта эле бар, курткалары жок болчу. Улуттук борбордун кызматкерлери алардын артынан жөнөштү, РИИБ короосунда кармалгандарды калтырып, алар менен сүйлөшүүгө мүмкүнчүлүк берүүнү суранышты, бирок кайрадан терс жооп алынды.

Кызматкерлер Улуттук борборунун ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу жөнүндө акт түзүү максаты менен Свердлов РИИБ өтмө пунктуна кайтып келди, аларды имаратка киргизген жок. Өтмө пункттан акт түзүү чечими кабыл алынды. Кадрлар менен иш алып баруу боюнча башчынын орун басарынын уруксаты менен кызматкерлерди РИИБ аймагына киргизишти, анын бөлмөсүнө алып барышты.

25 мүнөттөн кийин Болотбеков А. кабинетке жакшы кийинген, кышкы курткачан таптакыр башка эки жигитти алып келди.

Колуна кишен салынган жигиттер өзүлөрүн тааныштырышты, бирок Д.А. деп тааныштырган адам адашып, өзүнүн атын Д.Б. деди, аны уккан ыкчам (опер) кызматкер Болотбеков А.: "...мунун аты Д. А.", - деп оңдоп койду.

Эртеси Бишкек ш. ШИИБсына атайын алдын алуу баруу уюштурулду, келип түшкөн маалымат боюнча Д.А. аттуу жаран ошол жерде эле. Бирок, ШИИБ УКЖ 15-ноябрда келгенде Д. ал жерде жок болуп чыкты. Бишкек шаардык ИИБ УКЖ ал 15-ноябрда саат 01:20да келип түшкөн жана эртең менен саат 10:00 Бишкек шаарындагы ИИБ чыгарылып кеткен. 15-ноябрда Д.А. менен жолугуша алган жокпуз. Бишкек шаардык ИИБ УКЖ келгендер боюнча "УКЖда кармалуу үчүн келип түшкөн адамдардын баштапкы кароосунун жана медициналык жардамды каттоо журналында" Д.А. аттуу жарандын медициналык күбөлөндүрүүсү жөнүндө белгиленген эмес.

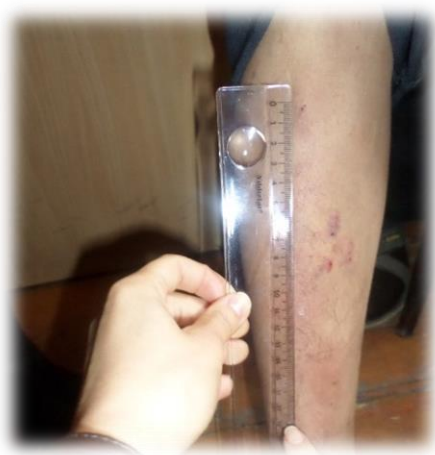
Бишкек шаардык ИИБ УКЖдан ТКЖ-1 17.11.14-ж. которулду.

Документтерден: ТЖК-1: жеке ишинен: 14.11.14-ж. №7348 медициналык маалымкаты, Д. А. диагнозу: “травмалардын изи жок”.

ТКЖ-1: “№258 журналынан МСБ баскычына кабыл алуу үчүн” ТКЖ-1: Д.А. 1990 ж.т. Даттануулар жок, кароодо денелик жаракаттар аныкталган жок.

Медициналык бөлүмдүн кызматкери Шамырбек к. Н. катышуусу менен Д.А. денелик кароосу өткөрүлдү. Даттуу жарндын денесинде сүрөткө тартылып алынган сүрүлгөн жана көгөргөн жерлер аныкталды.

Жазганды жана окуганды билбеген. Д.А.-нын сөзүнөн ал өзүнүн үйүнөн кармалган жана Свердлов РИИБ болжол менен саат 17.00дө жеткирилген. Свердлов РИИБ эки кызматкери тарабынан кылмыш кылганын моюнга алган көрсөтмөнү (телефон уурдоо) алуу максатында токмоктоп сабалып, тумчуктурууга кабылган, алардын биринин аты “Акыл” болчу.

Эл аралык жана улуттук стандарттарга ылайык ШИИБ УКЖ, ТКЖ-1 алып келгенде Д. А. медициналык күбөлөндүрүүсү жүргүзүлгөн эмес. Сүрүлгөн жана көгөргөн жерлери бир да журналда катталган жок.

2014-жылдын 20-ноябрында Стамбул протоколуна ылайык көз карандысыз медициналык текшерүү өткөрүү максатында дарыгер менен бирдикте ЖАМК 21-мекемесине атайын алдын алуу баруу жүргүзүлдү.

Алдын ала диагноз:

Жумшак булчуңдардын, дененин көкүрөк бөлүгүнүн, эки бутунун, бөйрөктүн көгөрүшү.

Тынчсызданган-депрессиялык синдром. Сол шыйрак/таман муунунун травмадан кийинки артрозу.

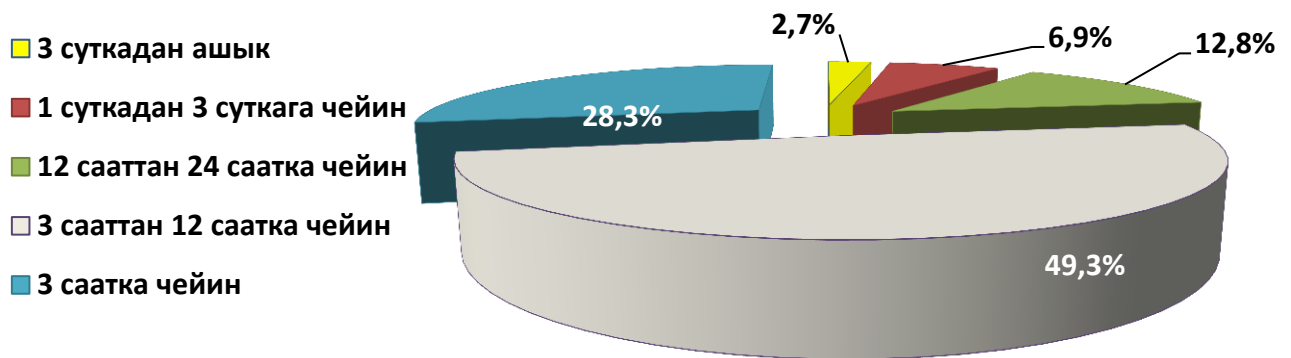
Мурда, 2014-жылдын 12-ноябрында Кыйноолордун алдын алуу боюнча КР Улуттук борборунун кызматкерлери ТКЖ-1 атайын алдын алуу баруусун жүргүзгөн, анын жүрүшүндө кармалгандын энеси КР КЖК 247-бер. 3-б. 4-п. боюнча соттолгон Д. Х. Аттуу жаран менен маек жүргүзүшкөн.

Ал Свердлов ШИИБ кызматкерлеринин коркутуулары жөнүндө айтып берген, ал Свердлов РИИБ кызматкерлеринин аракеттерине арызданган болсо, алар “кандай гана болбосун шылтоо менен анын баласын кылмыш жоопкерчилигине тарта турганын” айтып коркуткан. Д. Х. Улуттук борбордун кызматкерлери менен маектешкенден кийин 3 күн өтпөй анын баласы кармалган.

№ 7-диаграмма

Кармалган учурдан тартып, УКЖга алып келгенге чейинки убакыттын аралыгы

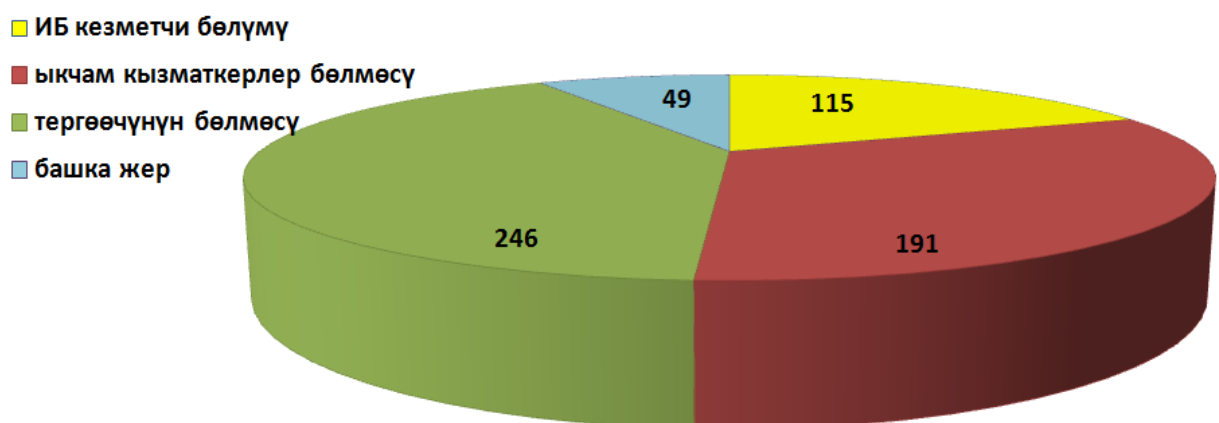

Интервьюнун жүрүшүндө алынган маалымат боюнча респонденттердин үчтөн биринен азы (28, 3%) УКЖга КР ЖПК 94-беренесинин талаптарына ылайык, иш жүзүндө кармалган учурдан тартып үч сааттан ашпаган убакта тергөө органына өз убагында жеткирилген.

Көпчүлүк учурда кармалган адамдар ички иштер органдарынын имараттарынын кызмат бөлмөлөрүндө мыйзамсыз кармалган (кезметчи бөлүм, ыкчам кызматкерлердин, тергөөчүлөрдүн бөлмөсү). Кармалгандарды бир нече саат бою милиция кызматкерлеринин жеке автомашиналарында алып жүргөн учурлар болгон.

№ 8-диаграмма

Респонденттердин УКЖга жеткирилгенге чейин кармалган жерлери

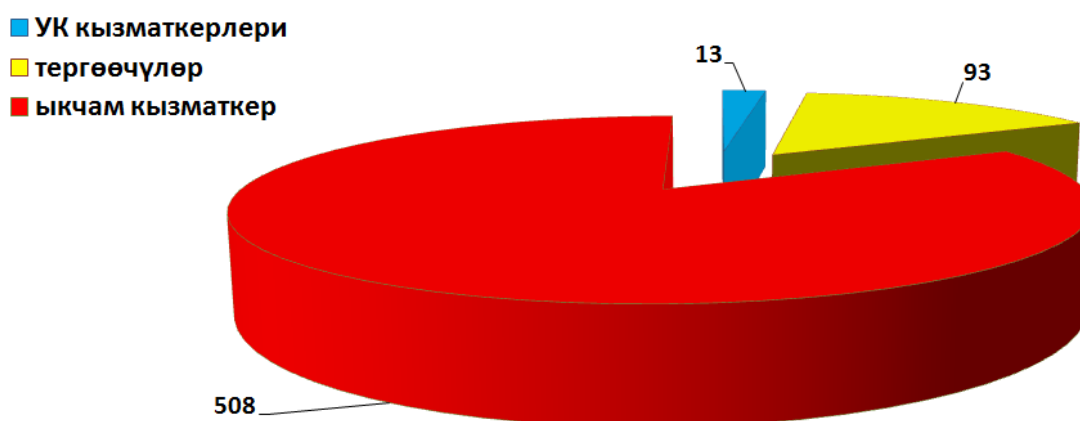

Кылмыштарды ачуу, аларды жасаган жактарды аныктоо боюнча милдет ИИО кылмышкер издөө бөлүмдөрүнүн ыкчам (опер) ыйгарым укуктуу кызматкерлеринин иш милдеттерине киргендиктен, кыйноолорду колдонгондугу тууралуу арыздар менен даттануулар келип түшкөн кызмат адамдары болуп негизинен дал ушулар саналат¹⁰.

Ыкчам кызматкердин мекемелик бейпилдиги, анын кызматтан көтөрүлүшү көпчүлүк учурда отчеттук мезгилдеги кылмыштарды ачууда анын пайызы кандай болгонунан жана бул пайыз өткөн жылдагы ушундай эле мезгилдегиден жогору болушунан көз каранды. Мына ошентип, тажрыйбасы жана билими жетишпеген жана кайсы болбосун жол менен кылмыштардын белгилүү санын ачышы керек болгон ыкчам кызматкер шектүүнү кылмыш кылганын моюнга алдыруу үчүн күчүн жана коркутууларды колдонуп, документтерди бурмалоого (фальсификация) жана башка кыянаттык кылууларга барат.

9-даиграмма

УК. Кыйноолорду колдонгон кызмат адамдары

Респонденттердин 84,6% аларга карата кыйноолор ыкчам (опер) кызматкерлер тарабынан колдонулганын билдирди, сурамжылангандардын 15, 4% аларга карата кыйноолорду колдонгон кызмат адамдарына тергөөчүлөрдү киргизди. Респонденттердин 2,2% кыйнагандар катары УКЖ кызматкерлерин көрсөттү.

Кыйноолордун эң эле кеңири таралган ыкмалары болуп денени ооруткандары калууда. Муну менен бирге респонденттер аларга психологиялык басым көрсөтүп, сөз менен кемсинтүүдөн улам психикалык азапка салуу далилдерин белгилешкен.

¹⁰ Ыкчам ыйгарым укуктуу кызматкер (ыкчам ыйгарым укуктуу) — тергөө органынын кызмат адамы, “Изин суутпай издөө иши жөнүндө” КР мыйзамына ылайык изин суутпай издөө иш-чараларын жүргүзүү ишмердүүлүгүнүн алкагында изин суутпай издөө иш-чараларын жүргүзүүгө ыйгарым укуктуу.

10-диаграмма Кыйноолорду колдонуунун ыкмалары

Мына ошентип, мониторингдин жыйынтыктарынан көрүнгөндөй, Кыргызстан көз карандысыздыкты алгандан бери көрүп келген ИИО реформалоо аракети, ИИО кызматкерлери тарабынан кыйноолорго жана катаал мамилеге, ИИОнун шексиз жол берилбестик саясатынын түзүлүшүнө дагы да болсо толук чарада көмөктөшө элек.

УКМК тергөө кармакжайларында кыйноолордон жана адамгерчиликсиз мамиледен эркин болууга укугу жана кармоо шарттары

Улуттук борбор тарабынан Бишкек жана Ош шаарларындагы Кыргыз Республикасынын УКМК тергөө кармакжайларына 4 атайын баруулар жүргүзүлгөн.

Бишкек шаарындагы УКМК ТКЖ кыйноолордон жана адамгерчиликсиз мамиледен эркин болууга укугун жана кармоо шарттарын кароо менен барууларды жүргүзүүдө 7 респондент сурамжыланган, алардын 4 оозеки түрдө аларга карата ТЖКга алып келгенге чейин Ысык-Көл областынын ИИБ тез аракет көрүүчү атайын отряддын (СОБР)

кызматкерлери тарабынан кыйноолор колдонулгандыгын билдирген. 1 респондент КР УКМК атайын дайындоо (спецназ) кызматкерлери тарабынан түздөн-түз кармоо учурунда жана тергөө кармакжайына алып келгенге чейин кыйноолорду колдонгондоруна даттанды. Бишкек шаарындагы КР УКМК тергөө кармакжайынын жетекчилигине жана кызматкерлерине карата даттануулар болгон жок, тескерисинче кийинки сыяктуу пикирлер айтылды: “бардыгы ээсине жараша болот, ал акылы соо адам”.

Бишкек ш. КР УКМК ТЖК камерасы

ТЖКнын мед.сан.бөлүмүндө тамак даярдоо үчүн бөлмөсү

ТЖК чайканмасы

ТЖК спортзалы

ЖАМК тергөө кармак жайларында кыйноолордон жана катаал мамиледен эркин болууга укугу

ЖАМК ТЖК кармалган респонденттер интервьюнун жүрүшүндө, УКЖда сурамжыланган респонденттерге караганда, аларга карата кыйноолор колдонулгандыгы тууралуу кыйла көп билдирип жатты. Тергөө кармакжайында кармалгандар аларга карата тергөө иш-чаралары жүргүзүлүп жаткан кезде кыйноолордун колдонулгандыгы жөнүндө далилдер тууралуу билдиришпей турганын белгилеп кетүү шарт. ЖАМК мекемелеринде кыйноолор жөнүндө билдирүүлөрдүн көпчүлүгү ички иштер кызматкерлерине, атап айтканда кылмышкер издөөнүн ыкчам кызматкерлерине тиешелүү. ТЖКда

сурамжыланган 324 респонденттин ичинен, 315 кыйноолордун жана адамгерчиликсиз мамиленин башка түрлөрү колдонулган далилдер жөнүндө билдирген. Бул ТЖКда сурамжыланган бардык адамдардын 97,1% түзөт.

11-диаграмма

Кыйноолор колдонулган далилдерди билдирген жана билдирбеген жактардын пайыздык жана сандык катышы

Кыйноолорду колдонуунун башкы далилдеринин бири тергөө кармакжайына алып келгенде медициналык күбөлөндүрүүдөн өткөрүү болушу керек.

ТЖКга жеткирилген жактар, алар келип түшкөн күнү ТЖКнын медициналык кызматкери тарабынан алгачкы медициналык күбөлөндүрүүдөн өткөрүлүшү зарыл. Медициналык күбөлөндүрүүнүн жыйынтыктары медициналык амбулатордук картага киргизилиши керек, ал эми денеде жаракат болсо – кезметчи жардамчысынын, медициналык кызматкердин жана жакты жеткиргендин колу коюлган ылайыктуу акт түзүлөт.

Кыйноолор колдонулгандыгы жөнүндө Улуттук борбордун кызматкерлерине билдирген 315 камалгандын ичинен 279 тергөө кармак жайына жеткирилген учурда ТЖКга кирбей калгандан корккондуктан жана ыкчам кызматкерлер тарабынан көрсөтүлгөн коркутуулардан улам күч зомбулугуна кабылганы тууралуу билдирген эмес.

12-диаграмма

ТЖКга жеткирилгенде кыйноолор колдонулгандыгын билдирген жана билдирбеген жактарды катышы

ТЖК ыкчам аппараты тарабынан жеткирилгендерде денелик жаракаттар аныкталса, текшерүү жүргүзүлүшү керек, анын материалдары кылмыш курамынын белгилери бар болсо кылмыш ишин козгоо же кылмыш ишин козгоодон баш тартуу жөнүндө чечим кабыл алуу үчүн прокуратурага жөнөтүлөт.

ТЖКга жеткирилген учурда 17 кармалуучунун денесинде жаракаттар бар болгонуна карабастан, алардын бир дагы аларга карата тергөөнүн мыйзамсыз ыкмалары колдонулгандыгы жөнүндө билдирген эмес.

Алдын алуу барууларды жүргүзүүнүн жүрүшүндө, респонденттердин айткандарынан токмоктоп сабоолор ТЖКга жеткирилгенден кийин дагы улангандыгы аныкталды. Камалгандардын 14 тергөө кармакжайында камалган убакта аларды милиция кызматкерлери алып чыккандары тууралуу билдирген жана алардын 7 гана тергөө иш-чараларын өткөрүү үчүн ТЖКнын сыртына алып кетип жаткандарын билишкен. ТЖКнын сыртына алып чыккан 6 учурунда кармалгандарга кайрадан күч же психикалык таасир колдонулган. Мисалы, камалгандардын бири ага ТЖКга ыкчам кызматкерлер менен тергөөчү келип, суракка алып чыкканын, ал жерде кайрадан психикалык басым жасагандарын билдирген.

Балдардын психиатриялык мекемелеринде кыйноолордон жана адамгерчиликсиз мамиледен эркин болууга укугу

Балдардын жабык мекемелерине жүргүзүлгөн алдын алуу баруулардын жыйынтыгынын талдоосу кыйноолордон эркин болууга балдардын укуктарына карата милдеттенмелерди, Кыйноолорго каршы БУУ конвенциясын, Баланын укуктары жөнүндө БУУ конвенциясын¹¹, Жашы жете электерге карата сот акыйкатын аткарууга тиешелүү БУУнун минималдуу стандарттык эрежелерин¹² аткаруунун деңгээли жогоруда көрсөтүлгөн эл аралык келишимдердин талаптарынан кыйла алыс экенин көрсөттү.

Ошондой эле Кыргыз Республикасында кыйноолордон жана адамгерчиликсиз мамиледен эркин болууга балдардын укугун сактоо, улуттук мыйзамда, атап айтканда, Кыргыз Республикасынын балдар жөнүндө кодексинде¹³ кыйноолорду жана адамгерчиликсиз мамилени колдонуу үчүн жазык жоопкерчилиги каралгандыгына карабастан, күрч көйгөйлөрдүн бири бойдон калууда.

Балдардын жабык резиденциалдык мекемелеринде кыйноолорду жана катаал мамилени колдонуу тажрыйбасын жокко чыгарууда негизги көйгөйлөрдүн бири болуп улуттук мыйзамдардын эл аралык мыйзамдардын талаптарына толугу менен ылайык келбегендиги калууда.

¹¹ 37-бер. Баланын укуктары жөнүндө конвенция

¹² 13 жана 26-бер. Жашы жете электерге карата сот акыйкатын аткарууга тиешелүү БУУнун минималдуу стандарттык эрежелери

¹³ 16, 87-бер. КР Балдар жөнүндө кодекси

Мисалы, Кыргыз Республикасынын КЖК¹⁴ кызмат адамдары болуп саналбаган жактарга кыйноолорду колдонуу үчүн кылмыш жоопкерчилигин караштырбайт. Ал эми кыйноолор жана адамгерчиликсиз мамиле, эреже катары, багуучу аял (нянечка), тазалагыч ж.б. сыяктуу жабык мекемелеринин кызматкерлери тарабынан колдонулат. Ал эми эл аралык мыйзамдар¹⁵ “кыйноо” аныктамасына кыйноолорду колдонгон жактардын ичине кызмат адамдарынан тышкары, расмий негизде көрсөтүлгөн башка жактарды да киргизет.

Жашы жете элек өз каалоосу менен чыгып кете албаган кайсы болбосун жабык мекемеде тартиптик чаралар биринчи иретте тартипти сактоого жана мекемеде кармоонун негизги максатына багытталышы керек, атап айтканда, жашы жетпегенди түзөтүү жолуна салууга, адилеттүүлүк сезимине үйрөтүүгө, ар бир адамдын негизги укуктарын урматтоого.

Жашы жете электерге карата тартиптик санкциялар колдонуудагы мыйзамдын жоболоруна так ылайык келиши менен гана колдонулушу мүмкүн.

Мекемелерде тартипти сактоо үчүн кенже кызматкерлер же жетекчиликке жакын колдонуучулар тарабынан кыйноолор, адамгерчиликсиз мамиле колдонулат. Мекемелерде таралган жазалоонун түрлөрү болуп күч колдонгон жана дары-дармектик кысуулар, муздак суу чачуу, ачкачылык менен жазалоо, колу жана буту, швабра менен токмоктоо, коркутуу, кемсинтүү, обочолонтүү бөлмөсүнө жайгаштыруу саналат. Психиатриялык мекемелердин биринде коркуткуч катары санитар иштейт, аны зарыл учурда “жаза аткаруу үчүн” чакырышат.

Психикалык саламаттык адамдын, үй-бүлөнүн, коомдун жана өлкөнүн бейпилдигинин негизи болуп саналат. Жакшы психикалык саламаттык социалдык биримдикти, эмгектин өндүрүмдүүлүгүн, коомдук тынчтыкты жана түрүктүүлүктү камсыз кылган маанилүү фактор болуп саналат, ал социалдык капиталдын өнүгүшүнө жана экономиканын өсүшүнө көмөктөшөт. Психикалык саламаттыкты бекемдөө жашоо сапатын жана бүтүндөй калктын психикалык бейпилдигинин, анын ичинде психикалык көйгөйлөрү бар адамдарды жана алардын үй-бүлөлөрүнүн деңгээлин жогорулатат.

Бирок, Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун (БСС) маалыматы боюнча жердин ар бир төртүнчү тургуну өзүнүн өмүрүнүн тигил же бул баскычында психикалык саламаттык көйгөйлөрүнө дуушар болушу мүмкүн¹⁶.

1999-жылы адам укуктарын сактоонун эл аралык стандарттарына жалпысынан жооп берген болуп таанылган “Психиатриялык жардам жана аны көрсөтүүдөгү жарандардын укуктарынын кепилдиктери жөнүндө” Кыргыз Республикасынын мыйзамы кабыл алынган. Мыйзамда психикалык мандемдүүлүктөн жабыркаган адамдарга психиатриялык жардам көрсөтүү мамлекет тарабынан кепилденет жана мыйзамдуулуктун, боорукерликтин, гумандуулуктун жана адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин сактоо принциптеринин негизинде жүзөгө ашырылат деп айтылат. Жардам алуу үчүн мыйзамда каралган учурлардан тышкары, ыктыярдуу

¹⁴ 305-1-бер. КР КЖК

¹⁵ 1-бер. Кыйноолорго каршы БУУ конвенциясы

¹⁶ Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму, «Психикалык саламаттык: жаңы түшүнүк, жаңы үмүт», Саламаттыкты сактоонун дүйнөдөгү абалы жөнүндө баяндама, 2001-ж.

кайрылуу кепилденет¹⁷. Кыйноолордон коргоого укук ар бир жарандын Кыргыз Республикасынын Конституциясы, Кыргыз Республикасынын кылмыш-жаза кодекси, атап айтканда, 126-бер. (1) *“Психиатриялык стационарга мыйзамсыз жаткыруу”*, 128-бер. 1-п. *“Мазактоо”* сыяктуу бир катар улуттук жана эл аралык ченемдери менен кепилденген чексиз укугу болуп саналат. Эл аралык ченемдердин арасында “Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө каршы БУУ конвенциясы”, Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт, Адам укуктарынан жалпыга бирдей декларациясы.

Саламаттыкты сактоо тармагында психикалык саламаттык кызматын реформалоо боюнча экинчи улуттук программа иштелип чыккан. Психиатриялык кызматтарды жакшыртуу 2012-2016-жж. карата “Ден соолук” улуттук программасы менен каралган.

Социалдык коргоо тармагында өкмөт тарабынан 2012-2014-жж. карата Социалдык коргоонун өнүгүү стратегиясы кабыл алынган, ал психиатриялык мекемелердин деинституализациясын¹⁸ караштырат. Бирок Социалдык өнүгүү министрлиги каралган иш-чараларды аткарыбайт.

Психоневрологиялык мекемелердин биринде колдонуучулардын айткандарынан жазалоо катары токмоктоодон тышкары капастагы узак мөөнөттүү обочолонтууну колдонушат. Буларга бөлүмүндө 15 адамдан ашык эмес болгон “психонаркологиялык” бөлүмдөр кирбейт, бирок кызматкерлердин коштоосундагы сейилдөө тажрыйбасы бар.

“Психиатриялык жардам жана аны көрсөтүүдөгү жарандардын укуктарынын кепилдиктери жөнүндө” КР мыйзамынын 30-беренесине (2) ылайык ыктыярдуу эмес жайгаштырууда жана психиатриялык стационарда жүргөндө күчтөп чектөө же бөлүп кармоо чаралары врач-психиатрдын пикири боюнча жайгаштырылган адамдын, анын өзү жана башка адамдар үчүн түздөн-түз коркунуч келтирүүчү аракеттерин башка усулдар менен болтурбоого мүмкүн болбогон учурларда, түрлөрдө жана ошол мезгилге карата гана колдонулат да медициналык кызматкерлердин дайыма контролдугу астында жүзөгө ашырылат. Көпчүлүк учурда психиатриялык кызматтын колдонуучулары жазалоо максатында жана кызматкерлерге жакпагандыктан узак мөөнөттүү тамак-ашсыз жана дааратканага баруу муктаждыгынан ажыратуу сыяктуу денелик кысууларга дуушар болгондугу тууралуу билдиришти, ошондой эле нейрорептикалык ийне сайуулар колдонулгандыгы тууралуу айтышты, ал ийне сайуулардын натыйжасында алар олуттуу жапа чегишет, анткени бул дары-дармектер чыныда түзөтүүлөрсүз колдонулушу ыктымал. 10-беренеге (3) ылайык Медициналык каражаттар жана усулдар дарттуу мандемдүүлүктөрдүн мүнөзүнө ылайык диагнозун коюу жана дарылоо максаттарында гана колдонулат жана психикалык мандемдүүлүктөн жабыр тарткан адамды жазалоо үчүн же башка адамдардын кызыкчылыктарында пайдаланылууга тийиш эмес. Психиатриялык жардам жөнүндө мыйзам психиатриялык мандемдүүлүктөн жабыркаган бардык адамдар, аларга

¹⁷ “Психиатриялык жардам жана аны көрсөтүүдөгү жарандардын укуктарынын кепилдиктери жөнүндө” Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 1999-жылдын 17-июнунан, 1-бер. 2-п.

¹⁸ Кыргыз Республикасынын 2012-2014-жж. карата Социалдык коргоонун өнүгүү стратегиясы, 4-бөлүмдүн 4-пункту

психиатриялык жардам көрсөтүүдө адамдык кадыр-баркын кемсинткен мамилени алып таштаган гумандуу мамилеге укугу бар экенин белгилейт.

№1-респонденттин жообунан:

«Мен качан болсо жатам, турбайм, алардын кыжырына тийбеш үчүн, башка эмне кылам, жатам, дааратканага барсаң, кыйкырышат, бул жерде кыймылдагандан да коркосуң».

№2-респонденттин жообунан:

«Жумуш күнүнүн аягында, улуу медициналык кызматкерлер кеткенде жана санитарлар калганда, ичимдик ичүүлөр башталат жана көп учруда биз аларга тоскоолдук кылбашыбыз үчүн бизди жазалашат, бул ооруканада башаламандык, 100 грамм “жуткузат” да, сабашат, бул жерде алардын бардыгы өз ара тууган».

№3-респонденттин жообунан:

«Жакында бир аял дары ичүүдөн баш тартты, бул үчүн санитарка аны бир чака муздак суу менен баштан аяк чачты».

Божомолдуу кармоонун мындай шарттары тез-тез качууларга азгырат. Буга Улуттук борбордун кызматкерлери күбө болду, ошентип, мисалы, баруулардын биринде колдонуучулардын бири Чым-Коргон айылындагы республикалык психиатриялык ооруканадан качуу аракетин жасаган, натыйжада, качкан адамдын сөзүнөн, мекеменин санитарлары тарабынан кармалган жана сабалган, анын сол жагындагы чыккы сөөк маңдайында соккунун изи сүрөткө түшүрүлгөн (сүрөт кар.).

Бул окуяга акт түзүлгөн, жабыр тарткан адам борбордун кызматкерлери кеткенде жазалоого кабылуудан коркуп, арыз берүүдөн баш тартты.

Же, мисалы, жогоруда көрсөтүлгөн мекемеге кийинки баруунун учурунда колдонуучулардын бири терезененин рамасынын тапанчасы менен медициналык ага тарабынан негизсиз сабалган. Натыйжада бул окуя боюнча борбордун кызматкерлери акт түзүшкөн, психиатриялык мекеменин жетекчилиги тарабынан бул кызматкерди кызмат ордунан бошотуу боюнча чаралар көрүлгөн.

2.3. Юридикалык коргоо укугу

Жактоочулардын ролуна тиешелүү БУУнун негизги принциптери ар бир адамдын өзүнүн тандоосу боюнча жана өз укуктарын коргоо менен жазык процессинин бардык баскычтарында коргоо ишин жүргүзүү үчүн жактоочуга кайрылуу укугун бекитет. Кармалган адам өзүнүн бул укугу тууралуу кармалгандан кийин көп узабай компетенттүү орган тарабынан маалымат алышы керек. Эгерде кармалган өзүнүн тандоосу боюнча

жактоочуга ээ болбосо, ал сот адилеттигинин кызыкчылыктары талап кылган бардык учурда ага сот же башка орган тарабынан дайындалган жактоочунун кызматын колдонсо болот, жетишерлик акча каражаты болбосо, ал жактоочунун акысы төлөнбөйт¹⁹.

АСУЭП өзүн коргоону даярдоодо жана өзү тандап алган коргоочуга жолугууда жетиштүү убакытка жана мүмкүнчүлүктөргө ээ болуу укугун жана сот ишин кароодо өзү катышуу жана өзүн жеке өзү, же тандап алган коргоочунун жардамы аркылуу коргонуу; эгерде коргоочусу жок болсо бул укугу жөнүндө эскертүү жана адилеттиктин кызыкчылыктары талап кылган ар бир учурда дайындалган коргоочуга уруксат алуу, эгерде ал коргоочунун эмгек акысын төлөп берүүгө каражаты жетишсиз болсо бекер камсыз кылынууну караштырат.²⁰

Кыргыз Республикасынын Конституциясы эркиндигинен ажыратылган учурдан тартып адамдын коопсуздугу камсыз кылынып, ага өзүн-өзү коргоого жана жактоочунун квалификациялуу юридикалык жардамынан пайдаланууга, ошондой эле коргоочу күтүүгө мүмкүндүк бериле турганын белгилейт.²¹

КР ЖПК талаптарына ылайык, жактоочу, ишке шектүүнү биринчи суракка алган же иш жүзүндө кармалган учурунан баштап катышуусу керек²². Жактоочу шектүүнүн, айыпкердин соттолуучунун жоопкерчилигин жеңилдетүүчү далилдерди табуу жана сүнүш кылуу максатында мыйзамда көрсөтүлгөн бардык коргоо каражаттарын жана ыкмаларын пайдаланууга жана аларга зарыл болгон юридикалык жардамды көрсөтүүгө тийиш²³.

Бүгүнкү күндө КР ЖПК ченемдери конституциялык абалга толук жооп бербейт. Коргоонууга укукту жөнгө салган жазык-процесстик мыйзамдар анын чегин, шектүүнүн же айыпталуучунун белгилүү процесстик мартабасын (статус) алганда көрсөтүп, формалдуу чектейт. Дал ушул формалдуулук иш жүзүндө эркиндигинен чектелген, бирок белгилүү процесстик мартабасы жок жактарга мыйзамга ылайык жактоочуну талап кылууга мүмкүндүк бербейт.

Иш жүзүндө кармалган адам жактоочунун кызматын пайдаланууга мүмкүнчүлүгү жок болгонунан пайдаланып, ыкчам кызматкерлер, көп учурда ички иштер органдарынын кызматкерлери формалдык эмес сурактарды (маектерди) өткөрөт, алардын жүрүшүндө моюнга алган көрсөтмөлөрдү алуу максатында кыйноолорду жана адамгерчиликсиз мамилени колдонушат. Натыйжада, кыйноолорду башынан өткөргөн адам, аларга кайра кабылуу коркунучун сезет, ал кылган имиш кылмышты тергөөчү өткөргөн, тергөө аракети катары сурактын жүрүшүндө эми жактоочунун катышуусу менен “ыктыярдуу” моюнга алат.

Мындай тажрыйба кыйноолордон эркин болуу укугун кепилдеген эл аралык ченемдерге карама-каршы келет, анткени жактоочуга жеткиликтүүлүктү өз убагында алуу кыйноолордун жана адамгерчиликсиз мамиленин алдын алуунун көз карашынан маанилүү ролду ойнойт.

19 БУУнун негизги принциптери, 18-принцип.

20 АСУЭП, 14-бер. (3)(b) жана (d).

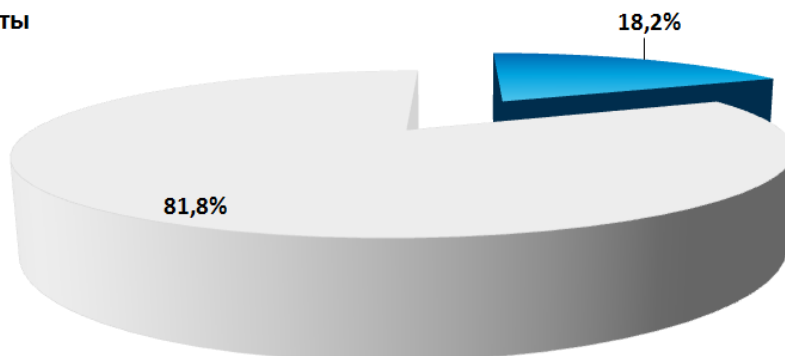
21 КР Конституциясы, 24-бер., 5-бөлүм.

22 ЖПК, 40, 42-бер.

23 ЖПК, 48-бер. 2-б.

12-диаграмма Жактоочунун катышуусу

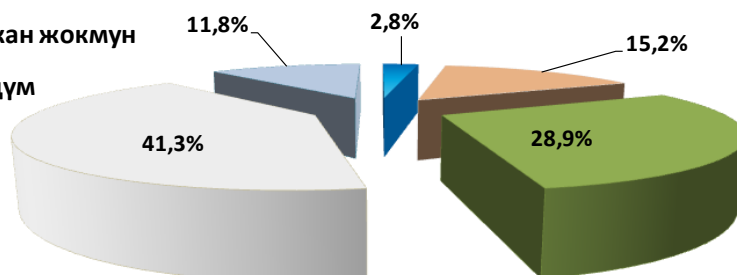
- жактоочу катышкан жок
- жактоочу катышты

Дээрлик ар бир үчүнчү (28,9%) респондент өзүнүн жактоочусун биринчи жолу соттон гана көргөн, ал эми 15,2% - өзүнүн жактоочусу менен таптакыр көрүшкөн эмес.

13-диаграмма Жактоочу менен жолугушуу

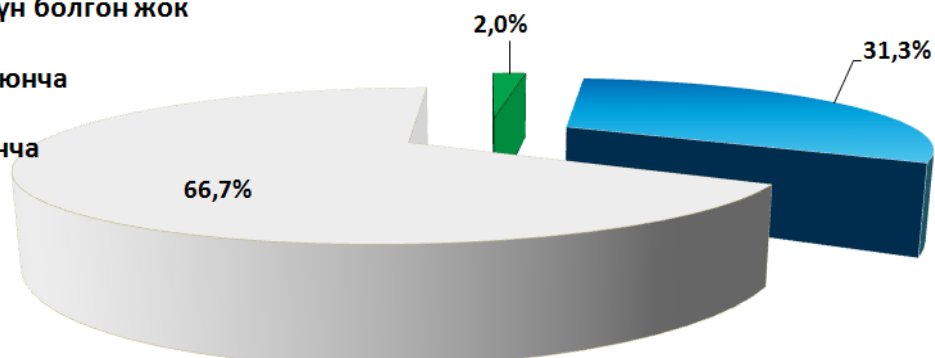
- жактоочу ишке катышкан эмес
- жактоочу менен жолугушкан жокмун
- биринчи жолу соттон көрдүм
- биринчи сурак учурунда
- УКга жеткирилгенде

Мамлекеттин эсебинен берилген айтылуу “дежур” же “акысыз” жактоочулардын катышуусунун көйгөйү орчундуу бойдон калууда. Мониторингдин натыйжаларына ылайык 66,7% жактоочу дайындоо боюнча катышкан жана 31,3% учурунда гана – шектүү менен макулдашуу боюнча.

14-диаграмма Жактоочунун катышуусунун негизи

- белгилөө мүмкүн болгон жок
- макулдашуу боюнча
- дайындоо боюнча

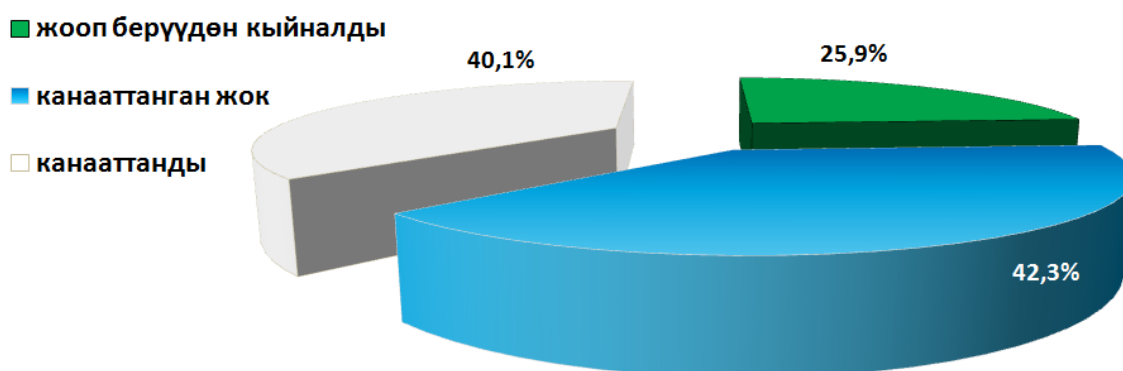
“Дежур” жактоочулар процесстик аракеттерде сейрек катышат жана зарыл протоколдор менен документтерге кол коюу боюнча мыйзамдын талаптарын формалдуу гана аткарышат. Далай ирет мындай “жактоочулар” укук коргоо органдары менен тыгыз кызматташтыкта иштешет, кээде кыйноолордун жана катаал мамиленин колдонулушуна да көмөктөшөт жана көп учурда өзүнүн коргоого алган адамдарына кылмыш жасаганын моюнга алган көрсөтмөлөрдү берүүлөрүн сунуш кылат.

Акысыз юридикалык жардам көрсөтүүнүн алкагында иштеген жактоочулардын ишинин сапатын текшерүү механизмдеринин жоктугу алар көрсөткөн кызматтын сапатынын төмөндөшүнө жана жактоочунун этикасынын кесиптик стандарттарынын бардык жерде бузулушуна алып келет. Азыркы кезде, эксперттердин пикири боюнча, мамлекеттин эсебинен көрсөтүлгөн юридикалык жардам натыйжалуу эмес.

Тергөөчү дайындаган жактоочулар кызыкчылыктарын коргогон респонденттердин үчтөн бир бөлүгүнөн көбү (42,3%) жактоочунун иши менен канааттанбагандарын түшүндүрдү (“акча сурайт”, “иштебейт”, “күнөөнү моюнга алууга мажбурлады”).

15-диаграмма

Жактоочунун катышуусунун натыйжалуугун баалоо

2011-жылдын январында “Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө” мыйзам күчүнө кирген. Бул мыйзамдын негизги максаты Кыргызстандын жарандарына, алардын каражаттары жок болгон учурда мыйзамдарды сактоонун жана юридикалык жардам көрсөтүүнүн натыйжалуу системасын түзүү аркылуу квалификациялуу юридикалык жардамга Конституция кепилдеген укугун жүзөгө ашыруу үчүн шарттады түзүп берүү. Көрсөтүлгөн мыйзамга ылайык кепилденген юридикалык жардам көрсөтүү боюнча атайын Мамлекеттик реестрге тандоо өткөрүлүшү керек. Бирок, юстиция министрлигинин корутундуларында көрсөтүлгөндөй, азыркыга чейин жактоочуну Мамлекеттик реестрден эмес дайындаган тажрыйба бар. Мындай көрүнүштү алып таштоо максатында, эксперттер КР ЖПКга жактоочулар Мамлекеттик реестрден гана дайындалышы керек деген жобону киргизүүнү сунуш кылууда.

"Кыргыз Республикасынын адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамын кабыл алууга байланыштуу абалдын жакшыруусуна карата белгилүү үмүттөр пайда болду.²⁴

КР жактоочуларынын 2014-жылдын 26-ноябрында өткөн биринчи уюштуруучу съездинде тергөөчүлөрдүн сөзүн сүйлөгөн жана коргоого алынган кардарынын кызыкчылыктарына каршы аракеттеген "чөнтөк", "дежур" жактоочулар көйгөйүн жокко чыгаруу маселеси да талкууланды. Ошондой эле жактоочунун өзүн укук коргоо органдарынын куугунтуктоосунан коргоо суроолору каралды. Съезд КР Адвокатурасынын Уставын жана Кыргызстандын жактоочуларынын кесиптик этика кодексин бекитти²⁵.

Жактоочулар көрсөткөн кызматтын сапатын баалоо артыкчылыктуу эркиндиктен ажыратуу жана эркиндигин чектөө жерлеринде кармалган адамдар менен интервьюнун жүрүшүндө алынган маалыматтын негизинде жүргүзүлгөндүгүнө байланыштуу, жактоочулардын жардамынын натыйжалуулугу тууралуу кыйла калыс тыянак чыгаруу үчүн жактоочулар менен интервью өткөрүүнүн зарылдыгын белгилейбиз, бул ишти 2015-жылы жүргүзүү болжолдонууда.

²⁴"Кыргыз Республикасынын адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамы. 2014-жылдын 19-июнунда КР ЖК кабыл алынды.

²⁵ <http://kg.akipress.org/news:607146>

3-бөлүм

ЖАБЫК МЕКЕМЕЛЕРИНДЕ АДАМ УКУКТАРЫНЫН САКТАЛЫШЫ ЖАНА КАРМОО ШАРТТАРЫ

3.1. Материалдык-тиричилик жана санитардык-гигиеналык шарттар

АСУЭП Бардык эркиндигинен ажыратылгандар гумандуу мамилеге, адамзатка тийиштүү ар намысынын сыйланышына укугу бар экенин бекитет жана катышуучу-мамлекеттерге бул укукту камсыз кылууга милдеттендирет.²⁶

“Камакта кармоонун тартиби жана шарттары жөнүндө” КР мыйзамы шектүүлөргө жана айыпталуучуларга гигиенанын, санитариянын жана өрт коопсуздугунун талаптарына жооп берген тиричилик шарттарынын түзүлүшүн, жата турган жеке жер, жууркан-төшөк, идиш-аяк жана тамак-аш ичип-жей турган буюмдар бериле турганын белгилейт.

Мыйзам ошондой эле бардык камералар радио уктуруу каражаттары менен, ал эми мүмкүнчүлүккө жараша - телевизорлор, муздаткычтар жана желдетүүчү жабдуулар менен камсыз кылынат деп белгилейт. Камерадагы бир адамга туура келген санитардык аянттын ченеми 3,25 чарчы метр өлчөмүндө белгиленет.²⁷

Ички тартибинин эрежелери шектүүлөр жана айыпталуучулар жеке колдонуусу үчүн УКЖда болгон кезде төмөнкү буюмдар менен камсыз кылына турганын белгилейт:

- жаткан жер,
- жууркан-төшөк, шейшеп, жаздык,
- тамактануу убагына идиш-аяк. Жалпы колдонуу үчүн камераларга, бекитилген ченемдерге ылайык жана аларда кармалган шектүүлөрдүн жана айыпталуучулардын санына жараша, кийинкилер берилет:
 - самын (атыр жана кир жууган),
 - кир жууган күлмайда,
 - гигиеналык максаттар үчүн кагаз,
 - камераларды тазалоо каражаттары.²⁸

УКЖ камералары кийинкилер менен жабдылат:

- стол;
- санитардык бурч (дарааткана);
- суу аккан бурагычы бар суу түтүгү;
- сырткы кийим үчүн илгич;
- туалеттик буюмдар үчүн текче;
- ичкен суу үчүн бачок;
- таштандылар үчүн чака.

²⁶ АСУЭП, 10-бер. 1-п.

²⁷ “Камакта кармоонун тартиби жана шарттары жөнүндө” мыйзам, 22-бер. Ички тартиптин эрежелери, 2.3-п.

²⁸ Ички тартиптин эрежелери, 2.1-п.

Муктаждык боюнча күн сайын камераларга ичкен суу берилет.

Шектелүүчүгө жана айыпталуучуга жумасына бир жолудан аз эмес чайканмада 15 мүнөттөн кем эмес жуунуу мүмкүнчүлүгү берилет.

Бул отчетто ИИО 38 убактылуу кармакжайынын кармоо шарттарынын мониторингинин жыйынтыктары көрсөтүлгөн.

Иштеп жаткан ИИО убактылуу кармакжайларынын көпчүлүгү өткөн кылымда курулган имараттарда жайгашкан. Эң эски имараттардын бири болуп, 1930-жж. курулган Ак-Талаа районунун ИБ УКЖ имараты, 1950-жж. курулган Сокулук районунун ИИБ УКЖ имараты, ошондой эле өткөн кылымдын 1960-жж. салынган Жайыл жана Карасуу райондорунун, Токмок шаарынын ИБ УКЖларынын имараттары саналат.

Буга байланыштуу 3,25 чарчы метр өлчөмүндө белгиленген санитардык аянттын ченеми эл аралык жана улуттук стандарттарга ылайык келбейт.

Адамдарды камакта кармоо үчүн жараксыз объекттердин эксплуатациясы алардын өлүмүнө алып келиши, ден соолугуна зыян келтириши, башка терс натыйжаларга алып келиши мүмкүн экендигин түшүнүп, өкмөт баскычтуу 2015-жылдын 2-кварталынын аягына чейин *“ар кандай тармактын адистеринен турган комиссияны түзүү менен кармоо жерлеринде аларда адамдарды кармоого жараксыз объекттерди аныктоо жана алардын жабылышы тууралуу маселени чечүү максатында текшерүүлөрдү жүргүзүүнү”* пландаштырууда.²⁹

№ 2-таблица

Аянты санитардык талаптарга жооп бербеген ИИО УКЖ камералары

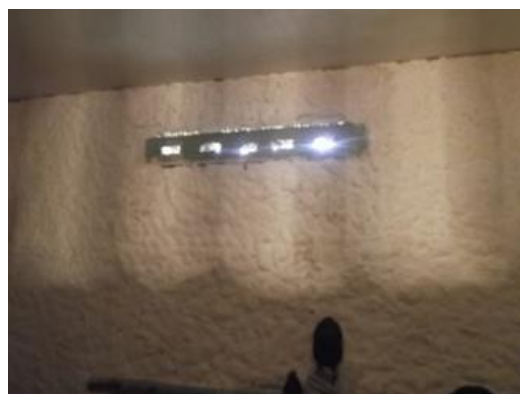
№	ИИО УКЖ аталышы	Камеранын аянты, м.кв.
1.	Панфилов районунун ИБ УКЖ	0,9
2.	Жайыл районунун ИБ УКЖ	1,3
3.	Талас областынын ИБ УКЖ	1,8
4.	Москва районунун ИБ УКЖ	2,5
5.	Бишкек ш. ШИИБ УКЖ	2,8
6.	Кочкор районунун ИБ УКЖ	2,3 и 1,8
7.	Ат-Башы районунун ИБ УКЖ	1,25
8.	Сузак районунун ИБ УКЖ	1,5
9.	Ноокат районунун ИБ УКЖ	2,0
10.	Кара-Көл ш. ИИБ УКЖ	2,3
11.	Кара-Кулжа районунун ИБ УКЖ	2,45
12.	Өзгөн районунун ИБ УКЖ	2,6
13.	Араван районунун ИБ УКЖ	2,25
14.	Балыкчы ш. ИБ УКЖ	2,8
15.	Каракол ш. ИИБ УКЖ	2,5 и 3,5
16.	Ысык-Көл районунун ИБ УКЖ	1,3 и 2,0

²⁹ Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө каршы аракет көрүү боюнча иш-чаралардын планы, 32-п.

Мониторингдин жүрүшүндө байкоочулар камералардын жалпы абалына көңүл бурушту, атап айтканда, тамдын, дубалдын, полдун абалына, жарыктын түрүнө жана жарыктын деңгээлине, жылытуу жана желдетүү системаларынын болушуна ж.б.

Изилдөөнүн натыйжасында ИБ убакытылуу кармакжайларынын камераларынын көпчүлүгүнүн жалпы абалы улуттук да, эл аралык да талаптарга ылайык келбей турганы тууралуу

**2014-ж. Балыкчы ш. ИИБ УКЖ.
Камера. Желдетүү үчүн тар тешиктер**

**2014-ж. Панфилов районунун ИБ УКЖ.
Камера. Жата турган жерлер**

**2014-ж. Токмок ш. ИБ УКЖ.
Камера. Жата турган жерлер**

тыянак чыгарылган.

ИБ УКЖ он үчүндө (68,4%) бардык камераларда же камералардын бөлүгүндө полдору бетон, жылытуучу материалдан кандайдыр бир каптоо жок. ИБ УКЖ тогузунда (31,6%) бардык камераларда полдор жыгач менен капталган, ал эми Тоң районунун ИБ УКЖ полдор кафель менен капталган.

Мониторинг жата турган жер катары керебеттер тогуз УКЖ (31,6%) гана камераларында орнотулганын көрсөттү.

Кайсы бир УКЖтарда жата турган жер жыгачтан, башкаларында – темирден, көпчүлүгү эки кабаттуу.

4 (21,1%) УКЖда жата турган жер болуп, камерада кармалган бардык камалуучуларга эсептелген жыгач тапчан саналат.

Баруулардын учурунда жууркан-төшөктөр (жууркан, жаздык, төшөк) мониторинг камтыган бардык убактылуу кармакжайлардын камераларында бар болду. Муну менен бирге ар бир үчүнчү (36,8%) УКЖда байкоочулар жууркан-төшөктөрдүн канааттандыруу эмес абалын белгиледи.

Байкоочулар жууркан-төшөктөрдүн абалын өздөрүнүн байкоо карталарында “*кир, сүрүлгөн, тамтыгы кеткен*”,³⁰ “*эскирген, үлбүрөгөн*”³¹ катары белгилешкен.

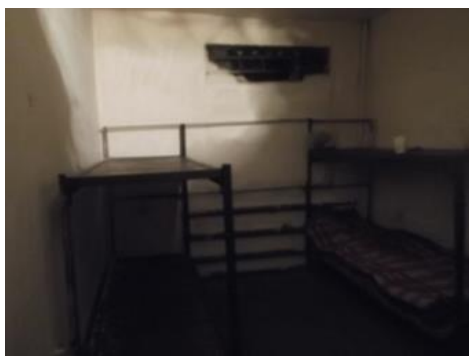
*«Бардыгы эң эле начар абалда. Кир, тытык, эскирген. Төшөктөр өтө жука. Шейшеп, жууркан, жаздык каптар дээрлик жок. 4 жыл ичинде “Кызыл крест” коому гана төшөк берген, башка эч ким»*³².

«Начар абалда, сүрүлгөн, эскирген»,³³

³⁰ Панфилов районунун ИБ. УКЖ. Байкоо картасы.

³¹ Тоң районунун ИБ УКЖ. Байкоо картасы.

³² Жайыл районунун ИБ УКЖ. Байкоо картасы.

**2014-ж. Түп районунун ИБ УКЖ.
Камера. Тордолгон терезе**

АИИБ УКЖ кармалгандар үчүн жууркан-төшөктөр талаптарга жооп бербеген кармакжайлардын ичинде.

УКЖ көпчүлүгүндө күндүн нуру терезенин кичинекей өлчөмү менен чектелген. Терезелердин өлчөмү 10 см x 45 смден 1,0 м x 1,20 м чейин.

6 (31,6%) УКЖда камералар эки ирет темир торчо менен тордолгон, бул абанын киришин дээрлик мүмкүн эмес кылат. Мисалы, Кемин, Жети-Өгүз, Түп райондорунун ИБ УКЖлары.

«Камеранын терезесинен жарык тийбейт. Бир камерада терезе тыгыз тордолгон, терезеде айнек жок»³⁴.

Терезелердин толук бойдон жок болушу Ысык-Көл районунун ИБ УКЖ, ошондой эле Жайыл районунун ИБ УКЖ үч камерасында белгиленген.

Күндүзгү жарыкта окууга жана жазууга мүмкүндүк берген жакшы, табигый жарык байкоочулар тарабынан Ат-Башы жана Тоң райондорунун ИБ УКЖ белгиленген.

Кармалган адамдарга таза абага жеткиликтүүлүктү, желдетүүнүн жасалма системасынын болушунан же болбогондугунан көз карандысыз, камсыз кылуу үчүн талаптар бардык эле УКЖында сакталган эмес. Себептердин бири, буга чейин белгиленип кеткендей, камерадагы терезелер кичинекей өлчөмдө же эки ирет темир тор менен тордолгонунан улам абанын киришин дээрлик мүмкүн эмес кылат.

10 (52,6%) УКЖда жылытуунун борбордук системасы колдонулат, ал эми башкаларында электр же катуу отундагы автономдук жылытуу.

**2014-ж. Балыкчы ш. ИИБ УЖК.
Камера. Жууркан-төшөктөр**

**2014-ж. Панфилов районунун
ИИБ УКЖ**

«Камераларда, кызматкерлердин бөлмөлөрүндө жана тергөө бөлмөсүндө өтө суук»³⁵.

«Камераларда өтө суук, күүгүм, жаткан жерден башка эч нерсе көрүнбөйт»³⁶.

³³ Токмок ш. ИИБ УКЖ. Байкоо картасы.

³⁴ Түп районунун ИБ УКЖ. Байкоо картасы.

³⁵ Каракол ш. ИИБ УКЖ. Байкоо картасы.

³⁶ Тоң районунун ИБ УКЖ. Байкоо картасы.

2014-ж. Балыкчы ш.
УКЖ. Даараткана

Байкоочулар, камакта кармалган жактардын аларга зарыл учурда табигый муктаждыктарын тазалык жана адептүү шартта канааттандырууга мүмкүнчүлүк укугу көпчүлүк учурда камсыз кылынбагандыгын белгиледи.

Камерадагы даарат бурчтары 4 (21,1%) гана УКЖда, анын ичинде Каракол шаардык ИИБ УКЖ, Кара-Буура жана Москва райондорунун ИБ, Талас областынын ИИБ орнотулган. Бирок камераларда дааратканалардын болушу бардык эле учурда аларды пайдалануу мүмкүн экенин билдирбейт.

2014-ж. Ысык-Ата районунун ИБ УКЖ.
Даараткана

2014-ж. Токмок ш. ИИБ УКЖ.
Сейилдөө короосу жана даараткана

ИИО УКЖ он бешинде (78,9%) камераларда дааратканасы жок. Кармалгандарды сейилдөөчү короонун аймагында жайгашкан же УКЖ ичинде дааратканага күнүнө эки жолу эртең менен жана кечинде алып чыгышат, ал эми калган убакта муктаждыктарын канааттандыруу үчүн алар камерада коюлган чаканы колдонушат.

2014-ж. Москва районунун ИБ
УКЖ. Даараткана

аймагындагы ачык мейкиндикте обочолонууга мүмкүндүк бербейт.

УКЖ аймагында жайгашкан дааратканалар өзү менен эшилген чуңкурларды же жердеги унитаздарды билдирет. Ар бир төртүнчү (26,3%) УКЖда мындай даараткананын тосмосу жана эшиктери жок жана ал сейилдөөчү короонун аймагында жайгашат, бул муктаждыгын канааттандырууда

*«Даараткана короонун ортосунда жайгашкан, эч нерсе менен тосулган эмес».*³⁷

*«Жөн эле короодогу тешик».*³⁸

³⁷ Жети-Өгүз районунун ИИО УКЖ. Байкоо картасы.

³⁸ Панфилов районунун ИИО УКЖ. Байкоо картасы.

Мына ошентип, УКЖ имаратында жана аймагында жайгашкан дааратканалардын көпчүлүгү камакта кармоо шарттарынын эң эле минималдуу стандарттарына жооп бербейт, ал эми муктаждыктарын мындай шарттарда канааттандыруу (бардыгынын көзүнчө, суу жана гигиена каражаттарын колдонуу мүмкүнчүлүгү жок) адамгерчиликсиз жана кадыр-баркты басмырлаган мамиле болуп саналат.

Мониторингдин жүрүшүндө ИИО УКЖ кармалган көпчүлүк адамдарда чайканма бөлмөлөрдүн бузулгандыгына

**2014-ж. Москва районунун
ИБ УКЖ. Камера**

н же аларда ысык суунун жоктугунан жеке гигиенасын сактоо мүмкүнчүлүгү жок экендиги аныкталды. Чайканмалар ар бир үчүнчү ИИБ УКЖ иштебейт.

УКЖ камераларынын жабдыктарынын тартибинин ички эрежелеринен байкоочулар бардык эле УКЖларда болбогон иче турган суу үчүн бачокту жана таштандылар үчүн чаканы белгилешти. Камераларда башка жабдыктар жок.

**2014-ж. Ысык-Ата районунун
ИБ УКЖ.**

«Жерде стол ордуна клеенка, таштандылар үчүн пакет, ичкен суу үчүн бачок»³⁹.

4 (21,1%) гана УКЖ айрым камераларында байкоочулар столдун болушун жана бир (5,3%) УКЖда – туалеттик буюмдар үчүн текчени белгиледи.

5 (26,3%) УКЖда 2010-жылдан бери капиталдык оңдоо жасалган. 6 (31,6%) УКЖда косметикалык оңдоо жасалган, алардын үчөөсү 2014-жылдын ичинде.

Ошентип, 2014-жылы Балыкчы шаардык ИИБ УКЖ косметикалык оңдоо жасалган, анын жүрүшүндө дараатканадагы шарттар олуттуу өзгөргөн. Ушул эле УКЖда 2013-жылы мурда болбогон сейилдөөчү короо курулган.

Ош шаардык ИИБ УКЖ ар бир камерада даараткана жана аккан суу менен раковиналар бар, эки кабаттуу жаткан жерлер орнотулган.

**2014-ж. Балыкчы ш. ИИБ УКЖ.
Даараткана**

³⁹ Токмок ш. ИБ УКЖ. Байкоо картасы.

№ 3-таблица
УКЖдагы оңдоолор

УКЖ	Капиталдык оңдоо	Косметикалык оңдоо
Ак-Талаа районунун ИИБ УКЖ	2010-жыл	2014-жыл
Балыкчы ш. ИИБ УКЖ		2014-жыл
Жайыл районунун ИБ УКЖ		2012-жыл
Жети-Өгүз районунун ИБ УКЖ	2011-жыл	2014-жылдын июну
Ысык-Ата районунун ИБ УКЖ	2012-жыл	
Ысык-Көл районунун ИБ УКЖ	2008-жыл	2013 -жыл
Түп районунун ИБ УКЖ		2010-жыл
Талас областынын ИИБ УКЖ	2010-жыл	

Байкоочулар Балыкчы шаардык ИИБ УКЖ чайканма жайын оңдоо жана камераларын капиталдык оңдоо керектигин белгиледи.⁴⁰ Каракол шаардык ИИБ УКЖ агындылоо (канализация) жана суутүтүк системасын оңдоо зарыл. УКЖда туруктуу өзгөчө жыт турат. Тийиштүү жылытуу зарыл, анткени камераларда, кызматкерлердин бөлмөлөрүндө жана тергөө бөлмөсүндө өтө суук.⁴¹

4-таблица
ИИО УКЖ кармоо шарттары

№	УКЖ	Оң	Терс
1	Ала-Бука районунун ИБ УКЖ	1. Секичелер (нары) орнотулган	1. Темир керебеттер, стандартка ылайык эмес 2. Суу көйгөйү, суу жылыткычтар орнотулган эмес 3. Начар тамактануу
2	Аксы районунун ИИБ УКЖ		1. Эски темир жатак жерлер жана стандартка жооп бербейт 2. Суу менен жабдуу жана гигиена көйгөйлөрү (камалгандардын жеке тазалыгы) 3. Жууркан-төшөктөрдүн начар абалы, атап айтканда төшөктөрдүн (матрац)
3	Базар-Коргон районунун ИБ УКЖ	1. Желдетүү ситемасы жакшы иштейт, чайканма иштейт	1. Эски темир жатак жерлер жана стандартка жооп бербейт 2. Ажат аңдарын санитардык тазалоо көйгөйү 3. Сейилдөө короосунун тар аянты
4	Жалал-Абад ШИИБ УКЖ	1. Тамактануу жана жайгаштыруу ченемдерге ылайык 2. Кышында желдетүү жана жылытуу канааттандырарлык 3. Кызыл ай 60 төшөк (матрац) бөлүп берген	1. Эски темир жатак жерлер жана стандартка жооп бербейт 2. Начар санитардык шарттар

⁴⁰ Балыкчы ш. ИИБ УК. Байкоо картасы

⁴¹ Каракол ш. ИИБ УК. Байкоо картасы.

		4. Кыргыз Республикасынын саламаттыкты сактоо министрлиги тарабынан “Кызыл крест” менен бирдикте дарыгердин бөлмөсү түзүлгөн.	
5	Кара-Көл ШИИБ УКЖ	1. Начар тамактануу	1. Эски темир жатак жерлер жана стандартка жооп бербейт 2. Сейилдөө шарттары бузулат
6	Майлуу-Суу ШИИБ УКЖ	1. Зарыл эмаль идиш-аяк жана 16 төшөк менен жабдылган	1. Эски темир жатак жерлер жана стандартка жооп бербейт 2. Кышкы мезгилде ысык суу көйгөйү 3. 2014-жылдын январында жалпы тамактан уулануу
7	Ноокен районунун ИБ УКЖ	1. Оңдолгон 2. Тамак-аш борбордоштуруп даярдалат, туугандар алып келген азыктардын эсебинен.	1. Эски темир жатак жерлер жана стандартка жооп бербейт 2. Суу менен камсыз кылуу көйгөйү 3. Жайкы чайканма, ЕККУ берген суу жылыткыч, иштебейт(П.2 караңыз) 4. Кышында жылытуу көйгөйү
8	Сузак районунун ИБ УКЖ	1. Камераларга жайгаштыруу жана тамактануу ченемдерге ылайык	1. Эски темир жатак жерлер жана стандартка жооп бербейт 2. Нымдуулуктун жогорку деңгээли
9	Таш-Көмүр ШИИБ УКЖ	1. Чайканма иштейт 2. 5 желдеткич орнотулган, алар кароо терезелеринин маңдайында кире бериш эшикте жайгашкан, кармалгандар абанын күчүн жана багытын өздөрү жөнгө сала алат 3. Тамактануусу жакшы	1. Эски темир жатак жерлер жана стандартка жооп бербейт 2. Сейилдөө шарттары бузулат
10	Токтогул районунун ИБ УКЖ	1. Кармакжайдын капиталдык оңдоосу жүргүзүлгөн 2. Суу жылыткыч, өзүнчө чайканма жана даараткана орнотулган	1. Эски темир жатак жерлер жана стандартка жооп бербейт 2. Суу менен камсыз кылуу көйгөйү 3. Шейшептердин начар абалы, атап айтканда төшөктөрдүн
11	Чаткал районунун ИБ УКЖ		1. Эски темир жатак жерлер жана стандартка жооп бербейт 2. Суу менен камсыз кылуу көйгөйү 3. Нымдуулуктун жогорку деңгээли 4. Имарат капиталдык ремонтко муктаж
12	Тогуз-Тороо районунун ИБ УКЖ	1. Жаңы имарат курулган	1. Эски темир жатак жерлер жана стандартка жооп бербейт 2. Жылытуу, желдетүү, суу менен камсыз кылуу, видеобайкоо камералары начар иштейт 3. Суу көйгөйү

Дээрлик бардык УКЖлар каржылоо кыйынчылыктарын сезишет, бул тууралуу ошол мекемелердин кызматкерлери жана жетекчилери интервьюда айтышкан.

Атап айтканда бул УКЖда кармалган жактардын тамагына, зарыл дары-дармек каражаттарына, бөлмөлөрдүн санитардык-эпидемиологиялык иштеп чыгуусуна ж.б. жетиштүү каражат бөлүп берүү суроолоруна тиешелүү.

Мисалы, *Кемин районунун ИБ башчысы УКЖ видеобайкоону орнотуу жана компьютер бөлүп берүү аркылуу техникалык жактан жакшыртуу зарылдыгын көрсөттү. Ал ошондой эле кызматкерлер штатын көбөйтүү жана УКЖга фельдшердин штаттык бирдигин бекитүү максатында УКЖ каржылоосун жогорулатууну белгиледи.*

5-таблица
УКЖ каржылоосу

УКЖ	Тамактануу	Дары-дармек каражаттары	Санитардык-эпидемиологиялык иштеп чыгуу
Ат-Башы районунун ИБ УКЖ	суткасына кармалган бир адамга 83 сом	7500 сом	1000 сом
Балыкчы ш. ИИБ УКЖ	371 188 сом	7 500 сом	
Каракол ш. ИИБ УКЖ	800 000 сом	2 500 сом	50 052 сом
Жайыл районунун ИБ УКЖ	308847 сом	12000 сом	3000 сом
Жети-Өгүз районунун ИБ УКЖ	334 130 сом	7 500 сом	-
Ысык-Көл районун ИБ УКЖ	700 000 сом	10 000 сом	өзүнчө каражатка бөлүнбөйт. Дары-дармекке бөлүнгөн каражаттан 2000 сом жыл сайын хлорка сатып алууга сарпталат
Кемин районунун ИБ УКЖ	450000 сом	12 000 сом	Дары-дармек сатып алуу каражатынын суммасына киргизилген.
Тоң районунун ИБ УКЖ	780 000 сом	5000 сом (2014-жылдын 3 кварталында)	1000 сом
Түп районунун ИБ УКЖ	80 050 сом (кармалган бир адамга суткасына 94 сом)	каражат 7500 сом	-
Талас областынын ИИБ УКЖ	1246232 сом	15000 сом	3000 сом

УКЖ кызматкерлери иштеген шарттар, камакка алынган жактар болгон шарттардан дээрлик эч нерсени менен айырмаланбай турганын белгилеп кетүү зарыл. Ошол эле начар жарык, таза абанын жетишсиздиги, нымдуулук жана суук көйгөйлөрү алардын ден соолугуна жана жалпы абалына жагымсыз таасир көрсөтөт.

УКЖ кызматкерлеринин иштеген орундарын жана жумушунун начар шарттарын баалап, укук коргоочулар КР өкмөтүнүн Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө каршы аракеттенүү планынын иш-чараларына аларды жакшыртууга байланыштуу суроолорду киргизүүнү сунуш кылышты.

КР Юстиция министрлиги түзгөн жана кеңири форумда талкууланган иш-чаралар планынын долбооруна бул сунуштар киргизилген:

6-таблица

Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө каршы аракеттенүү планынын иш-чараларын долбоорунан үзүндүлөр

37.	Мыйзам менен белгиленген стандарттын сакталышын камсыз кылуу үчүн УКЖ камераларында аша толуп кетүүдөн чыгуу боюнча чаралардын системасын иштеп чыгуу	2014-жылдын 3-кварталынын аягына чейин
38.	Камакта кароо жана эркиндигинен ажыратуу жерлеринин бөлмөлөрүнүн санитардык-эпидемиологиялык иш-чараларын, дезинфекциясын жана дератизациясын ар дайым өткөрүү	Ар дайым
39.	Камакта кармалган ар бир адамды жеке төшөк-жууркан менен камсыз кылуу	
40.	Камакта кармалган адамдарга сапаттуу үч жолку ысык тамакты камсыз кылуу	
41.	Камакта кармалган адамдарга медициналык тейлөөгө жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу	
42.	Камакта кармалган ар бир кармалуучуну жеке гигиена каражаттары менен камсыз кылуу, ошондой эле гигиеналык процедураларды жалгыз жүргүзүү мүмкүнчүлүгүн берүү	
43.	УКЖ, ТКЖ жана ТА кармоо шарттарын ар дайым жакшыртуу	
44.	ТКЖда кош бойлуу жана бала эмизген аялдар үчүн ылайыктуу стандарттарга жооп берген өзүнчө камераларды түзүү	

Бирок, КР өкмөтүнүн токтому менен бекитилген акыркы документке 37 жана 44 пунктундагы суроолор гана киргизилген.

Тергөө кармакжайлары

Улуттук борбор тарабынан Бишкек жана Ош шаарларындагы КР УКМК, ЖАМК алдындагы ТКЖ сыяктуу тергөө кармакжайларына алдын алуу баруулар жүргүзүлгөн. Бул Бишкек шаарындагы №21 ТКЖ, Каракол шаарындагы №23 ТКЖ, Нарын шаарындагы №24 ТКЖ жана Ош шаарындагы №25 ТКЖ. Акыркы көрсөтүлгөн барууда ар тараптуу текшерүү жүргүзүү менен өткөрүлдү.

Жогоруда көрсөтүлгөн тергөө кармакжайларынын имараттарынын техникалык абалы косметикалык оңдоолорду жүргүзүүнүн эсебинен сакталууда, бирок негизги көйгөй болуп, ТКЖлардын көп бөлүгү 50 жыл мурда курулган имараттарда жайгашканы калууда.

Мисалы, Каракол шаарындагы №23 ТКЖ 100 жылдан кем эмес убакыт мурда курулган, ал эми Ош шаарындагы №25 тергөө кармакжайында колдонууда 19-кылымда курулган корпус бар.

№ 7-таблица.

Мекемелердин толугу

Мекеменин аталышы	Толтурулу шунун чеги	Камерал ардын саны	Жалпы абалы жана алардын жабдылышы
Бишкек ш. КР УКМК ТКЖ			Бардык камералардын аянты эл аралык стандарттарга ылайык жана 3.25 м. кв. барабар. Ар бир камерада муздаткыч, ТВ бар.
Бишкек ш. №21 ТКЖ	1325 адам		
Каракол ш. №23 ТКЖ	142 адам	19	ТКЖдагы бардык камералардын тамы аздыр-көптүр канааттандыруу, алардын айрымдарында пластик терезелер орнотулган, полдоруна кафель төшөлгөн. Камералардын көпчүлүгүндө полдору бетон жана жыгач. Табигый жарык дээрлик жок. Табигый желдетүү жетишсиз. Жылытуу автономдуу. Эки кабат керебеттер орнотулган.
Нарын ш. №24 ТКЖ	40 адам	13	Камералардын жалпы абалы канааттандыруу, пластик терезелер орнотулган. Табигый жарык жана желдетүү жетишсиз. Жылытуу борборлоштурулган.
Ош ш. №25 ТКЖ	511 адам	29	Айрым камералардын абалы канааттандыруу, оңдоо көп учурда кармалуучулардын эсебинен жасалган. Көпчүлүк камераларда табигый жарык жетиштүү, бирок оңдоого муктаж. Жылытуу борборлоштурулган.

Мониторинг, Кыргыз Республикасынын Жаза аткаруу мамлекеттик кызматына караштуу мекемелерде кармалган жашы жете элек өспүрүмдөр мекеменин кызматкерлеринен корккондугунан өздөрүн коопсуздукта сезишпегенин көрсөттү. Мекеменин кызматкерлери тарабынан зомбулук мүнөздөгү тартиптик чара көрүүнүн ар кандай түрү колдонулат. Кызматкерлер тарабынан бир нече ирет орой оозеки мазактоолор (коркутуулар), адамгерчиликсиз мамиле (“стаканга” киргизүү, жалпы сабоо), күч зомбулугу (камераларда жана мекеменин короосунда колу жана буту менен массалык токмоктоо, муунтуу) жасалган. Балдар денесин ооруткандан жана айып кармакжайына (штрафной изолятор) жөнөтүлүүдөн коркушат, ошондой эле балдарга карата кызматкерлер күч зомбулугун колдонушат, бул жаакка жана башка чабуу, бутка жана далыга чабуу. Бир бала токмоктолгон, андан кийин аны “отстойникте” – кезметчи бөлүктүн жанындагы бөлмөдө жерде ары-бери сүйрөштү.

3.2. Медициналык тейлөөгө укук

Эл аралык жана улуттук мыйзамдарга ылайык адамгерчиликсиз мамиле өзүнө кармалуунун жүрүшүндө алынган дененин оорушун гана эмес, камак шартында медициналык жардам менен камсыз кылбагандыкты да камтыйт.

Айыпталгандар жана соттолгондор каалоосу боюнча кайсы болбосун өзүнүн жеке каражатынын эсебинен саламаттыкты сактоо органдарынын адистери ТКЖ медициналык бөлүмдөрүнүн шарттарында же жазык-аткаруу системасынын дарылоо-профилактикалык мекемелеринде көрсөткөн кошумча дарылоо-профилактикалык жардамды ала алат. Бул үчүн айыпкер же соттолгон ылайыктуу арыз менен ТКЖ башчысына кайрылат, анда ал алгысы келген кошумча дарылоо-профилактикалык жардамдын түрүн, медициналык адистин аты-жөнүн көрсөтөт. Бул суроону чечүүдө ТКЖ медициналык кызматкерлеринин пикири эске алынат. Кошумча дарылоо-профилактикалык жардамга акы төлөө айыпкердин же соттолгондун туугандары же башка адамдар тарабынан жүргүзүлүшү мүмкүн. Арыз үч күндүн ичинде каралат жана медициналык адистин келген убагы белгиленет.

Мониторинг ТКЖ медициналык бөлүктөрүнүн же жазык-аткаруу системасынын дарылоо-профилактикалык мекемелеринин шартында камакта кармалгандар кызматтарга өз каражатынын эсебинен акы төлөөгө даяр болгонуна карабастан, кошумча дарылоо-профилактикалык жардам алуунун процедураларын да билишпегендигин аныктады. Көрсөтүлгөн медициналык кызматтын сапаты төмөнкү деңгээлде, медициналык дары-дармектин болушу өтө аз. Интервьюнун жүрүшүндө эки өспүрүм - алардын биринин жүрөгү оорулуу (порок сердца) жана операциянын зарылдыгы бар, экинчисинде угуу мүмкүнчүлүгүн толугу менен жоготууга көмөктөшкөн кулак тарсылдагынын травмасы байкалат, - медициналык жардамдын сапаты тууралуу кийинкилерди билдирди:

«Эч ким карабайт, таблетка берип коет анан болду, булардыкы бардык ооруларга - анальгин жана амоксициллин »

Психиатриялык мекемелерде медициналык тейлөөгө укук

Психиатриялык мекемелерде медициналык жардам көрсөтүүнүн сапатынын деңгээли ошондой эле төмөн. Чым-Коргон айылындагы Республикалык психиатриялык ооруканадагы колдонуучулардын дартынын тарыхы менен таанышуунун жүрүшүндө, колдонуучуларга, негизинен диагнозуна, дары каражаттарынын кыйыр таасирине карабастан дары-дармектин 2-3 түрү дайындала турганы билинди, бул дифенин, фенабарбетал, галоперидол. Дарыгер дайындалган дарылоону өзгөртпөйт, көп учурда колдонуучулар туугандары сатып берген дары-дармекти колдонушат. Негизинен ооруканаларда төмөн квалификацияланган кызматкерлер иштейт, кадрлардын тез алмашуусунун, кадрлардын жетишсиздигинин көйгөйү бар, психиатриялык мекемелерде психологдордун аз гана саны иштейт, айрым психиатриялык мекемелерде алар таптакыр эле жок, социалдык кызматкерлер жок, дарыгерлер райондук социалдык кызматкерлер менен кызматташуу тажрыйбасын колдонбойт, бул колдонуучунун мекемеде узак мөөнөткө калышы үчүн кошумча шарт түзөт. Иштин татыктуу шарттарынын жоктугу

кызматкерлердин сезимдик жана кесиптик алынын кетишине алып келет, ал натыйжада психиатриялык кызматтын колдонуучуларына карата адамгерчиликсиз мамиленин себеби болуп чыгышы мүмкүн.

Респондент:

«Менин кырка сөөгүмдүн чуркусу (грыжа позвоночника) бар, бул жердеги дарылардан, негизинен ал галоперидол, бул мени кыймылдатпайт жана чайкайт, мен дарыгерден көп ирет дарыны алмаштыруусун сурандым, бирок ал эч кандай чара көргөн жок».

Психикалык саламаттыктын республикалык борборунун колдонуучулары ооруканага Бишкек шаарынан алкогольдук мастык абалындагы адамдар түшө турганын билдиришти. Мас абалына карабастан мындай колдонуучуларга ошондой эле галоперидол же аменазин неролептиктерин сайышат. Респонденттердин бири бир нече жыл мурда мындай дарылар менен алкогольдун айкалышуусунун натыйжасында бир колдонуучу каза болгонун айтты, бирок бул далилди тастыктоо мүмкүн болгон жок.

Балдар мекемелеринде медициналык тейлөөгө укук

Беловодскидеги атайын мектеп-интернатта медициналык жардам ар дайым көрсөтүлөт, штатта 2 медайым жана ар жылдык медициналык кароо жүргүзүлөт. Бирок балдар жардам алуу үчүн медайымдардын бирине көбүрөөк кайрылышат, балдардын айткандары боюнча:

«ал жакындан бери иштейт, анткени ал кыйла жакшы көңүл бурат, ал эми Даря эже (экинчи медайым) кыйкырып салышы мүмкүн».

Балдардын айткандарынан: “Медициналык кароо жылына 1 жолу жүргүзүлөт. Дарыгер жана медайым дары беришет жана аны кантип ичүү керектигин түшүндүрүшөт”. Бир бала медайымга нааразы экендигин айтты: “ ал бат-бат келесиң деп урушат, менин кулагым дайыма ооруйт”.

Медкабинеттин иши жалпысынан “Ата-энесинен кароосуз калган балдардын ден соолугун коргоону жакшыртуу боюнча чаралар жөнүндө” №111/1 буйругунун негизинде жүргүзүлөт.

Атайын-мектеп интернатта төмөнкүлөр иштейт:

1 педиатр, 1 хирург-травматолог 0,5 ставкада, 1 стоматолог, 2 смендешип иштеген медайым.

Медпункт 3 бөлмөдөн турат:

бөлмө, изолятор, кире бериш. Эмерек менен минималдуу жабдылган (стол, отургуч, раковина, шкаф)

Изолятор үч эки кабат жаткан жай, стол жана отургуч менен жабдылган, муздаткычы жок.

Медпунктта бардык тарбиялануучуларга мед. документтер бар. Медайым алып барат. Амбулаториялык кабыл алуу журналы медайым тарабынан күн сайын толтурулат, бирок амбулаториялык карталарга которулбайт.

Дары-дармек толук өлчөмдө бар.

Жетим жана ата-энесинен кароосуз калган балдар үчүн Чүй мектеп интернатына ар тараптуу текшерүү жүргүзүү менен алдын алуу баруунун натыйжасында кийинкилер аныкталды: мекемеге келип түшкөн учурда баланын медициналык кароосу өткөрүлбөйт. 28 баланын мурда жасалган эмдөө жөнүндө медициналык карточкалары, көчүрмөлөрү,

маалымкаттары, маалыматы жок. Балдар кир, кийими да кир. Балдардын айткандарынан 2 жумада бир которулат: мончого 10 күндө бир түшүшөт.

Медайымдар бул мекемеде 15 жылдан ашык иштешет, бирок квалификациялуу категориясы жок, квалификациясын жогорулатуу каралган эмес, эмдөө жасоого, учукту диагностикалоого укук сат берген күбөлүктөрү жок. Эмдөө ҮМБ (Токмок ш.) тарабынан жүргүзүлөт. Эмдөө календарын бузуу менен эмделген балдар бар.

Медициналык пункт 3 бөлмөдөн турат:

1. Улагач (кире бериштеги бөлмө)
2. Медкарточкаларды, журналдарды сактоо үчүн эмереги (стол, отургуч, шкаф) бар бөлмө
3. Дарылоо бөлмөсү (кушетка, дарылоо үчүн стол, дары сактоо үчүн шкаф)

Медициналык пунктта иш планы жок:

-эмдөө планы

-иш тартиби

-учуктун, КИТВ/ЖИКС алдын алуу боюнча пландар.

Ар бир баланын жеке ф-063 мед. картасы бар, бирок аларда эмдөөлөр, ден соолугунун абалы белгилебейт. Жылына бир жолу жергиликтүү ҮМБ жардамы менен бардык окуучулардын медициналык кароосу өткөрүлөт, окуучулардын аныкталган патологиялары эсепке коюлбайт, айыктыруу жүргүзүлбөйт.

Амбулаториялык журнал бар, күн сайын 5-12 бейтап кайрылат, негизинен баш ооруларга жана ич ооруларга даттанышат. 2014-жылдын сентябрынан берки травматизм журналы бар.

Медициналык пунктта дары-дармек толук топтолгон эмес. Дары-дармектин жарымынан көбү сактоо мөөнөтүнөн өтүп кеткен.

3.3. Тамактануу

ЖАМК мекемелеринде тамактануу

ЖАМК мекемелеринде кармалган бардык эле адамдар мекемеде каралган жана даярдалган тамакты ар кандай себептерден улам кабыл алышпайт, анын ичинде тамактын сапатынын ылайыксыздыгынан:

«Картошканы курту менен кошо берет, балыгы – чириген, сасык. Тамактын сапатына даттанууларга мекеменин кызматкерлери: “Кайдан алабыз, жок болсо?!”, - деп жооп берет.

Мекемеде кызматкерлер тарабынан адамгерчиликсиз мамилени колдонуулар болот. Сурамжылангандардын айтканы боюнча, ар бир сөгүш берүү токмоктоо жана мазактоо менен коштолот.

«Бизди тепкилеп, ургулап камерадан алып чыгат жана 1-кабатка алып барат, тынымсыз урганын токтотпойт”, - деди жашы жете электердин бири.

Бир нече күн мурда жалпы барыбызды жазалашты, анткени бир бала тамактан баш тартты жана кадимкидей жаңы тамак берүүлөрүн талап кылды. Бул үчүн барыбызды 1

саатка олтургучтары жок, бөлмөсү тар камерага алып келип тыгышты, анын бир бурчунда даараткана, полу кафель, башка эч нерсе жок.

Жашы жете электердин айтымы боюнча аларды негизинен кадимки тамак-аш берүүлөрүн жана мончого барууну талап кылгандары үчүн жазалашат. Жашы жете электер гумандуу мамилени талап кылып чаң салышат, бул үчүн аларды кезметчи бөлүккө алып чыгып, бир бөлмөгө киргизет, анан мекеменин 20-50 кызматкери келип сабайт. Бул ай сайын кайталанган окуя дейт өспүрүмдөр. Айрым балдар нааразылыгын билдирүү үчүн кан тамырын кесет.

Балдар жана психиатриялык жабык мекемелерде тамактануу

Толук кандуу, теңделген тамактануу адамдык организмдин нормалдуу иштешинин маанилүү шарты болуп саналат, өзгөчө өсүп, өнүгүп жаткан мезгилде. 7 жаштан 18 жашка чейинки мезгилге акылга жана денеге жогорулатылган жүк артуу менен коштолгон организмдин күчөгөн соматикалык (денеге байланыштуу) өсүшү туура келет. **Башталгыч мектеп курагында** жетишсиз же теңделбеген тамактануу денелик жана психикалык өнүгүүдө артта калгандыкка алып келет, адистердин пикири боюнча буларды кийин оңдоп түзөтүү дээрлик мүмкүн эмес.⁴²

И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз Мамлекеттик Медициналык Академиясынын жана Энеликти жана балалыкты коргоо боюнча Улуттук борбордун кызматкерлери тарабынан иштелип чыккан, Саламаттыкты сактоо министрлиги тарабынан сунушталган балдар үчүн энергия жана азык-түлүк заттарына болгон денелик муктаждыктын ченемдери төмөнкү таблицада берилген.

№ 8-таблица

КР балдар жана өспүрүмдөр үчүн энергия жана азык-түлүк заттарына болгон денелик муктаждыктын ченемдери

Азык-түлүк заттары		Курактык топтор					
		6 жаш	7-10 жаш	11-13 жаш		14-18 жаш	өспүрүм кыздар
				балдар	кенже кыздар		
				Энергия жана азык-түлүк заттары			
1	Энергия (ккал)	2040	2200	2400	2300	2500	2400

⁴² Методикалык сунуштар окутулган тарбиялануучулардын саламаттуу тамактануу маданиятын түзүү (Материалдар РБА курактык физиология институтунун кызматкерлери М. Безруких, Т. А. Филиппова, А. Г. Макеева тарабынан иштелип чыккан)

2	Акзат (белки), г	77	82	86	80	88	85
2.1	анын ичинде малдыкы (%)	65	60				
2.2	% ккал б-ча		13				
3	Майлар, г	77	82	86	81	89	85
3.1	Май, % по ккал	28					
3.2	ПКМК (ПНЖК), % ккал б-ча	5-10			6-10		
3.3	ω-6% ккал б-ча	4-9			5-8		
3.4	ω-3% ккал б-ча	0,8-1			1-2		
4	Көмүртек, г	282	308	349	337	372	352
4.1	Көмүртек,% ккал б-ча	59					
4.2	анын ичинде кант % ккал б-ча	≤ 10					
	азык талча, г	10	15	20			
4.3							

№ 9-таблица

КР балдар жана өспүрүмдөр курагындагы калкы үчүн колдонууга сунуш кылынган негизги азык-түлүктүн ченемдери (гр, накта/күнүнө)

Азыктардын аталышы	Курагы					
	6 жаш	7-10 жаш	11-13 жаш (балдар)	11-13 жаш (кыздар)	14-17 жаш (уландар)	14-17лет (өспүрүм кыздар)
Ак буудай наны	120	130	140	140	145	140
Кара буудай наны	50	50	55	50	60	60
Буудай унун 1-сорт	20	22	24	22	26	24
Түтүк кесме азыктары	10	14	16	15	17	16
Талкан жана буурчак, алардын ичинен:	32	35	36	36	39	36
Күрүч	6	7	8	7	10	9
Буудай ашкагы	6	6	6	6	7	6
Таруу	4	4	4	4	5	4
Гречиха	4	5	5	5	6	5
Сулу	4	4	4	4	5	4
башкасы	3	3	3	3	3	3
Буурчак	5	6	8	7	9	8
Картошка	150	180	210	200	220	210

Башка жашылча, көк,	242	288	340	321	376	364
бакча өсүмдүктөрү,	45	50	55	53	65	60
анын ичинен: ак	25	30	35	33	40	38
капуста, помидор	30	35	40	38	45	42
Сабиз	25	30	35	33	37	35
Бадыраң	20	25	30	28	33	30
Кызылча	20	25	25	23	26	25
Свекла	42	48	55	53	60	57
Пияз	35	45	65	60	70	77
Башка бакча өсүмдүктөрү						
Жемиштер жана жер- жемиштер, алардын	146	200	270	260	287	285
ичинен: Цитрустар	5	5	5	5	6	5
Алма	80	110	145	140	150	150
Данектүүөр	25	32	45	40	50	50
Жер-жемиш	12	18	25	25	26	25
Жаңгак	4	5	5	5	6	5
башкалар	20	30	45	45	50	50
Кургатылган жемиштер	15	15	15	15	20	20
Кант, кондитер азыктары	60	60	62	60	70	65
Сүт жана сүт азыктары:						
Алардын ичинен: сүт						
Кефир, айран ж.б.	200	200	190	185	200	190
Кымыз	190	190	190	185	200	190
Быштак	40	40	50	50	55	50
Каймак	45	35	37	37	40	40
Ак май	10	10	12	12	13	12
Эжигей	22	22	21	21	22	21
	9	10	12	12	13	12
Эт жана эт азыктары:						
Алардын ичинен:	106	117	128	125	144	128
Уй эти	25	28	30	29	35	30
Жылкы	5	6	7	7	8	7
Кой	20	22	25	24	27	25
Топоз	5	6	7	7	8	7
Канаттуу	24	25	26	25	28	26
Чочко	5	6	7	7	8	7
Субазыктар	11	12	13	13	15	13
Чучуктар (колбасы)	11	12	13	13	15	13
Балык азыктары	20	25	28	17	30	28
Жумуртка, даана	1	1	1	1	1,2	1,2
Өсүмдү майы	10	11	13	13	15	15
Тамак-аш тузу	5	5	5	5	6	6
Ачыткы	1	1	1	1	2	2
Чай	1	1	1	1	2	2
Кофе (Кофе суусундугу, какао)	1	1,2	1,2	1,2	2	2

Саламаттыкты сактоо министрлигине караштуу психиатриялык мекемелердин суткалык бюджети 50 сомдон 90 сомго чейин. Психиатриялык мекемелерде тамактын сапаты өтө начар, көп учурда тамак сапаты жок азыктардан даярдалат. Балдардын мекемелеринде тамактануунун суткалык бюджети 51 сомду түзөт.

10-таблица

Тамактануунун суткалык бюджети

Бир адамга ТАМАКТАНУУНУН СУТКАЛЫК БЮДЖЕТИ.			
Жаза аткаруу мамлекеттик кызматы	Ички иштер министрлиги	Социалдык өнүгүү министрлиги	Саламаттыкты сактоо министрлиги
	Чүй областынын ИИБ Кемин районунун ИБ – тамактануунун с/б = 70 сом	Токмоктук психоневрологиялык социалдык стационардык мекеме № 2 с/б = 100 сом	Республикалык психиатриялык балдардын ооруканасы - с/б = 51,64 сом
	Москва районунун ИБ с/б = 74 -87сом	Токмоктук психоневрологиялык социалдык стационардык мекеме № 1с/б = 100сом	Республикалык психикалык саламаттыкты сактоо борбору с/б = 86 сом
		Жайыл социалдык-стационардык мекеме с/б = 100сом	Республикалык психиатриялык оорукана Чым-Коргон а. с/б = 52 сом
Бир адамга каралган ДАРЫ-ДАРМЕКТИН СУТКАЛЫК СУММАСЫ			
	Чүй областынын ИИБ Кемин районунун ИБ – с/с = каралган эмес	Токмоктук психоневрологиялык социалдык стационардык мекеме № 2 с/с =6,70 сом	Республикалык психиатриялык балдардын ооруканасы - с/с =13 сом
	Москва районунун ИБ с/с = каралган эмес	Токмоктук психоневрологиялык социалдык стационардык мекеме № 1с/с = 6,70сом	Республикалык психикалык саламаттыкты сактоо борбору с/с = 15 сом
		Жайыл социалдык-стационардык мекеме с/с =6,70 сом	Республикалык психиатриялык оорукана Чым-Коргон а. с/с =14,31 сом

3.4. Даттануулар менен кайрылуу укугу

Эл аралык стандарттарга ылайык камакка алынган ар бир адам борбордук абактык башкармалыкка, сот бийлигине же башка компетенттүү органдарга мазмуну жагынан электөөгө (цензура) кабылбаган сураныч же даттануу менен кайрылууга укугу бар жана алар жазылган каналдар боюнча борбордук абактык башкармалыкка, сот бийлигине же башка компетенттүү органдарга жеткирилет. Даттануулар жана суранычтар тез каралууга тийиш жана аларга эч бир узартуусуз жооп берүү шарт.

Минималдуу стандарттык эрежелер ар бир камалганга жумуш күндөрү мекеменин директоруна же ыйгарым укуктуу кызматкерге арыздар жана даттануулар менен кайрылуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылууну караштырат. Инспекция учурунда камалгандарга арыздар же даттануулар менен абактык инспекторлорго мекеменин кызматкерлери жок болгондо кайрылуу мүмкүнчүлүгү берилиши керек. Камакка алынган ар бир адам борбордук абактык башкармалыкка, сот бийлигине же башка компетенттүү органдарга мазмуну жагынан электөөгө (цензура) алынбаган, көрсөтүлгөн каналдар аркылуу жеткириле турган сураныч же даттануу менен кайрылууга укугу бар.

Улуттук мыйзамдарга ылайык кармалган адам мамлекеттик органдарга, кызмат адамдарына анын жазыктык куугунтуктоосу боюнча (баштапкы тергөө, тергөө жана прокуратура органдарынын аракетине даттануу) да, УКЖ кармоо шарттары жана кайсы болбосун башка себептер боюнча да кайрылууга укугу бар.

КР ЖПК кылмыш кылганга шектүү болуп кармалган же камакта кармалган адамдардын камак жайларынын администрациясына жазылган арыздарды токтоосуздан тергөөчүгө, прокурорго, сотко жеткирүү милдетин караштырат. Кармалган же камакта камалган адамдардын тергөө органдарынын кызматкерлеринин аракеттерине же тергөөчүнүн аракетине же чечимине карата даттанууларын камак жайынын администрациясы токтоосуздан иш боюнча көзөмөл жүргүзгөн прокурорго же сотко, ал эми прокурордун аракетине же чечимине карата даттанууларды – жогору турган прокурорго жеткирүүгө милдеттүү. Башка даттанууларды алар келип түшкөндөн кийин суткадан ашпаган убакта камак жайынын администрациясы иш өндүрүшүндө болгон жакка же органга жеткирет.

Камакта кармоонун шарттары жөнүндө мыйзам шектүүлөрдүн жана айыпталуучулардын сунуштарды, арыздарды жана даттанууларды берүү тартиби менен таанышуу укугун караштырат, ошондой эле алардын камакта кармалуусунун негиздүүлүгүн жана мыйзамдуу укуктары менен кызыкчылыктарынын бузулуш тууралуу суроолору боюнча сунуштар, арыздар жана даттануулар менен кайрылуу укугун караштырат. Бул мыйзамда шектүүлөрдүн жана айыпталуучулардын сунуштарды, арыздарды жана даттанууларды жөнөтүүсүнүн тартиби так белгиленген.

Өздөрүнүн укуктарынын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарынын бузулушуна байланыштуу сунуштар, арыздар жана даттануулар менен кайрылгандыгы үчүн шектүүлөрдү жана айыпкерлерди кандай жол менен болбосун куугунтуктоого жол берилбейт. Камакта кармоо жайынын мындай куугунтуктоо жагынан күнөөлүү кызмат адамдары мыйзамга ылайык жоопкерчиликке тартылышат.

УКЖ башчысы жана анын орун басары күн сайын камераларды кыдырып, шектүүлөрдөн жана айыпкерлерден сунуштарды, арыздарды жана даттанууларды жазуу

түрүндө да, оозеки түрдө да алууга милдеттүү. Оозеки сунуштар, арыздар жана даттануулар журналга жазылышы керек жана алардын чечилиши үчүн жоопту адамга билдирилиши керек. ИИО жетекчилигине багытталган кат түрүндөгү сунуштар, арыздар жана даттануулар журналда катталат жана ИИО башчысына айтылат.

Мониторинг ИИО УКЖ камакта кармалган адамдардын даттануулар менен кайрылуу укугу зарыл деңгээлде сакталбаганын көрсөттү.

Кыйноолорго каршы конвенция мамлекеттерге кыйноолор жөнүндө кайсы болбосун билдирүүлөрдүн тергөөсүн жүктөйт. Кыйноолорго каршы комитет мамлекеттин мындай окуяларды тергөө боюнча милдеттенмеси пайда болушу үчүн формалдуу жазылган даттануунун болушу сөзсүз түрдө эместигин белгилейт. Комитет ошондой эле кыйноолор жөнүндө мындай даттануулар менен арыздар токтоосуздан каралышы керектигин баса белгилейт.

Камакта кармалган адамдардын укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин аракеттерине даттануу укугу Кыргыз Республикасынын бир катар ченемдик укуктук актыларында каралган. Бирок иш жүзүндө бул адамдар даттанууга, төмөнкүдөй себептерден улам, дээрлик мүмкүнчүлүгү жок:

- даттанууну түзүү үчүн тийиштүү шарттар жок (кагаз, калем сап же ылайыктуу жарык жок);
- жазалануудан коркуу;
- иш билги жактоочулардын жоктугу;
- системага жалпы ишенбестик.

Укук коргоочулардын пикири боюнча, кыйноолордон жана адамгерчиликсиз мамиледен жабыр тарткандардын көпчүлүгү арыздар менен кайрылуудан баш тартышат, мындай аракеттерди алар пайдасыз гана эмес, кооптуу дагы деп санагандарынын жөнү бар.

3.5. Маалымат укугу

Минималдуу стандарттык эрежелер камалгандарга анын категориясындагы камалгандарга мамиле кылуунун эрежелерине, бул мекеменин тартиптик талаптарына, маалымат алуунун жана даттануунун уруксат берилген ыкмаларына тийиштүү жазуу түрүндөгү маалымат берүүнүн зарылдыгын, ошондой эле ал бул мекемеде жашоонун шарттарына көнүшү үчүн анын укуктары жана милдеттери жөнүндө маалыматты караштырат. Мында сабатсыз камалгандарды оозеки түрдө кабардар кылуу шарт экендиги белгиленет.

Принциптердин жыйнагы кайсы болбосун адамга кармаган учурунда, колго түшүрүү же камакка алуунун башында же андан кийинки тез убакытта кармаганы, колго түшүргөнү же камакка алганы үчүн жооптуу орган тарабынан анын укуктары жана бул укуктарды ишке ашыруунун процедурасы түшүндүрүлөт.

Ар бир кармалган адам анын укуктары жана аларды кантип колдонуу керектиги тууралуу ага түшүнүктүү тилде маалыматты алууга укугу бар.

Юристтердин ролуна тиешелүү БУУнун негизги принциптери камакка алууда же колго түшүрүүдө же жазыктуу кылмыш кылгандыгында айыпталууда ар бир адамдын өзүнүн тандоосу боюнча юристтин жардамын колдонууга укугу жөнүндө компетенттүү бийлик тарабынан токтоосуздан кабардар кылуусун камсыз кылууга мамлекеттин милдетин белгилейт.

Камакта кармоо жөнүндө мыйзам шектүүлөрдүн жана айыпталгандарды ички тартип эрежелеринин тексти менен таанышууга, анын ичинде өзүнүн укуктары жана милдеттери, камакта кармоонун тартиби жана тартиптик талаптары менен таанышуу укугун караштырат.

Мисалы, Балыкчы шаардык ИИБ УКЖ “Камакта кармоонун тартиби жана шарттары жөнүндө” Мыйзамынын 15-беренеси шектүүлөр жана айыпкерлер камакта кармаган жердин ички тартибинин эрежелери менен милдеттүү түрдө таанышууга тийиш деп так жазылган талаптарынын сакталышы камсыз кылынган эмес.

Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн 2006-жылдын 2-февралындагы №57 токтому менен бекитилген “Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын убактылуу кармоочу жайларынын (изоляциялорунун) ички тартибинин эрежелеринин” талаптары аткарылган жок.

Шектүүлөр жана айыпталгандар өзүнүн укуктары жана милдеттери, УКЖ кармоо тартиби, тартиптик талаптар, сунуштарды, арыздарды жана даттанууларды берүүнүн тартиби жөнүндө маалымат алууга укуктуу.

Камакта кармоонун шарттары жөнүндө мыйзамда да, Ички тартиптин эрежелеринде да ИИО УКЖ кызматкерлеринин УКЖга жеткирилген адамдарга алардын укуктарын жана милдеттерин жазуу түрүндө түшүндүрүү милдети каралган эмес, бул эл аралык стандарттарга ылайык келбейт.

Алдын алуу баруулардын натыйжасы эл аралык стандарттарды бузуу менен ИИОнун бир да УКЖсында камакка алынгандардын укуктарын жазуу түрүндө түшүндүрүү тажрыйбаланбаганын көрсөттү.

Сурамжылангандардын бири да УКЖга жеткирилгенде кызматкерлер менен кайсы учурда жана кандай жүрүш-туруш УКЖ кармоо тартибин буза турганы жөнүндө жана аларды кылган учурда жазанын кандай чаралары колдонула турганы тууралуу маалымат алган эмес.

Дээрлик бардык ИИО УКЖ маалыматтык такта орнотулган, бирок тажрыйба көрсөткөндөй, ИИО УКЖ кармалган адамдардын алар менен таанышуунун чыныгы мүмкүнчүлүгү жок, анткени тактанын бардыгы УКЖ коридорунда, же тергөө бөлмөсүндө орнотулган. Камакка алынган адамдар маалыматтык тактанын жанынан сейилдөөгө чыгып бараткан жана кайра келаткан кыска убакытта аларга тактаны карап өтүүгө гана мүмкүндүк берет. Бул байкоону сурамжыланган адамдардын жооптору тастыктай, алар тактада жазылган маалыматты эч качан окубагандыгы тууралуу билдирген.

3.6. Кездешүү укугу

Эл аралык стандарттар баруулардын жүрүшүндө камактагы адамдарга убакыттын үзгүлтүксүз аралыгы аркылуу жана тийиштүү көзөмөл алдында алардын үй-бүлөсү же жаман аттуу болбогон достору менен баарлашуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылууну караштырат.

Иши тергөөдөгү адамдар алардын камакка алынышы тууралуу үй-бүлөсүнө токтоосуз билдирүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек, туугандары жана достору менен баарлашуунун жөндүү мүмкүнчүлүгүн колдонушу зарыл, мында сот акыйкатын аткаруу, коопсуздук талаптарын сактоо жана мекеменин кадимки иштөөсүн камсыз кылуу үчүн зарыл болгон гана чектөөлөр менен көзөмөлгө алышы шарт.

Камакта кармоонун тартиби жөнүндө мыйзамда туугандары жана башка адамдар менен жолугушуу укугу каралган. Айына ар биринин узактыгы үч саатка чейин созулган экиден ашпаган жолугушууга уруксат берилет. Мында жазык ишин жүргүзгөн адамдын жазуу жүзүндөгү уруксатынын негизинде жолугушуу берилет жана камакта кармоо жайынын кызматчыларынын көзөмөлү алдында жүргүзүлөт.

Ички тартиптин эрежелери шектүүлөр жана айыпталгандар жактоочу, туугандар жана башка адамдар менен жолугушууга укугу бар экенин белгилейт.

Жолугушуу жазык ишин жүргүзгөн адамдын жазуу жүзүндөгү уруксатынын негизинде берилет жана бир гана жолугушууга жетет. УКЖда камалган адамга бир гана келүүчүгө уруксат берилет, 16 жашка чейинки балдарды эсептебегенде.

Мониторингдин жүрүшүндө сурамжыланган адамдардын бири, ИИО УКЖ кызматкерлери жолугушуу үчүн акча талап кылгандарын билдирди.

3.7. Берип жиберүүлөрдү алуу укугу

Минималдуу стандарттык эрежелер камакта кармалган адамдардын тыштан же өзүнүн эсебинен, же үй-бүлө мүчөлөрү же достору аркылуу тамак-ашты алуу мүмкүнчүлүгүн караштырат.

Камакта кармоонун тартиби жөнүндө мыйзам шектүүлөрдүн жана айыпталгандардын аманаттарды жана жөнөтмөлөрдү алууга укугун бекитет. Бул укук ошондо эле Ички тартиптин эрежелеринде жазылган.

Мыйзам салмагы почтанын эрежелеринде каралган ченемдерге ылайык келиши керек болгон жөнөтмөлөрдү алуунун санын чектебейт. Аманаттардын саны ошондой эле чектелбейт, бирок жалпы салмагы айына 100 кг. ашпашы керек. Жашы жете электерге, оорүлүүлөргө, кош бойлуу аялдарга, ошондой эле жанында балдары бар аялдарга аманаттарды кийирүүнүн салмагын чектөөгө жол берилбейт.

Жөнөтмөлөрдү, аманаттарды, бандеролдорду кабыл алуу белгиленген формадагы эки нускада жазылган арыздын негизинде жүргүзүлөт. Жөнөтмөлөр ИИОнун экиден кем эмес кызматкеринен турган комиссиянын текшерип кароосунан өткөрүлөт да, ал туурасында протокол (акт) жазылат, анда азык-түлүктөрдүн жана буюмдардын

аталыштары, алардын сырткы белгилери жана сапаты көрсөтүлүп, конкреттүү эмне буюмдардын алып коюлганы же сактоочу камерага өткөрүлгөнү жазылат. Актыга комиссиянын мүчөлөрүнүн колу коюлуп, камактагы адамга кол койдуруу менен билдирилип, ал анын жеке ишине тиркелет.

Мониторинг ИИО УКЖ камакта кармалган адамдарга күн сайын аманат алуу мүмкүнчүлүгү берилгенин тастыктады.

Бирок, сурамжылангандар тарабынан туугандардын аманаттары аларга толугу менен жетпей калып жатканы, алардын бөлүгүн ИИО УКЖ кызматкерлери алып койгондугу тууралуу даттануулар болгон.

3.8. Күн сайын сейилдөө укугу

Эл аралык стандарттардын талаптары боюнча таза абада жумуш кылбаган камакка алынган бардык адамдар, эгерде аба-ырайы мүмкүндүк берсе, эң эле аз дегенде бир саатка ылайыктуу келген дене көнүгүүлөрүнө укугу бар.

Шектүүлөр жана айыпталгандар бир сааттан кем эмес созулган күн сайынкы сейилдөөнү колдонууга укугу бар.

Жашы жете элек шектүүлөргө жана айыпталгандарга эки сааттан кем эмес созулган күн сайынкы сейилдөө бекитилет.

УКЖнын кайтарылуучу аймагында сейилдөө үчүн атайын сейилдөөчү короо (короолор) жабдылат, анын аянты УКЖдагы кармалгандардын баарысын күндүзгү учурда сейилдөөгө чыгаруу зарылдыгын эске алуу менен аныкталат.

Мурда келтирилген мисалдардан ИИО УКЖ камералары тар, дем кыстыктырган жана караңгы экени көрүндү.

Жабык, караңгыланган бөлмөдө болуп, камакка алынгандар камакка алынгандарга мамиле кылуунун эл аралык стандарттарында каралган жана улуттук мыйзамдарда жетишерлик так жазылган укукка гана эмес, күн сайын таза абада сейилдөөгө муктаж.

Бишкек ШИИБ УКЖда жана Балыкчы шаардык ИИБ УКЖда сейилдөөчү короонун жоктугунан күн сайынкы сейилдөө каралган эмес. Бирок, мониторингдин жыйынтыктары көрсөткөндөй, сейилдөөчү короо бар болсо дагы, камалгандардын сейилдөөгө укугун жүзөгө ашырууга тоскоолдук кылышы мүмкүн болгон көптөгөн факторлор бар.

4-бөлүм

ЖАБЫК МЕКЕМЕЛЕРИНДЕ КАРМООНУН, БОЛУУНУН МЫЙЗАМДУУЛУГУ

Балдар мекемелерине жөнөтүүнүн жана анда болуунун мыйзамдуулугу

Жетим балдар жана ата-энелеринин көзөмөлчүлүгү жок калган балдар үчүн мекемелерге балдарды каттоо процесси мыйзам ченемдерине ылайык келбейт, мындай мекемелерде балдар Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын, атап айтканда **“КР Балдар жөнүндө” кодексин**⁴³ бузуу менен жайгаштырылган.

Ар тараптуу текшерүү жүргүзүү менен Беловодскидеги атайын мектеп-интернатында жана Жетим балдар жана ата-энесинин камкордугусуз калган балдар үчүн Чүй мектеп-интернатында өткөрүлгөн алдын алуу баруунун жүрүшүндө бул мекемелерде балдардын болушунун мыйзамдуулугуна тиешелүү бузулуулар аныкталган.

БАМИДа мыйзамсыз турган балдардын тизмеси (2014-жылдын ноябрь айында):

1. И. Э., 1999 ж.т. – Кызыл-Кыя шаардык мэриясына караштуу БИК чечими боюнча, 17.03.2011 №290 БИМ 70-10 го №1 жолдомосу
2. Х. Б., 2000 ж.т. – Кара-Суу РМА БИК чечими боюнча 22.11.2011-ж. №73 токтому, 13/44-11 БИМ жолдомосу
3. М. Э., 1999 ж.т. – Чүй раймамадминистрациясынын 06.10.2011-ж. №226-р буйругу боюнча, №13-39-11 БИМ жолдомосу
4. А. М., 1999 ж.т. – Бишкек ш. Ленин РМА БИК (балдардын иши боюнча комиссия) чечими боюнча №144-токтом 07.07.2010; БИМ (Билим берүү жана илим министрлиги) жолдомосу №4/26-10
5. Т. Ы., 1999 т.ж. – Бишкек ш. Свердлов РМА БИК чечими боюнча, 10.05.2012-ж. №16-п токтому, МОиН №13/54-12 БИМ жолдомосу
6. К. Р., 1999 г.р. – Бишкек ш. Биринчи май РМА БК чечими боюнча, №13/29-11 БИМ жолдомосу
7. Л. Н. В., 1999 т.ж. – Москва РМА БИК чечими боюнча, 18.04.2012-ж. №142 токтому №13/62-12 БИМ жолдомосу
8. С. В., 1999 ж.т. – Москва РМА чечими боюнча, 18.04.2012-ж. №141 токтому №13/01-12 БИМ жолдомосу
9. Б. Д., 1999 т.ж. – Ысык-Ата РМА БИК, 11.01.2012-ж. №3 токтому, №13/162-12 БИМ жолдомосу
10. Т. А., 1999 ж. т. – Аламудун РМА БИК чечими боюнча, 10.11.2010-ж. №767 токтому, №13/13-10 БИМ жолдомосу
11. Г. А., 2000 ж.т. – Сокулук РМА 15.03.2012-ж. №108-1 буйругу, №2/10-09 БИМ жолдомосу

⁴³ “Балдар жөнүндө” КР кодексинин 21-бер.

12. А. Э., 2002 ж.т. – Ысык-Көл раймаадминистрациясынын 18.08.2014-ж. №38 чечими
13. К. Б., 2003 ж.т. – Токтогул СӨРБ, 02.08.2014-ж. №103 корутундусу
14. Т. М., 2005 ж.т. – Ош ш. сотунун мыйзамсыз чечими 15.05.2013-ж. №ГД-2183/06-13, №13/74-13 БИМ жолдомосу

ЧМИ мыйзамсыз болгон балдардын тизмеси (2014-жылдын ноябрь айында):

1. А. Р., 07.11.2003 ж.т. – Токмок ш. мэриясынын 2010-ж. 11-январындагы токтому
2. К. А., 12.03.1999 ж.т. – Бишкек ш. мэриясынын Биринчи май райадминистрациясынын БИК 04.05.2009-ж. токтому
3. К. Ж., 29.04.2004 ж.т. – Чүй раймаадминистрациясынын 29.10.2010-ж. токтому
4. К. А., 2003 ж.т. – Москва районунун мамадминистрациясынын 16.05.2010-ж. токтому
5. К. Г., 2002 ж.т. – Кемин районунун мамадминистрациясынын 2011-ж. 25-августундагы буйругу
6. К. А., 29.05.2000 ж.т. – Кемин раймаадминистрациясынын 29.09.09-ж. токтому (үшүл эле токтом менен: К. А. 05.09.2001-ж.т. жана А. Т. 06.07.1998-ж.)
7. К. О., 19.12.1998 ж.т. – Сокулук раймаадминистрациясынын 22.06.2010-ж. буйругу
8. М. Г., 14.05.2001 ж.т. – Бишкек ш. мэриясынын Биринчи май районунун БИК 23.09.10-ж. токтому
9. М. А., 19.05.2005 ж.т. – Бишкек ш. мэриясынын Биринчи май районунун БИК 16.03.2011-ж. токтому (үшүл эле токтом менен: М. А., 02.10.2002-ж.т.)
10. П. А., 12.05.1999 ж.т. – Бишкек ш. Биринчи май райадминистрациясынын БИК токтому, 13.02.2011
11. П. Р., 20.01. 2001 ж.т. – КР Чүй областынын Аламудун раймаадминистрациясынын 08.02.2010-ж. токтому
12. С. С., 2000 ж.т. – Бишкек ш. мэриясынын райадминистрациясынын 10.09.2007-ж. токтому
13. С. А., 23.11.1999 ж.т. – Бишкек ш. Биринчи май раймаадминистрациясынын БИК 23.09.10-ж. токтому
14. С. А., 1998 ж.т. – Бишкек ш. мэриясынын раймаадминистрациясынын 10.09.2007-ж. токтому
15. Т. И., 15.09.2004 ж.т. – КР Чүй областынын Токмок ш. мэриясынын 2010-ж. 22-сентябрындагы токтому
16. Т. Т., 14.05.2003 ж.т. - КР Чүй областынын Токмок ш. мэриясынын 2010-ж. 22-сентябрындагы токтому
17. Т. Н., 2000 ж.т. – Чүй раймаадминистрациясынын 30.01.2012-ж. токтому (үшүл эле токтом менен Т. Н. 1999-ж.т.; Т.А., 2003-ж.т.; Т. Д., 2003-ж.т.; Т. И., 2004-ж.т.; Т.К., 2004-ж.т.)
18. Ш. В., 17.03.1999 ж.т. – Бишкек ш. Биринчи май райадминистрациясынын БИК 24.04.2009-ж. токтому
19. Ш. Н., 27.03.2000 ж.т. – КР Чүй областынын Аламудун раймаадминистрациясынын 29.09.2008-ж. токтому

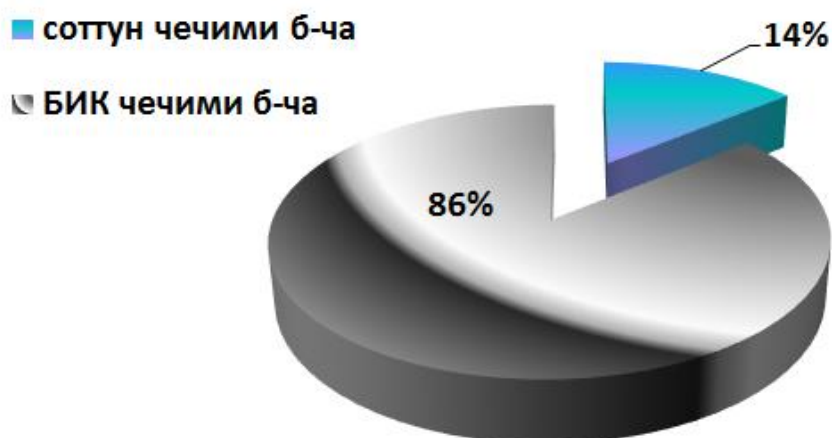
20. А. К., 09.11.1999 ж.т. – Чүй раймаадминистрациясынын 25.03.2011-ж. токтому (ушул эле токтом менен А. Ш., 05.11.2011-ж.т.)
21. С. А., 09.08.1999 ж.т – Чүй раймаадминистрациясынын 10.10.2008-ж. токтому
22. Д. В., 24.07.1999 ж.т. – Бишкек ш. мэриясынын Ленин раймаадминистрациясынын 14.03.2010-ж. токтому
23. С. И., 20.03.2002 ж.т. – Чүй райадминистрациясынын 2009-ж. токтому
24. Т. А., 2002 ж.т. – Бишкек ш. мэриясынын Ленин райадминистрациясынын 29.09.2008-ж. токтому

Интернаттык үлгүдөгү мекемелерде болгон балдар, өзгөчө мыйзам менен чатакка кирген балдар, көп учурда коом, мекеменин кызматкерлери, балдардын өздөрү тарабынан стигматизацияга кабылышы мүмкүн.

Стигматизация⁴⁴ басмырлоого алып келиши мүмкүн, б. а. кайсы бир топтун укуктарын чектеген анык аракеттерге. Цивилизациялуу өлкөлөрдө ачык стигматизацияга жана ага байланыштуу басмырлоого же мыйзам менен тыюу салынган, же маданият менен жаман деп табылат. Дээрлик кайсы болбосун коом стигмаларга бай. Улуттук борбордун тажрыйбасы Кыргыз Республикасы да алардын ичинде экенин көрсөттү, анткени стигманы колдонуу балдарды түзөтүү мекемелеринде, психиатриялык жана психоневрологиялык мекемелерде кеңири таралган.

№ 16-диаграмма

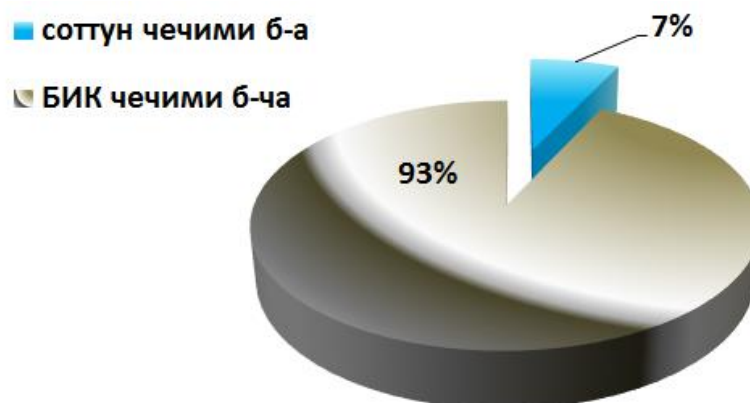
БАМИде мыйзамдуу жана мыйзамды бузуу менен болгон балдардын пайыздык катышы

⁴⁴ **Стигматизация** (грек. «белги, так»)– так коюу, стигмага кабылтуу. Белгилөө (энтамга) сөзүнөн айырмаланып так социалдык аталмаларды илүүнү билдириши мүмкүн. Стигматизация көпчүлүк көндүмдөрдүн түзүүчү бөлүгү болуп саналат.

№ 17-диаграмма.

ЧМИде мыйзамдуу жана мыйзамды бузуу менен болгон балдардын пайыздык катышы.

Психиатриялык мекемелерде адамдардын болушунун мыйзамдуулугу, стигматизациясы

Бир жолу психиатриялык мекемеде болгон адамдар бул белги менен калган өмүр бою жашайт. “Эмнесин аласың, алар псих да”, - коомдун, мекемелердин кызматкеринин, туугандардын, кээде колдонуучулардын өздөрүнүн таралган пикири. Психикалык бузулуулары бар адамдар стигматизацияга эң эле көп кабылышы мүмкүн жана колдонуучулардын кыйла көп бөлүгү оорулардын эл аралык классификаторуна ылайык бекитилген диагнозу жок болуп мыйзамды бузуу менен мындай мекемелерге келип түшө турганы тууралуу ойлонушпайт. Кыргыз Республикасынын психиатриялык жардам жөнүндө мыйзамынын 4-беренесине ылайык *психиатриялык жардам адам өз ыктыяры менен кайрылганда же анын макулдугу менен көрсөтүлөт, 13-беренедө каралган мажбурлоо чараларынан тышкары. 40-беренеге (2) ылайык ыктыярдуу түрдө психиатриялык стационарда жүргөн бейтапты чыгаруу анын жеке өзүнүн арызы, анын мыйзамдуу өкүлүнүн арызы боюнча же дарылоочу врачынын чечими боюнча жүргүзүлөт.* Иш жүзүндө психиатриялык стационарлардын түрүүчүлөрүнүн санынын көбү алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн чечими боюнча жайгаштырылат. Башка себеп үй-жайсыздык, жетимдик. Психиатриялык мекемелерде “көзөмөлгө” алына турган жарандардын саны “реалдуу дүйнө менен байланышын жоготкон” оор учурлардан, мекемеге алдын алуу чараларды талап кылган жактар жайлаштырылганга чейин өзгөрүп турат. Мындай жагдайда психикалык бузулуунун алдын алуу чараларында муктаж жакты мекемеге жайгаштыруу суроосу келип чыгат, алар зарыл кызматты аймактык ооруканаларда же үй-бүлөлүк медицина борборлорунда алышы мүмкүн, бул мамлекеттик бюджетти рационалдуу колдонууга жана психиатриялык мекемелерде болгон адамдарга карата күч жана ахлак-адептик зомбулукту колдонууну кыскартууга олуттуу көмөктөш болмок.

Бирок, иш жүзүндө бул аткарылбайт, көп учурда колдонуучулар 2 айдан он жылга чейин дарылоодо болот, мунун өзү адамгерчиликсиз мамиле болуп саналат.

Колдонуучунун ыктыярдуу чыгып кетиши жөнүндөгү мыйзам беренесине карабастан, дарыгерлер колдонуучуну туугандары болбогон учурда чыгарууга укугу жок экендигине таянат. Эгерде туугандары колдонуучуну алып кетүүдөн баш тартса же аны үйүнө алып кетпесе, анда ал психоневрологиялык интернатта белгилүү мөөнөткө эмес, айрым учурларда өмүрүнүн аягына чейин калууга мажбур болот. Ошондой эле өзүнүн тууганынын кыймылсыз мүлкүнө ээ болуу максатында колдонуучунун туугандары жана жакындары мындай узак мөөнөттө дарылануунун демилгечиси болгон тажрыйба бар. Ошондой эле колдонуучулар мекеменин кызматкерлеринин коркутууларынын алдында макулдукка кол коюшат. Сотко кайрылууда судьялар ар дайым мекемелердин тарабына турушат. Мекемелер жатак орундары боюнча каржыланат, ошондуктан болушунча көп сандагы адамды эң эле узак мөөнөт кармоого кызыкдар. Өлүмдөрдүн көз карандысыз көзөмөлү каралган эмес, анткени өлгөндөн кийинки экспертизаны жүргүзгөн патологоанатомдор адамды кармаган жана дарылаган мекеменин өзүнүн штатында болот.

Мындан тышкары, ооруканага “ыктыярдуу” жаткан адамдар психиатриялык мекемелердин “туткуну” болуп калышат, көп учурда колдонуучулар сейилдөөлөрдүн ордун иштеп толтурууга мажбур болот, мекеменин аймагында жумуш иштөөгө макул болгон гана колдонуучулар эркин жүрө алат, калгандары үчүн сейилдөө убагы чектелген жана жабык короодо 2 сааттан ашпайт, ал эми күз-кыш мезгилдеринде, сурамжыланган колдонуучулардын айткандарынан мекемеге гуманитардык жардамдын жетишерлик саны келип түшкөнүнө карабастан, эреже катары жылуу кийимдин жоктугунан сейилдөө каралбайт.

5-бөлүм

КЫЙНООЛОРДУ ЖАНА БАШКА АДАМГЕРЧИЛИКСИЗ ЖЕ КАДЫР-БАРКТЫ БАСМЫРЛАГАН МАМИЛЕНИН ЖАНА ЖАЗАНЫН ТҮРЛӨРҮН КОЛДОНУУ ДАЛИЛДЕРИНЕ НАТЫЙЖАЛУУ ЧАРА КӨРҮҮНҮН НЕГИЗГИ КӨЙГӨЙЛӨРҮ

5.1. Натыйжалуу тергөө механизминин жоктугу

Укук коргоочулардын жана тажрыйбалаган жактоочулардын көбү Кыргызстанда колдонулган кыйноолор жөнүндө билдирүүлөрдү тергөө механизми аз натыйжалуу деген бир пикирде, анткени ал натыйжалуу тергөөнүн жалпыга таанылган принциптерине толук чарада ылайык келбейт.

Адам укуктарын коргоо тармагындагы эл аралык-укуктук документтер кыйноолор жөнүндө билдирүүлөрдү тергөө калыс, ыкчам жана натыйжалуу болушун талап кылат. Адам укуктары боюнча Европалык сот кыйноолорго даттанууларды натыйжалуу тергөөнүн беш принцибин иштеп чыккан:

- **Көз карандысыздык**

Тергөө жүргүзгөн адамдар жана ага карата арыз берилген полиция кызматкеринин арасында институционалдык же иерархиялык байланыштар болбошу керек жана иш жүзүндө көз карандысыздык болушу зарыл.

- **Шайкештик (адекватность)**

Тергөө даттануу жиберилген полиция кызматкеринин жүрүш-турушу мыйзамсыз болгонун аныктоо үчүн, ошондой эле жооптуу адамдарды аныктоо жана жазалоо үчүн далилдерди топтоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек.

- **Ыкчамдык**

Тергөө укуктун үстөмдүгү принцибине ишенимин колдоо үчүн тез жана жигердүү жүргүзүлүшү керек.

- **Коомдук көзөмөл**

Чечимдерди кабыл алуунун процедуралары жана процесси отчеттуулукту камсыз кылуу үчүн ачык жана айкын болушу керек.

- **Жабыр тарткандардын катышуусу**

Арыз берген тарап даттанууну караштыруу процессине өзүнүн мыйзамдуу кызыкчылыктарын камсыз кылуу үчүн катышышы керек.

Кыйноолор жөнүндө билдирүүлөрдү тергөө КР ЖПКда артыкча прокуратура тарабынан гана тергөөгө караштуу. КР Башкы прокуратурасынын жаңы жетекчилигинин келиши менен кыйноолор жана адамгерчиликсиз мамилелер көйгөйүнө прокуратура органдарынын мамилеси жакшы жакка өзгөрдү.

№ 11-таблица

КР БПга жиберилген билдирүүлөрдүн натыйжалары

Кыйноолорду жана башка адамгерчиликсиз мамиленин түрлөрүн колдонуу жөнүндө билдирүүлөр менен Башкы прокуратурага кайрылуулардын жыйынтыгы			
КР КЖК 305-1-бер. “Кыйноо” боюнча козголгон иштер	6	Токтотулган	1
		Сотко жөнөтүлгөн	5
КР КЖК 305-бер. “Кызматтык ыйгарым укуктардан аша чабуу” боюнча козголгон иштер	10	Тергөө баскычында	7
		Сотко жөнөтүлгөн	3
Кылмыш ишин козгоодон баш тарткандар			204
Кыйноолор колдонулганы жөнүндө кайрылуулардын жалпы саны			220

№18-диаграмма

КР БПга жиберилген билдирүүлөрдүн натыйжалары

КР башкы прокурору менен “кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүн колдонуу далилдери боюнча кылмыш түзүмүнүн белгилери аныкталган учурда” прокуратура органдарын өзгөчө көзөмөлгө алуу менен токтоосуздан кылмыш ишин козгоого, ошондой эле “кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүн колдонуу далилдери боюнча кылмыш иштерин тергөөнү эң тажрыйбалуу кызматкерлерге тапшырууга”, ал эми “тергөөнү толук, калыс, кылмыш жоопкерчилигине бардык күнөөлүү жактарды тартуу менен өткөрүүгө” милдеттендирген атайын буйрук жазылган ⁴⁵.

⁴⁵ КР БП буйругу 2011-ж. 6-сентябрынан № 70-ү.

КР башкы прокурорунун атайын буйругун аткаруу үчүн административдик тартип бузуп, кармалган адамдар үчүн кезметчи бөлүмдөрдө, камераларда, ИИО жана баңги заттарды көзөмөлдөө боюнча органдарынын УКЖларында, аскердик бөлүмдөрдүн гаупвахталарында, Коргоо министрлигинин тартипке салуу бөлүмдөрүндө, ЖАМК ТКЖ, түзөтүү мекемелеринде күтүлбөгөн үзгүлтүксүз текшерүүлөрдү жүргүзүү тажрыйбасы киргизилген жана бүгүнкү күнгө чейин колдонулууда⁴⁶.

Кылмыш ишин козгоодон баш тартуунун негиздеринин бири болуп адамдын аракетинде кылмыш түзүмүнүн жоктугу саналат. Мындай чечим толук кандуу тергөөнүн алкагында эмес, тергөөгө чейинки текшерүүнүн жүрүшүндө тергөөчүнүн чектелген мүмкүнчүлүктөрүнүн шарттарында кабыл алынат. Текшерүүнүн жүрүшүндө таанууга көрсөтүү, беттештирүү, тинтүү, алып коюу ж.б. сыяктуу мындай зарыл тергөө аракеттерин жүргүзүүгө мүмкүндүк жок. Башкача айтканда, далилдерди кыйла натыйжалуу топтоо мүмкүнчүлүгү негизи эле жок. Бул мүмкүнчүлүктөрдүн бардыгы кылмыш ишин козгоо жөнүндө токтоп чыгарылган учурдан баштап гана толук чарада пайда болот.

Мындай тажрыйба шайкештик (адекватность) принцибине ылайык келбейт, ага ылайык тергөө жүрүшү мыйзамсыз болгонун аныктоо үчүн далилдерди топтоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек, ошондой эле күнөөлүү адамдарды аныктап, жазалашы керек.

Жазадан качып кутулбастык жана кыйноолорго эч бир жол бербестик, аларды расмий жарыялоодон тышкары укук колдонуучу тажрыйбада көрүнүшү керек. Кыйноолор менен күрөшүүнүн натыйжалуулугу тууралуу кыйноолор жөнүндө арыздарга жооп катары козголгон кылмыш иштеринин саны жана кыйноолорду колдонгон айыптуу болгон жактарга соттор чыгарган өкүмдөрдүн саны боюнча баа берсе болот.⁴⁷

Тажрыйба көрсөткөндөй, тергөөчү көп учурда кылмыш жөнүндө арызды текшерүүгө белгиленген 3 (10) күндүк мөөнөттү бузбаш үчүн бардык зарыл текшерүү иш-чараларын аткарбаганына карабастан кылмыш ишин козгоодон баш тартуу тууралуу токтомду чыгарат. Ошондой эле Улуттук борбордун кыйноолорду колдонуу далили боюнча ылайыктуу чараларды көрүүнүн зарылдыгы жөнүндө кайрылуусуна прокуратура органдарынан жооптун жоктугу орун алган.

i Мисалы, 2014-жылдын 4-августунда Улуттук борборго Б.Н. аттуу кемпир 2-августта 5-ГЭСте эл алууда жүргөн анын небереси Аламүдүн районунун милиция кызматкерлери тарабынан ур-токмокко алынып, алар тарабынан адамгерчиликсиз күч колдонууга кабылганын, ур-токмоктон кийин ээсин жоготуп койгондугун жана анын небереси өз акыбалына келгенде аны достору менен бирге Чүй облусунун Аламүдүн райондук ИИБсына жеткиргендиги тууралуу арыз менен кайрылган.

⁴⁶ КР БП 12.04.11-ж. №40 буйругу. «Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүн колдонууга тыюу салуу конституциялык кепилдикти камсыз кылууга прокурордук көзөмөлдү күчөтүү тууралуу».

⁴⁷ <http://www.open.kg/ru/tele/?id=404>

Травмпункттин маалымкатынан: - “Б. аттуу бала травмпунктка “Оң жагындагы көзүнүн бурчунда жана бет сөөгүнүн жакында кесилген жаракат. Оң билегинин сүрүлгөн жарасы жана ордуна жылыша” диагнозу менен кайрылган. Б. алган травмалар оң көзү тармагында өтө шашылыш хирургиялык операцияны талап кылган.

Бул далил боюнча Улуттук борбор Аламүдүн районунун прокуратурасына ылайыктуу чараларды көрүүлөрүн сурануу менен кайрылуу жөнөткөн, бирок Аламүдүн районунун прокуратурасы бул арызды тергөө үчүн Ысык-Ата райондук ички иштер бөлүмүнө Кыргыз Республикасынын Конституциясынын ченемдерин бузуу менен негизсиз жөнөткөн⁴⁸. Прокуратура өзүнө жүктөлгөн төмөнкү бирдиктүү системаны түзөт:

мамлекеттик органдардын кызмат адамдарына карата жазык куугунтуктоо. Бул тартип бузуу боюнча Кыргыз Республикасынын башкы прокуратурасына кайрылуу жөнөтүлгөн, өз кезегинде Кыргыз Республикасынын башкы прокуратурасы бул арызды Чүй областынын прокуратурасына жиберет.

Чүй областынын прокуратурасынын орун басарынын жообунан: Б.Н. аттуу жарандын арызында 2014-жылдын 2-августунда болжолдуу саат 20:00дө белгисиз адамдар анын небереси Н.Б. себепсиз 5-ГЭСтин аймагында токмуктогон деп көрсөтүлгөн, алардын ичинен үчөө милициянын формасын жана экөө жарандык кийим кийген адамдар, жарандык кийимчендер токмуктогон. Бирок, милиция кызматкерлери Н.Б. аттуу жаранга карата кандайдыр-бир тартип бузган аракеттерди колдонгон эмес. Ошол эле учурда формачан кызматкерлер токмуктоону токтотуу боюнча кандайдыр-бир аракеттерди

көргөн жок. Бул далил боюнча Ысык-Ата районунун ИБ ТБ улук тергөөчүсү А. Джумагулов тарабынан Кыргыз Республикасынын ЖПК 28-бер. 1-б. 2-п.

негизинде кылмыш ишин козгоодон баш тартуу тууралуу чечим кабыл алынган. Бирок 03.10.14-ж. Чүй областынын прокуратурасы **Ысык-Ата районунун ИБ ТБ улук тергөөчүсү А. Джумагуловдун 05.09.14-ж. кылмыш ишин козгоодон баш тартуу тууралуу токтомун** жокко чыгарган жана материалдарды Ысык-Ата районунун прокуратурасына багыттаган. Бул прокуратура органдарынын аракетинин төмөн деңгээли жөнүндө күбөлөндүрөт, көп учурда аймактык прокуратура органдары куру жооп жазуу менен гана алектенгендиктен, ал эми күнөөлүү адамдар жазаланбагандыктан ушундай болууда. Ысык-Ата районунун прокуратурасы бул иш боюнча кат-сурамга жана бир катар оозеки сурамдарга карабастан эч кандай маалымат берген жок.

Сот мыйзамдуу чечим чыгаруу үчүн ишти прокурорго кайтарат. Кылмыш ишин козгоодон баш тартуу тууралуу токтом жокко чыгарылгандан кийин текшерүү өткөрүүнүн процесстик мөөнөтү кайра башынан башталат. Бул тергөөчүлөрдө кошумча тергөө жүргүзүү үчүн дагы 3 (10) күн бар дегенди билдирет, анын жыйынтыгы боюнча, эреже катары, кезектеги “баш тарткан” токтом чыгат. Эгерде тергөөчү кошумча текшерүүнүн

⁴⁸ КР Конституциясынын 104-бер 6-п.

жүрүшүндө бир нерсени жасоого жетишпей калса, токтоп кайрадан жокко чыгарылат жана жаңы кошумча тергөө жүргүзүлөт.

Ошондуктан, акырында кылмыш иши козголгондо, көп учурда далилдер эскирүү мөөнөтүнөн окуянын далилдери жоголгон болуп чыгат жана аларды чогултуу мүмкүн эмес болот. Мындай кырдаалда тергөө жөн гана туюкка кирет, кылмыш иши жабылат же убактылуу токтотулат.

Кылмыш ишин козгоодон баш тартуу тууралуу токтомдорду чыгаруу жана жокко чыгаруу жана кошумча текшерүүлөрдү жүргүзүү бир жылга чейин жана андан көпкө узарышы мүмкүн, бул ыкчамдуулук принцибин бузат, ага карата укуктук үстөмдүк принцибине ишенимди колдоо үчүн тергөө тез жана жигердүү өткөрүлүшү керек.

Башка мисал, 2014-жылдын 28-майында Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борбор Бишкек шаардык Октябрь районунун прокуратурасына Бишкек шаардык Октябрь районунун ИИБ кызматкерлерине карата С. М. арызын жөнөткөн, кызматкерлер моюнга алган көрсөтмөлөрдү берүүгө мажбурлоо максатында ага кыйноо колдонгон. Бишкек шаардык Октябрь районунун прокуратурасынын тергөөчүсү кылмыш ишин козгоодон баш тартуу тууралуу үч жолу токтоп чыгарган.⁴⁹

Тергөөгө чейинки материалдарга арызчынын жеткиликтүүлүгү кылмыш ишин козгоодон баш тартуу жөнүндө токтомго даттанууга анын укугун жүзөгө ашыруу үчүн зарыл негиз болуп саналат. Текшерүүнүн жыйынтыктары боюнча кабыл алынган чечим жөнүндө мындай жеткиликтүүлүктөн арызчыны чектөө калыптанган тажрыйбасы жабыр тарткандын катышуусу принцибин бузат. Арызчылар даттанууларды караштыруу процессинде өзүнүн мыйзамдуу кызыкчылыктарын камсыз кылуу үчүн катышуусу керек.

Акыркы натыйжадан жана ага кыйноолор жөнүндө билдирүү келип түшкөн баскычта эле соттук ырааттыкты (перспектива) баалоонун зарылдыгынан тергөөчүнүн көз каранды болушу көз карандысыздыктын принцибине ылайык келбейт. Так ушул нерсе биринчи кезекте тергөөчүгө кылмыш ишин козгоо жөнүндө чечим кабыл алууга тоскоолдук кылат жана көп учурда кылмыш ишин козгоодон баш тартууга алып келет.

Респонденттер негизги кыйноолордун 17,6% кылмыш ишин караштырууда кылмыштуулукта айыпталгандарга соттук териштирүүнүн жүрүшүндө колдонулгандыгы жөнүндө билдиришкен.

Бирок, бул учурда дагы алардын жүйөлөрү иш боюнча мамлекеттик айыптоону колдогон соттун жана прокурордун тийиштүү көңүл буруусуна ээ болгон эмес.

Ошентип, соттолуучунун ага карата кыйноолор колдонулганы жана моюнга алган көрсөтмөлөр кыйноолордун алдында алынганы жөнүндө арыздардын 81,3% учурунда соттун тийиштүү аракети көрүлгөн жок. Кылмыш жөнүндө оозеки билдирүүлөрдүн 87,5% учурунда прокурорлор эч кандай аракет көргөн эмес.

Бул көйгөйдүн маанилүүлүгүн түшүнүп, өкмөт КР ЖК 155-беренесин (“Кылмыш жөнүндө арыздарды жана билдирүүлөрдү кабыл алуунун жана кароонун милдеттүүлүгү”)

⁴⁹ “Эркиндик үнү” КФ ишинин маалымат боюнча.

соттук териштирүүнүн жүрүшүндө процесстин катышуучуларынын биринин кылмыш жөнүндө арызы же билдирүүсү соттук жыйынынын протоколуна киргизилет жана сотко чейинки териштирүү баскычында аларды текшерүүнүн натыйжасы жөнүндө маалымат иштин материалдарында болбогон учурда, бул берененин биринчи бөлүгүндө каралган аракеттердин аткарылышын камсыз кылуу үчүн прокурорго багытталат, бул тууралуу сот аныктама чыгарат деген процедураны караштырган 4-бөлүк менен толуктоону караштыруу мүмкүнчүлүгүн сунуш кылат. Соттук териштирүү жалпы тартипте уланат⁵⁰.

Мындан сырткары, Башкы прокуратуранын, ИИМ, УКМК, Баңгизаттарды контролдоо боюнча мамлекеттик кызматтын, Экономикалык кылмыштарга каршы мамлекеттик кызматтын, Жаза аткаруу мамлекеттик кызматынын, Мамлекеттик бажы кызматынын кызматкерлеринин жана судьялардын кыйноолордун жана катаал мамиленин алдын алууда алардын ролу тууралуу кабардар болушун кыйноолорду колдонууга тыюу салууга, кыйноолорду жана катаал мамилени тергөөнү жана сурак жүргүзүү ыкмаларын жөнгө салган жоболорго тиешелүү эл аралык стандарттардын суроолору боюнча милдеттүү даярдоону өткөрүүнүн эсебинен жогорулатуу пландаштырылууда. Тергөөчү прокурорлорду, судьяларды даярдоо боюнча курстарды уюштуруу жана өткөрүү пландаштырылууда⁵¹.

5.2. Кыйноолорду жана катаал мамилени документтештирүү

Кыйноолордон жана катаал мамиледен коргоо ишиндеги маанилүү көйгөйлөрдүн бири болуп ар бир адамдын коргоого жана натыйжалуу тергөөгө укугун жүзөгө ашыруусун камсыз кылуу үчүн кыйноолордун издерин натыйжалуу документтештирүү көйгөйү саналат.

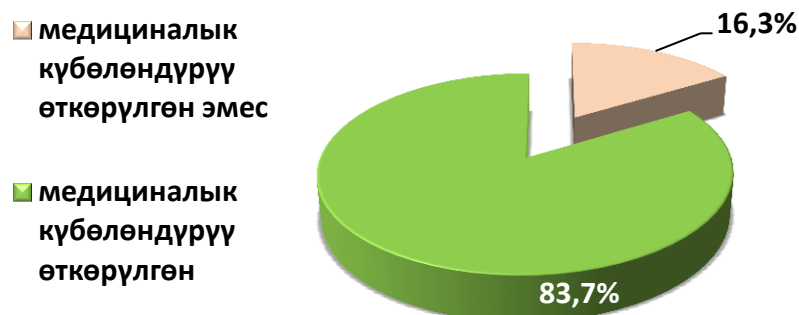
Туура медициналык документтештирүү мындай жорукка барган адамдарды сот адилеттигинин кызыкчылыгында жоопкерчиликке тартууга мүмкүн болушу үчүн кыйноолордун жана катаал мамиленин далилдерин табууга, ачып көрсөтүүгө жана аларды айкын кылууга мүмкүндүк берет.

Кыргыз Республикасында медициналык күбөлөндүрүүнүн сапаты жөнүндө айта турган болсок, КР ЖПК 40-беренесинин “шектүүнү убактылуу бөлөк кармоочу жайга ар бир жолку жеткирүүдө, ошондой эле анын өзүнөн, анын жактоочусунан, жакындарынан ага карата алгачкы текшерүү жана тергөө органдарынын кызматкерлери тарабынан зомбулук жасалгандыгы туурасында даттануу түшкөн учурда, ал тиешелүү документти түзүү менен милдеттүү түрдө медициналык кароодон (күбөлөндүрүүдөн) өткөрүлүүгө тийиш” деген талаптарына карабастан, иш жүзүндө медициналык күбөлөндүрүү көп учурда бул процедурага көрсөтүлгөн талаптарга жооп бербейт жана формалдык мүнөзгө ээ. Ошондой эле медициналык күбөлөндүрүү кармалганды УКЖга ар бир жолку жеткирүүдө ар дайым эле өткөрүлбөйт.

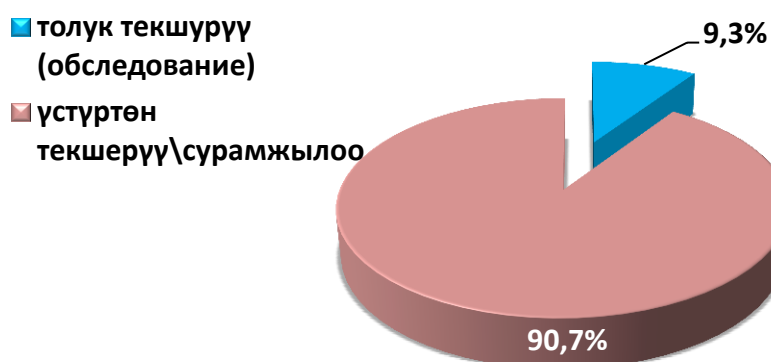
⁵⁰ Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө каршы аракет көрүү боюнча иш-чаралар планы, 1-п.

⁵¹ Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө каршы аракет көрүү боюнча иш-чаралар планы, 19-п.

№ 19-диаграмма
Медициналык күбөлөндүрүү

№ 20-диаграмма
Күбөлөндүрүүнүн мазмуну

Мисалы, Бишкек ШИИБ УКЖсында жаңы жеткирилгендердин милдеттүү медициналык күбөлөндүрүүсү өткөрүлбөйт. УКЖ штатында фельдшер болгонуна карабастан, кызматкерлердин, ошондой эле УКЖда кармалган адамдардын айткандарынан, “күбөлөндүрүү, эгерде күзөтчү тышкы кароодо денелик жаракат издерин тапкан болсо гана өткөрүлөт”.

Азыркы учурда ата-мекендик саламаттыкты сактоо системасында кыйноолорду жана катаал мамилени документтештирүүнүн бытыранды системасы бар. Гендердик себептерден келип чыккан зомбулукту аныктоо боюнча өзүнчө клиникалык протоколдор бар. Хирургдар, травматолог дарыгерлер, тез жардамдын дарыгерлери өзүнүн медициналык документтеринде тиричилик себептеринен келип чыккан, көчөдөгү ж.б. зомбулук далилдерин белгилешет.

Зомбулук далилдерин жана натыйжалуу коргоо үчүн кийинки аракет алгоритмин документтештирүүгө мүмкүндүк берген бирдиктүү системанын жоктугу көп учурда жабыр тарткандар зарыл жардам жана коргоо албай калгандыгына алып келет.

Медициналык күбөлөндүрүүнү өткөрүүнүн стандартынын жоктугу анын сапатын жана соттук-медициналык экспертиза менен сот үчүн дарыгерлердин корутундуларынын кийинки колдонушун кыйла төмөндөтөт.

Мына ошентип, кыйноолордун жана катаал мамиленин далилдерин натыйжалуу документтештирүү максатында медициналык күбөлөндүрүүнүн тажрыйбасы бул процедурага көрсөтүлгөн талаптарга жооп бербейт деген тыянак чыгарса болот.

Колдонуудагы медициналык документтерди жана ченемдик-үкүктүк актыларды, кыйноолордун жана катаал мамиленин далилдерин документтештирүүдө тажрыйбалык сунуштардын иштелмелерин жана аракет алгоритмин эл аралык стандарттарга (Стамбул протоколу) ылайык келтирүү максатында, Саламаттыкты сактоо министрлигинин эгидасында “Зомбулукту, кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүн натыйжалуу документтештирүү” тажрыйбалык колдонмосу иштелип чыккан.

Бул колдонмого ылайык зомбулукту/кыйноолорду жана катаал мамилени ыкчам аныктоо жана медициналык багыттарын кыйла кеңири сүрөттөө максатында медициналык текшерүү өткөрүлөт.

Медициналык текшерүүнү өткөрүүгө байланыштуу медициналык кызматкердин негизги милдеттери болуп кийинкилер саналат:

1) бейтапка медициналык текшерүүнүн максаттары жана милдеттери, өткөрүлгөн текшерүүнүн көлөмү, зарыл даярдык иш-чаралары жөнүндө маалымат берүү;

2) токтоосуздан бейтапты медициналык текшерүүдөн өткөрүү, анын түшүнгөн макулдугу менен;

3) бейтаптын дартынын диагнозун коюу (абалын баалоо);

4) зарыл болсо бейтапка биринчи медициналык жардам көрсөтүү жана зарыл дарылоону дайындоо;

5) медициналык көрсөтмөлөр бар болсо же адистештирилген, анын ичинде жогорку технологиялык, медициналык жардам алуусу үчүн кошумча диагностикалык изилдөөгө жөнөтүү;

6) зомбулук/кыйноо жана катаал мамиленин себеби боюнча кайрылууда (келип түшкөндө) Медициналык форманы өз убагында, туура жана толук толтуруу (мындан ары – Форма) жана башка эсептик жана отчеттук медициналык документацияны каттоо (киргизүү);

7) кыйноолорду жана катаал мамилени колдонуунун катталган далили жөнүндө токтоосуздан аймактык прокуратура органына маалымат берүү жана зомбулук колдонуу далили жөнүндө аймактык ички иштер органына телефонограмма аркылуу кийинки 24 сааттын ичинде медициналык уюмдун жетекчиси же анын орун басарларынын бири кол

койгон жана медициналык мекеменин мөөрү басылган кат түрүндө багытталган кабарлоо;

8) бейтапка медициналык текшерүүнүн жыйынтыктары тууралуу маалымат берүү;

9) бейтапка зомбулук/кыйноо жана катаал мамиле далили боюнча укук коргоо органдарына арыз менен кайрылууга укугу жөнүндө, бул органдарын юридикалык дареги жана байланыш маалыматы тууралуу кабардар кылуу;

10) бейтапка соттук медициналык, психиатриялык, психологиялык экспертиза жүргүзүү укугу жөнүндө жана аны өткөрүүнүн тартиби жөнүндө маалымат берүү.

Медициналык кызматкер медициналык текшерүү жүргүзгөндө колдонуудагы усулдук көрсөтмөлөрдү колдонууга, Стамбул протоколунун жана Колдонмонун жоболорун көңүлгө алууга милдеттүү.

Медициналык текшерүү милдеттүү түрдө бардык учурларда өткөрүлөт:

1) зомбулукту/кыйноону жана катаал мамилени колдонууга даттануу менен бейтаптардын кайрылуусу (келип түшүүсү);

2) адамдарды мыйзам белгилеген тартипте эркиндиктен ажыратуу жана эркиндигин чектөө жайгаштырууда, аларды башка эркиндиктен ажыратуу жана эркиндигин чектөө жерлерине которууда;

3) укук коргоо органдарынын карамагындагы эркиндиктен ажыратуу жана эркиндигин чектөө жерлеринде болгон учурда адамдарга денелик жана психикалык азап чегүүлөр келтирилгенде же укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин кийлигишүүсү менен өткөн окуяларда катышканда.

Медициналык кызматкер сапатсыз медициналык текшерүү жана негизсиз корутундулар үчүн, бейтапка зарыл жардам көрсөтпөгөндүгү үчүн, зарыл байкоо жүргүзбөгөндүгү үчүн жана анын ден соолугундагы жалпы дарттар же четтөөлөр аныкталган учурда кошумча диагностикалык, дарылоо жана реабилитациялык иш-чараларды өткөрүү үчүн бейтапты саламаттыкты сактоонун атайын уюмуна жөнөтпөгөндүгү үчүн мыйзам белгилеген жоопкерчиликти тартат.

2014-жылдын 14-декабрында тажрыйбалык колдонмо КР Саламаттыкты сактоо министрлигинин буйругу менен бекитилген.

Колдонмо менен бирге төмөнкүлөр бекитилген:

- Зомбулуктун/кыйноонун жана катаал мамиленин себеби боюнча кайрылуудагы (келип түшкөндөгү) медициналык текшерүүнүн формасы жана аны толтуруунун тартиби жөнүндө Нускама;

- Кыйноолорду жана катаал мамиле учурларын документтештирүүдө соттук-медициналык экспертизанын корутундусунун формасы жана толтуруунун тартиби жөнүндө нускама

- Кыйноолордун, катаал мамиленин болжолдуу курмандыктарынын соттук психиатриялык жана жыйнактуу психологиялык-психиатриялык экспертизаларынын корутундусунун формасы жана толтуруунун тартиби жөнүндө нускама;

■ Статистикалык изилдөө өткөрүүгө жана укук коргоо органдарынын мыйзамсыз аракетинен, анын ичинде кыйноолордон жабыр тарткан адамдардын чыныгы санын көрсөтүүгө мүмкүндүк берген бирдиктүү эсептик-отчеттук форма.

Колдонмо менчик түрүнөн жана мекемелик карамагынан көз карандысыз саламаттыкты сактоо уюмдарынын медициналык кызматкерлери үчүн милдеттүү.

Колдонмолорду киргизүүнүн натыйжасында күтүлгөн жыйынтыктар:

1. Кыргыз Республикасында кыйноолорду жана зомбулукту туура документтештирүүнүн жана текшерүүнүн эл аралык стандарттарын бир калыпка келтирүү (унификация) жана киргизүү.
2. Медициналык кызматкерлер зомбулуктун, кыйноонун, катаал мамиленин бардык түрлөрү үчүн текшерүүнүн, медициналык жана психиатриялык экспертизаларды өткөрүүнүн, эсептик-отчеттук медициналык документтештирүүнүн бирдиктүү стандартташтырылган формасын колдонот.
3. Медициналык кызматкерлер милдеттүү жана токтоосуз тартипте аныкталгандан кийин 24 саатын ичинде кыйноолордун жана катаал мамиленин далили жөнүндө аймактык прокуратура органдарына, зомбулук жөнүндө ички иштер органдарына маалымат берет.
4. Зомбулук, кыйноо, катаал мамиле курмандыктарына медициналык жардамдын сапатын жакшыртуу жана ооруулардын алдын алуу.
5. Медициналык экспертизалардын сапатын эл аралык стандарттардын талаптарына ылайык келтирүү.
6. Туура документтештирүү, каттоо жана атайын адистерге кошумча текшерилүүгө, ооруканага жаткырууга жөнөтүү.
7. Натыйжалуу медициналык документтештирүү боюнча сунуштар, минималдуу стандарттар, окуу материалдары жана маалымат укукту колдонуу органдарынын (жарандык же аскердик) кызматкерлерин, ошондой эле медициналык кызматкерлерди, мамлекеттик кызматтагы адамдарды жана башка ылайыктуу жактарды даярдоо программаларына киргизилишин камсыз кылуу⁵².

5.3. Кыйноолор жана катаал мамиле үчүн жазанын шексиздиги

Кыргыз Республикасында кыйноолор жана катаал мамиле үчүн жазаны шексиздиги принцибин киргизүүгө таасир тийгизген олуттуу көйгөйлөрдүн бири болуп бул категориядагы иштер боюнча соттук териштирүүлөрдү кечиктирүү тажрыйбасы саналат. Бул көйгөйдү прокуратуранын өкүлдөрү да, жактоочулар да, укук коргоочу уюмдардын өкүлдөрү да белгилешет.

⁵² “Зомбулукту, кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүн натыйжалуу документтештирүү” тажрыйбалык колдонмосу. 16-бет.

Кыйноолордун кылмышталышынан баштап 2003-жылы Кыргызстанда КР КЖК 305-1 (кыйноо) беренеси боюнча кыйноолор жөнүндө арыздарын көптүгүнө жана туруктуулугуна карабастан, болгону 2 айыптоочу өкүм чыгарылган.

Муну менен бирге отуздан ашык кылмыш иши негизи боюнча чечилбегендиктен узак убакыт бою процесстик мөөнөттөрдү бузуу менен соттордун өндүрүшүндө кала берет. Мындай кырдаалдын кылдат талдоосу зарыл. Мында абалдын ушундай кырдаалына соттук териштирүүнү атайы кечиктирүүгө багытталган тараптардын өздөрүнүн аракети көмөктөшө турганын жана колдонуудагы процесстик мыйзамдар иштердин былыктыгы үчүн шарт түзө турганын айткан соттордун жүйөлөрүнө тийиштүү көңүл буруш керек.

2010-жылдагы өткөөл мезгилдин Президентинин соттук реформа демилгеси көпчүлүк көйгөйлөргө түрткү болду жана коомдо бир-бирине каршы талкууларды жаратты. Айрым өзгөрүүлөргө карабастан, сот адилеттиги тармагындагы кырдаал көп жагынан мурункудай бойдон калды.

КР сот системасын андан ары реформалоо боюнча макулдашылган сунуштарды иштеп чыгуу боюнча Комиссия, учурдагы кырдаалды изилдеп, сот өндүрүшү – калыс, ачык жана адилеттүү сотко укукту камсыз кылуу негизги милдетти чечпей турганы тууралуу корутунду жасаган⁵³.

Комиссия жүргүзгөн талдоо учурдагы сот системасы институционалдык да, материалдык жана процесстик укукту жөнгө салуу тармагында да сот акыйкатын аткаруунун конституциялык принциптерине жана эл аралык стандарттарга толук чарада жооп бербей турганын көрсөттү.

Жогорку Кеңеште чыгып сүйлөгөн учурда Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун төрагасы Канат Турганбеков "...Кыргызстанда биринчи баскыктагы (инстанция) соттордо толук башаламандык өкүм сүрөт... Ал жерде тартипсиздик, судьялар каалаган чечимин чыгарат. Жактоочу, прокурор сүйлөшүп алып, иштерди жабышат. Жогорку сотко чейин жетпейт"⁵⁴, - деп билдирди.

Учурдагы сот түзүлүшү сот адилеттигине жеткиликтүүлүктү жана соттук каталарды оңдоо мүмкүнчүлүгүн толук чарада камсыз кылбайт.

Жазык сот түзүлүшүндө айыптоочу багыт үстөмдүк кылат. Тергөө органдары тарабынан иштердин абийирсиз тергөөсүнө жана далилдерди бурмалоосуна (фальсификация) көп учурда көз жумулат. Көп учурда кылмыштын өзү үчүн эмес, адам жазык жоопкерчилигине тартылганы үчүн куугунтукташат. Көпчүлүк учурда ишти сотко жөнөтүү иш жүзүндө адамды айыптоону билдирет. Судья соттолуучуну актайт деген актоочу чечимдер жогору баскыктагы (инстанция) соттор тарабынан жокко чыгарылышынын үмүттүү мүмкүнчүлүктөрү чоң эмес.

Кыйноо колдонгондугунда, пара опузалап алгандыгында жана У. Холмирзаевдин ден соолугуна атайылап оор зыян келтиргендигинде, алардын натыйжасында ал каза болгонунда айыпталган Сузак районунун ИИБ төрт кызматкерине карата кылмыш иши үч жылдан ашык каралууда.

⁵³ Комиссия "Кыргыз Республикасынын сот системасын андан ары реформалоо боюнча макулдашылган сунуштарды иштеп чыгуу боюнча Комиссияны түзүү жөнүндө" Президенттин 2012-ж. 17-январындагы №6 жарлыгы менен түзүлдү

⁵⁴ <http://www.24kg.org/parlament/168741-kanat-turganbekov-v-kyrgyzstane-v-sudax-pervoj.html>.

Жабыр тарткан жактын жактоочулары кылмыш ишин жергиликтүү судьялардын дарегине соттолуучулардын туугандары тарабынан коркутуулардан улам Сузак райондук сотунан башка сотко жөнөтүү тууралуу өтүнгөн. Кылмыш ишин кароо Чүй областынын Сокулук райондук сотуна тапшырылган, иш азыркы күнгө чейин бул соттун өндүрүшүндө⁵⁵.

“Голос свободы” КФ 2013-жылдын 12-мартындагы даттануусунун негизинде кылмыш ишин токтотуу жөнүндө токтом жокко чыгарылган, ал эми мыйзамсыз жана негизсиз чечим чыгарган жак тартип жоопкерчилигине тартылган.

Мына ошентип, кыйноолор боюнча ондогон кылмыш иштеринин соттук караштыруусун коштогон соттук былыктык жана соттук процессти кечиктирүү кыйноолор үчүн жазанын шексиздигинде күмөн туудурат. Тергөөнүн уруксат кылынбаган ыкмаларынын, кыйноолорду кошуп караганда жазаланбастыгы кыйноолорду колдонуу тажрыйбасынын маанилүү себеби болуп саналат. Жазанын шексиздиги жана кыйноолорго эч бир жол бербестик аларды расмий жарыялоодон тышкары укук колдонуучу тажрыйбада көрсөтүлүшү керек. Кыйноолор менен күрөшүүнүн натыйжалуулугу тууралуу кыйноолор жөнүндө арыздарга жооп катары козголгон кылмыш иштеринин саны жана кыйноолорду кылганында күнөөлүү адамдарга карата соттордун чыгарган чечимдеринин саны боюнча баа берсе болот.

⁵⁵“Кылым Шамы” КФ иши боюнча маалымат.

6-бөлүм

МАМЛЕКЕТТИК БИЙЛИК ОРГАНДАРЫ, ЭЛ АРАЛЫК ЖАНА КОММЕРЦИЯЛЫК ЭМЕС УЮМДАР МЕНЕН КЫЗМАТТАШУУ

Улуттук борбордун 2014-жылга карата стратегиялык планына ылайык негизги максаттардын бири болуп мамлекеттик органдар жана КЭУдар менен өз ара аракеттешүүнү орнотуу саналган. Биздин көз карашыбызда бул ишке ашырылды. Улуттук борбор ички иштер органдары, прокуратура менен бир катар жолугушууларды өткөрдү, мындай жолугушуулардын бири Бишкек шаардык прокуратурасында Бишкек шаарынын бардык РИБ жетекчилери менен өткөрүлгөн жолугушуу болду, анын жүрүшүндө Улуттук борбордун ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу далилдери талкууланды. Бишкек шаардык райондук ички иштер башкармалыктарынын жетекчилиги тоскоолдук кылуунун бардык далилдери жөнүндө жана Кыргыз Республикасынын Улуттук борбору жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамын милдеттүү түрдө аткаруу керектиги жөнүндө маалымат алды.

Адам укуктарынын жалпыга бирдей декларациясын кабыл алган күнүнүн 66 жылдыгына арналган жана Кыйноолорго каршы БУУ конвенциясынын 30 жылдыгына арналган бир катар иш-чаралар өткөрүлдү. 2014-жылдын 26-июнунда, Кыйноолордун курмандыктарын колдоо күнүндө Улуттук борбор БӨУлар, прокуратура органдары жана карамагында жабык жайлары болгон мекемелердин өкүлдөрү менен бирдикте мониторингдик барууларды өткөргөн. Бардык катышуучулар эркиндиктен ажыратуу жана эркиндигин чектөө жерлеринде болгон адамдар менен жеке маектерди жүргүзүп, кармоо шарттарын көрө алды. Иш-чаранын экинчи бөлүгү тегерек стол болду, анын алкагында мамлекеттик органдардын жана жарандык тармактын өкүлдөрү аныкталган көйгөйлөрдү жана аларды чечүүнүн жолдорун талкуулашты.

Мындай иш-чаралар, биздин пикирибиз боюнча, мамлекеттик органдардын кызматташууга жана эркиндиктен ажыратуу жана эркиндигин чектөө жайларында болгон адамдарга карата мыйзамга ылайык келбеген мамиле сыяктуу көйгөйлөрдү биргелешип жеңип чыгууга, ошондой эле кармоо шарттарын жакшыртууга көмөктөшүүгө даярдыгынын көрсөткүчү болуп саналат.

Ошондой эле белгилеп кетчү жакшы учур Саламаттыкты сактоо министрлиги менен “Зомбулукту, кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүн натыйжалуу документтештирүү” тажрыйбалык колдонмосун иштеп чыгуу боюнча кызматташуу болду, бул документти иштеп чыгуу боюнча жумушчу топтун курамына Улуттук борбордун өкүлү киргизилген. Аталган колдонмо “Сорос-Кыргызстан” фондунун укуктук программасынын, “Дарыгерлер адам укуктары үчүн” уюмунун техникалык жана эксперттик көмөктөшүүсү менен иштелип чыккан.

2014-жылдын 23-октябрында Кыргыз Республикасынын премьер-министри кыйноолорго жана башка ырайымсыз, адамгерчиликсиз же адамдын кадыр-баркын кемсинтүүчү мамилелердин түрлөрүнө жана жазалоолорго каршы аракеттенүү боюнча иш-чаралардын планын кабыл алуу жөнүндө буйрукка кол койгон. Бул планды жүзөгө ашыруу мекемелер аралык жумушчу топко жүктөлгөн, ал топтун курамына Улуттук борбордун кызматкерлери киргизилген.

Улуттук борбор менен “Голос свободы” КФ, “Кылым Шамы” КФ сыяктуу бейөкмөттүк уюмдардын ортосунда кызматташуу жөнүндө Меморандумга кол коюлган. Бул меморандумдардын негизинде “Голос свободы” КФ менен бирдикте убактылуу кармак жайларына алдын алуу баруулар жүргүзүлгөн. “Кылым шамы” КФ борбордун кызматкерлери Акыйкатчынын (Омбудсмендин) өкүлдөрүнө, Улуттук борбордун кызматкерлерине аскер кызматкерлеринин укуктары тармагында окутуу семинарын өткөрдү, ага ошондой эле Кыргыз Республикасынын коргоо министрлигинин өкүлдөрү катышты. “Кылым шамы” КФ менен бирдикте 70 мекемеге алдын алуу баруулар жүргүзүлдү, алардын ичинен 54 аскердик бөлүктөр. Меморандумдун алкагында КЭУ, БӨУлар менен өткөрүлгөн иштен тышкары, КЭУ, БӨУ тармагынын өкүлдөрү Улуттук борбордун кызматкерлеринин дараметин көтөрүү боюнча Улуттук борбор үчүн бир катар иш-чараларды өткөрдү. Мисалы, “Жаштардын укук коргоо тобу” КБ тарабынан адам укуктарын коргоо тармагындагы эл аралык эксперттерди тартуу менен жабык мекемелердин мониторинги, психиатриялык мекемелердин мониторинги, балдарды зомбулуксуз тарбиялоо боюнча үч окутуу семинары уюштурулган. Окутуу семинарларынын биринин алкагында Адам укуктары боюнча Молдовалык институттун эксперти Вану Жарегинин катышуусу менен Республикалык психиатриялык ооруканага баруу жүргүзүлгөн, анын натыйжасында жабык мекемелердин мониторингинин тажрыйбасын үйрөнүүгө мүмкүн болду.

Ошондой эле Улуттук борбор “Психикалык саламаттык жана коом” КБ, “Продвижение Альтернатив” КБ менен психиатриялык мекемелерде кыйноолордон жана катаал мамиледен эркин болуу укугу тармагында кызматташууну жөнгө салды.

Эл аралык уюмдар ошондой эле Улуттук борбордун кызматкерлеринин дараметин өнүктүрүүгө өз салымын кошту. Людвиг Больцман атындагы адам укуктары боюнча институту адам укуктары жана жабык мекемелердин мониторинги боюнча тренинг уюштурду, анын алкагында 5-ТКЖ ар тараптуу текшерүү менен баруу жүргүзүлдү. Людвиг Больцман атындагы институттун колдоосу менен “Улуттук борбордун сунуштарын ишке ашыруу боюнча” темасында тегерек стол уюштурулган.

7-бөлүм

ЭЛ АРАЛЫК ЖАНА УЛУТТУК МЫЙЗАМДАРДА КАРАЛГАН УЛУТТУК БОРБОРДУН МАНДАТЫН НАТЫЙЖАЛУУ АТКАРУУ ҮЧҮН КЫЙЫНЧЫЛЫКТАР

7.1. Мамлекеттик органдар тарабынан Улуттук борбордун ишмердүүлүгүнө тоскоолдук көрсөтүү фактылары

Эркиндиктен ажыратуу жана эркиндигин чектөө жерлерине алдын алуу барууларды уюштуруунун жана өткөрүүнүн тартибине көрсөтүлгөн бардык мыйзам талаптарынын сакталышына карабастан, бүгүнкү күндө Улуттук борбордун ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу далилдери бар.

20-диаграмма. Тоскоолдук фактылары боюнча кайрылуулар

Өткөн 2014-жыл ичинде эле прокуратура органдарына КР ИИМдин өздүк коопсуздук башкармалыгына Улуттук борбордун ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу далилдери боюнча ылайыктуу акттарды тиркөө менен 11 кайрылуу багытталган. Улуттук борбордун ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу далилдеринин бири Сузак районунун ички иштер бөлүмүнө алдын алуу баруусун жүргүзүүдө орун алган, ал жерде ага карата зордук-зомбулук колдонулган айыпталуучу кармалган эле.

Бул далил боюнча 2014-жылдын 4-ноябрында Сузак районунун прокуратурасы тарабынан КР КЖК 146-2 беренесинде каралган Улуттук борбордун координациялык кеңештин мүчөсүнүн, Улуттук борбордун кызматкеринин ишине тоскоолдук кылуу үчүн жазык жоопкерчилигин белгилеген кылмыштын белгилери боюнча кылмыш иши

козголгон. Азыркы учурда кылмыш иштин тергөөсү КР УКМКнын Жалал-Абад аймактык башкармалыгынын тергөө бөлүмү тарабынан аяктап, сотко өткөрүлүп берилген.

Кыйноолорду натыйжасыз документтештирүүнүн жана Улуттук борбордун кыйноолорду колдонуу далили боюнча ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу далили боюнча көзөмөл органынын кылмыш ишин козгобогондугунун дагы бир мисалы катары.

2014-жылдын 13-сентябрында Улуттук борборго Ош областынын Кара-Суу айылынын 43 жаштагы тургуну Джумабаев Дильерго карата күч зомбулугу колдонулганы жөнүндө “Бир дүйнө – Кыргызстан” КФ тарабынан арыз түштү. Таңкы саат алтыда анын үйүнө он чакты чүмбөтчөн куралдуу адамдар киришип келген. Алар эшиктерди сындырган жана терезелерди талкалаган. Алар кандайдыр-бир документтерди көрсөтпөстөн, эч нерсе түшүндүрбөстөн аны сабай башташкан. Джумабаевдин жубайынын билдирүүсү боюнча аны автоматтын кундагы менен бүт денесин токмуктошкон, башын жарган, соккудан оң көзү шишип чыккан, тиши сынган, бөйрөккө,

омурткаларга соккон. Аялынын колунда тынымсыз ыйлап жаткан бир жашаар бала бар болгондуктан, ал күйөөсүнө болуша алган эмес. Дильердун 16 жаштагы кызы атасынын сабалганын токтотууга аракет кылган жана атасы менен куралдуу эркектердин ортосуна туруп алган. Кыздын айтканы боюнча, аны түртүп жиберипкен, ал жыгылгандан кийин дагы бир нече жолу аркасынан тепкилешкен.

Кийинки күнү аялы менен кызы үй-бүлөлүк медицинанын Оштогу борборуна кайрылган. Кызынын диагнозу – “жамбаш менен кашка жилик жана бел жактагы жумшак дененин көгөргөнү”. Аялынын диагнозу – “дененин көгөрүшү жана оң билектин астыңкы жагынын үчтөн биринин канталап көгөрүшү”.

Сабалгандан кийин 40 мүнөт өткөндө үйгө Ош шаары жана Ош областы боюнча улуттук коопсуздук боюнча мамлекеттик комитетинин башкармалыгынын **тергөөчүсү Артур Шадыбеков** кирип келген, тинтүүгө санкцияны көрсөткүн, калыс-күбөлөрдү тинтүү жүргүзүү үчүн чакырган. Жыйынтыгы боюнча каршылык көрсөтүлгөндүгү тууралуу тергөөчү акт түзгөн, бирок эч кандай каршылык болбогондуктан, калыс-күбөлөр бул актка кол коюудан баш тартышкан. Тергөөчү соттун санкциясынын, тинтүү протоколунун жана каршылык көрсөтүлгөндүгү тууралуу акттын көчүрмөлөрүн берген эмес.

Улуттук борборго Джумабаев Д. Ош шаардык жана Ош областы боюнча УКМК ББ имаратында камалгандыгы тууралуу билдиришти. Бирок Улуттук борбордун кызматкерлерин УКМК имаратына киргизген жок, күзөтчү баш ийген адам экенин жана борбордук аппараттын буйругун аткара турганын айтып, жолдомо катты кайтарып берген. Улуттук борбордун кызматкерлери аларды жетекчилик менен

байланыштырууларын суранышкан, күзөтчү аларды күтүп турууларын айтып, кайра келип, өзүнүн артынан эшикти жаап кирип кеткен. **Кызматкерлер жарым сааттан ашык күтүшкөн, бирок эч ким чыккан эмес жана эшикти ачкан эмес.** Тоскоолдук кылуунун бул далили боюнча кылмыш ишин козгоо жөнүндө прокуратура органына билдирилген, алар мыйзам бузууну алып таштоо тууралуу көрсөтмө чыгарышты да, КР Кылмыш-жаза кодексинин **146-2 беренеси боюнча кылмыш ишин козгоодон баш тартышты**⁵⁶.

Кармалгандын жактоочусунун билдирүүсү боюнча, биринчи эле күнүн тинтүү учурунда Джумабаевдин оор абалы үчүн шашылыш медициналык жардамды чакырышкан. Диагноз – “Оң алаканынын көптөгөн жаракаты жана кара куштун көгөргөн жарасы”. Бейтаптын жараларын иштеп чыгып, таңып, валериана тундурмасын беришкен. Эки күндөн кийин, 15-сентябрда УКМК тергөөчүсүндө сурак учурунда кармалган өзүн жаман сезе баштаган, ошондуктан тез жардам чакыркан жана эки дарыгер караган. Анын абалы орточо оор экендиги тууралуу жазуулар бар. Дененин жумшак жерлеринин көгөргөнү, кан шишикте, көкүрөгүнүн жана сол бөйрөгүнүн көгөргөнү, жабык баш сөөк жаракаты белгиленген, нейрохирургдун кеңеши зарыл. Бирок УКМК тергөөчүсүнүн токтому менен өткөрүлгөн соттук-медициналык экспертиза кыйла жеңил денелик бузулууларды көрсөткөн. Азыркы күндө Джумабаев Д., мэдэкспертизанын корутундусу менен макул болбостон жыйнактуу медэкспертиза өткөрүүсүн суранган. Жеке клиниканын кызматкери, мүчөсү өзү берген корутундудан тышкары жыйнактуу экспертиза жүргүзүү кечиктирилип келет. Жыйнактуу экспертизанын калган мүчөлөрү

мамлекеттик мекемелердин кызматкерлери болуп саналат. Экспертиза өткөрүүнү кечиктирүүдө ыкчам аракеттерди өткөрүүнүн мыйзамсыз ыкмаларына жол берген бир гана жак кызыкдар экендиги белгилүү. Бул далил кыйноолордун мамлекеттик эксперттер тарабынан документтештирүүсүнүн натыйжасыздыгынын далили болуп саналат. Дал медэкспертизанын корутундусу кыйноо беренеси боюнча айыптоонун негизи экендиги эч кимге жашырын эмес.

Джумабаев Д. бир нече ирет ЖАМКтын 5-ТКЖга которулуусу тууралуу арызданган, анткени УКМК ТКЖсында ага өз убагында медициналык жардам көрсөтүлгөн эмес. 1-октябрда Джумабаев, органдар анын кат түрүндөгү кайрылууларын тоготпогондуктан нааразылыгын билдирип, ачкачылык жарыялаган. 3-октябрда гана аны 5-ТКЖга которушкан, жактоочунун билдирүүсү боюнча, эми шарттар кыйла жакшы, ал дарыларды кабыл алып жатат.

⁵⁶ КР КЖК 146-2 беренеси “Координациялык кеңештин мүчөсүнүн, кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борборунун кызматкеринин ишине тоскоолдук кылуу”

Кыйноолорду колдонуу далили боюнча арыз берилген, бирок, Аскердик прокуратура тарабынан КР КЖК 305- “Кызматтык ыйгарым укуктардан аша чабуу” беренеси боюнча кылмыш иши козголгон⁵⁷. Докладды сунуштоо маалында Аскер прокуратурасы иште кылмыштын жоктугуну көрсөтүп, кылмыш-ишин токтотуп койду.

Таблица № 12. Тоскоолдук кылуу фактылары

№	Баруулар-дын күнү	Мекеменин аталышы	Көрүлгөн чаралар	Кайрылуулар боюнча натыйжалар
1	11.03.2014-ж.	Ысык-Көл областынын Каракол ш. ИИБ	Башкы прокуратурага кайрылуу жөнөтүлгөн	Кылмыш ишин козгоодон баш тартуу
2	02.05.2014-ж.	Ош ш. боюнча КР УКМКББ ТЖК	Башкы прокуратурага кайрылуу жөнөтүлгөн	Жооп көрсөтүлгөн эмес
3	20.05.2014-ж.	Бишкек ш. Биринчи май районунун ИИБ	КР ИИМ өздүк коопсуздук кызматына кайрылуу жөнөтүлгөн	Жооп көрсөтүлгөн эмес
4	04.06.2014-ж.	Бишкек ШИИБ	КР ИИМ өздүк коопсуздук кызматына кайрылуу жөнөтүлгөн	Куру жооп түрүндө жооп көрсөтүлгөн
5	07.08.2014-ж.	КРнын ЖАМК №47 түзөтүү колониясы	Башкы прокуратурага кайрылуу жөнөтүлгөн	Мыйзамды бузууну алып таштоо тууралуу көрсөтмө чыгарылган
6	12.09.2014-ж.	Бишкек ш. Свердлов районунун ИИБ	Башкы прокуратурага кайрылуу жөнөтүлгөн	Кылмыш ишин козгоодон баш тартуу
7	13.09.2014-ж.	Ош ш. боюнча КР УКМКББ ТЖК	Ош областтык прокуратурасына кайрылуу жөнөтүлгөн	Мыйзамды бузууну алып таштоо тууралуу көрсөтмө чыгарылган
8	19.09.2014-ж.	Бишкек ш. Ленин районунун ИИБ (ШМБ №1, ШМБ №3)	Бишкек ш. прокуратурасына кайрылуу жөнөтүлгөн	Жооп келген эмес
9	14.10.2014-ж.	Сузак районунун ИБ	Башкы прокуратурага кайрылуу жөнөтүлгөн	КР КЖК 146-2 бер. боюнча кылмыш иши козголгон
10	22.10.2014-ж.	Бишкек ш. ШИИБ	Башкы прокуратурага кайрылуу жөнөтүлгөн	Кылмыш ишин козгоодон баш тартуу
11	14.11.2014-ж.	Бишкек ш. Свердлов районунун ИИБ	Бишкек ш. прокуратурасына кайрылуу жөнөтүлгөн	Кылмыш ишин козгоодон баш тартуу

⁵⁷ Кылмыш иши кызмат адамдарына карата эмес, кылмыш далили боюнча козголгон.

7.2. Алдын алуу улуттук механизми мандатына ылайык ишмердүүлүк жүргүзүүнүн кыйынчылыктары

Улуттук борбордун натыйжалуу ишмердүүлүк жүргүзүүсүнүн өзүнчө көйгөйү болуп коомчулукта да, мамлекеттик органдардын өкүлдөрүндө да, жарандык коомдун өкүлдөрүндө да Улуттук борбордун мамлекеттик орган катары багыты, анын негизги максаттары жана милдеттери жөнүндө так түшүнүгүнүн жоктугу саналат.

Бүгүнкү күндө Улуттук борбордун негизги максаты кыйноолор жана катаал мамиле жөнүндө арыздарды караштыруу болуп саналат деген жаңылыш пикир орун алган. Улуттук борбор, Алдын алуу улуттук механизминин кызматын аткарууда, мамлекеттик орган катары кыйноолор жөнүндө жарандардан арыздарды кабыл алат, бирок аларды караштырууга укуктуу эмес, ал болгону Улуттук борбор жөнүндө КР мыйзамынын талаптарына ылайык аларды прокуратура органдарына жөнөтөт. Улуттук борбордун негизги максаты болуп эркиндиктен ажыратуу жана эркиндигин чектөө жерлеринде кыйноолордун жана катаал мамиленин алдын алуу жана кармоо шарттарын жакшыртууга көмөктөшүү саналат⁵⁸.

Жетишерлик көп убакыт бою Улуттук борбор жабык мекемелердин кызмат адамдары тарабынан эл аралык жана бейөкмөттүк уюмдар берген гранттардын эсебинен кыйноолордун алдын алуу тармагында ишмердүүлүк жүргүзгөн БӨУ, КЭУлардын бири катары кабыл алынган.

⁵⁸“Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борбору жөнүндө” КР мыйзамы.

8-бөлүм

УЛУТТУК БОРБОРДУН 2013-ЖЫЛ БОЮНЧА АР ЖЫЛДЫК БАЯНДАМАСЫНДА ЖАРЫЯЛАНГАН СУНУШТАРЫНЫН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК ОРГАНДАРЫ ТАРАБЫНАН КР ЖК ТОКТОМУНА ЫЛАЙЫК АТКАРЫЛЫШЫНЫН ДЕҢГЭЭЛИ

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине берилген сунуштар

Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам чыгаруу актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү мүмкүнчүлүгүн караштыруу

ЖПКда кыйноолордун алдын алуу максатында кармалгандын туугандарына анын кармалгандыгы жөнүндө милдеттүү жана токтоосуз маалымат берүү бөлүгүндө. Мындай милдетти аткармаган ылайыктуу жактардын жоопкерчилигин караштыруу

Жазык процессинин бардык баскычтарында, ЖПКга жана “Кылмыштарды жасоо жагынан шек туудурган жана айыпталып кармалган адамдарды камакта кармоонун тартиби жана шарттары жөнүндө” мыйзамга, өзгөчө шектүүлөрдүн камакта кармалган учурунда, ошондой эле алар УКЖ сыртына чыгарылганда жана кайра жеткирилгенде көз карандысыз медициналык экспертизага өз убагында жеткиликтүүлүктүн кепилдиги белгилөөсүн караштыруу.

“Кылмыштарды жасоо жагынан шек туудурган жана айыпталып кармалган адамдарды камакта кармоонун тартиби жана шарттары жөнүндө” мыйзамда - Камакта кармалуучу шектүү жана айыпталуучу жактардын жактоочуга, Жогорку Кеңештин депутаттарына, Акыйкатчыга (Омбудсменге), Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борборго, ошондой эле адам укуктары боюнча эл аралык органдарга жиберген кат-кабарын электөөгө (цензура корреспонденции) толук тыюу салган толуктоолорду киргизүү

Сунушту аткаруу

Аткаруу процессинде

ЖПК жана КЖК долбоорлорун иштеп чыгуу боюнча жумушчу топтор түзүлгөн, ага Юстиция министрлигинин өкүлдөрү киргизилген, алардын бирине, ЖПК иштеп чыгуу боюнча жумушчу топко Улуттук борбордун Координациялык кеңешинин мүчөсү У. Азимов киргизилген (*тартылган эксперт катары катышат*). Улуттук борбордун кызматкерлери бул жумушчу топтун мүчөлөрү болуп саналбайт. Судьялардын жоопкерчилигин жогорулатуу боюнча мыйзамды иштеп чыгуу боюнча жумушчу топко

Улуттук борбордун директорунун орун басары Б. Сыдыгалиев кирет (*тартылган эксперт катары катышат*).

Ченемдик-укуктук актылардын долбоорлорун даярдоо үчүн Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн 2014-жылдын 23-октябрындагы №469-р буйругу менен Кыйноолорго жана башка ырайымсыз, адамгерчиликсиз же адамдын кадыр-баркын кемсинтүүчү мамилелердин түрлөрүнө жана жазалоолорго каршы аракеттенүү боюнча иш-чаралардын планы бекитилген. Иш-чаралардын бир бөлүгүн ишке ашыруу үчүн мамлекеттик органдардын өкүлдөрүнөн турган мекемелер аралык жумушчу топ түзүлгөн, ага Улуттук борбордун өкүлдөрү кирет.

Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасына сунуштар

Башкы прокуратурада кыйноолорду колдонуу далилдерин тергөө боюнча Кыргыз Республикасынын Башкы прокуроруна түздөн-түз баш ийген атайын түзүмдүк бөлүмдү түзүү же кызмат адамдарын кыйноолорду колдонууда айыптоо боюнча тергөө жүргүзүү боюнча адистештирүү суроосун караштыруу

Сунуштун аткарылышы

Аткаруудан баш тарткан

Башкы прокурордун орун басарынын катынан кийинкилер келип чыгат. Башкы прокуратура “башкармалыкта ыкчам-издөө, тергөө боюнча ишмердүүлүк жүргүзгөн органдарынын мыйзамды сактоосуна көзөмөл боюнча, кыйноо далилдерин тергөөнүн жүрүшүнө тийиштүү мекемелик көзөмөлдү күчөтүүдө адистештирилген бөлүмдү” түзүү суроосу каралууда (*борборлоштурулган көзөмөл жүргүзүү принциби боюнча*)⁵⁹. Азыркы учурда кыйноо учурларын тергөө Башкы прокуратуранын Тергөө башкармалыгынын тергөө бөлүмү тарабынан жүргүзүлөт, тергөөчүлөрдүн процесстик ишмердүүлүгүнө көзөмөлдү республиканын Аскердик прокурору, Бишкек жана Ош шаарларынын, областтардын, райондордун прокурорлору жана адистештирилген прокурорлор жүргүзүлөт. Жаңы түзүмдүк бөлүмдөрдү түзүү үчүн эч кандай каражат каралган эмес.

Улуттук борбордун пикири

Улуттук борбор Башкы прокуратуранын бөлүмдөрүнүн\башкармалыктарынын түзүмдүк өзгөрүүлөрү жана ишмердүүлүгүнүн диверсификациясы боюнча мамиле, так милдеттерди бөлүштүрүү зарыл деп эсептейт, ал эми жаңы бөлүмдү түзүүнүн зарылдыгы жок. Түздөн-түз Башкы прокурорго баш ийген артыкчылыктуу кызматтык кылмыштарга тергөө жүргүзгөн өзүнчө прокурорлорду (атайын прокурорлор) караштырып, көзөмөлдөөчү орган кыйноолордун алдын алууга олуттуу салым кошо алат.

⁵⁹ 30.09.14-ж. Башкы прокурордун орун басары У. Халдаровдун катынан

Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө сунуш

Кыргыз Республикасынын юрисдикциясында болгон жана Кыйноолорго каршы БУУ конвенциясынын жоболорун бузуунун курмандыктары болгон адамдарга Конвенциянын алкагында түзүлгөн Комитетке алар кыйноолордун курмандыктары болгондугу тууралуу билдирүүлөр менен кайрылуу мүмкүнчүлүгүн берет. Бул үчүн Кыргыз Республикасы Кыйноолорго каршы конвенциянын 22-беренесине ылайык Кыйноолорго каршы БУУ комитетини жеке жактардын ушул сыяктуу билдирүүлөрүн караштыруу компетенциясын таануу жөнүндө билдириши керек.

Сунушту аткаруу

Аткаруудан баш тартуу

Өкмөт мындай билдирүүнү жөнөтүү мезгилсиз деп санайт, аны төмөнкү жүйөлөр менен негиздейт:

- 1) Кыргыз Республикасы айкын жеке даттанууларды караштыруу жөнүндө отчетторду көрсөтүү боюнча өзүнө милдеттенме алат;
- 2) Кыйноолорго каршы аракет көрүүнүн ички механизмдерин жакшыртуу зарыл, мониторинг жүргүзүүнүн төмөнкүлөргө багытталган бөлүгүндө
 - а) жазык мыйзамдарын жакшыртуу, анын ичинде процесстик;
 - б) кыйноолорго каршы аракет көрүү тармагынын мониторинг иш-чараларын жүргүзүү бөлүгүндө коомчулуктун ролун күчөтүү;
 - в) кыйноолор менен күрөшүү боюнча ыйгарым укуктуу органдарды материалдык-техникалык жактан жетишерлик камсыз кылуу;
- 3) Кыргызстан БУУнун келишимдик органдарына мезгилдик отчетторду көрсөтөт:
 - Адам укуктары боюнча комитетке;
 - Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар боюнча комитетке;
 - Расалык басмырлоону жоюу боюнча комитетке;
 - Кыйноолорго каршы комитетке;
 - Баланын укуктары боюнча комитетке.Өкмөттүн отчеттору боюнча *“көптөгөн иштеп бүтүрбөгөндүктөр белгиленген, аларды алып таштоо боюнча ылайыктуу сунуштар көрсөтүлгөн, бул белгилүү деңгээлде Кыргыз Республикасынын эл аралык рейтингинин төмөндөшүнө көмөктөшөт”*.
- 4) Материалдык жана адамдык ресурстарды талап кылган *“Ылайыктуу процедураларды ишке ашыруунун механизмдерин киргизүү зарылдыгы”* пайда болот.

Улуттук борбордун пикири

Улуттук борбор бул корутунду кийинки себептер боюнча негизсиз деп эсептейт. Биринчи иретте, Кыргызстан кыйноолорго каршы аракет көрүү боюнча өзүнө милдеттенме алгандыгын белгилеп кетүү шарт. Демек, мамлекеттик органдар

Кыйноолорго каршы БУУ Комитетинин компетенциясын таануудан көз карандысыз кыйноолорго каршы аракет көрүүнүн ички механизмдерин жакшыртышы керек. Жеке даттануулар боюнча мезгилдик отчет кыйноолорго каршы аракет көрүү суроосун тездетүүгө жана кыйноолор жана катаал мамиленин башка түрлөрү менен күрөшүүнү мыктылоого көмөктөшөт.

Кыйноолорго каршы БУУ конвенциясынын ченемдерин сактоо боюнча милдеттенмелер иш жүзүндө бар болгон мамлекеттик органдарга жана бардык жабык мекемелерге жүктөлөт. Демек, *“ылайыктуу процедураларды ишке ашыруу механизмин”* жүргүзө турган өзүнчө органды же кызматты түзүү үчүн ресурстарды сарптоонун кажети жок. Кыйноолорго каршы БУУ комитетине жеке тартиптеги даттануулар мамлекеттик органдарды алардын мекемелеринде кыйноого жол бербестик боюнча милдеттенмелерин жооптуу аткарууга ыкчамдатат.

Биздин мамлекет, кандай болсо да, Кыйноолорго каршы БУУ комитетине болгон милдеттенмелери боюнча мезгилдик отчеттун көрсөтөт. Жеке даттануулар боюнча отчеттуулук биздин өкмөттүн БУУнун келишимдик органдарына мезгилдик жана башка отчетторунун сапатынын жакшырышына көмөктөшөт. Бул өз кезегинде, тескерисинче, Кыргыз Республикасынын эл аралык рейтингинин жогорулашына көмөктөшөт.

Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө сунуштар

Камактагылардын УКЖга, ТКЖга келип түшкөндө, ошондой эле УКЖдан, ТКЖдан чыгарылып, кайра жеткирилгенде, ден соолугунун абалын жана дене жаракаттарынын болушун белгилөө үчүн Стамбул протоколунун принциптерине ылайык медициналык күбөлөндүрүүнүн бирдиктүү формасын иштеп чыгуу жана ишке киргизүү.

Сунушту аткаруу

Жарым-жартылай аткарылды

Иш-чаралар планынын 14-пунктунда Саламаттыкты сактоо министрлиги менен бирдикте камактагылардын УКЖга, ТКЖга келип түшкөндө, ошондой эле УКЖдан, ТКЖдан чыгарылып (тышка чыгаруу), кайра жеткирилгенде, ден соолугунун абалын жана дене жаракаттарынын болушун белгилөө үчүн Стамбул протоколунун принциптерине ылайык медициналык күбөлөндүрүүнүн бирдиктүү формасын иштеп чыгуу жана ишке киргизүү каралган. Стамбул протоколунун принциптерине негизделген медициналык күбөлөндүрүү бланкы Бишкек шаарындагы 1-ТКЖсында жана Ош шаарындагы 5-ТКЖсында гана колдонулат, буга Улуттук борбордун кызматкерлери күбө болушту. 20.08.13-ж. №497 ЖАМК буйругуна ылайык жогоруда көрсөтүлгөн ТКЖларда медициналык күбөлөндүрүүнүн Стамбул протоколуна ылайык иштелип чыккан бланктары колдонулушу керек. 2014-жылдын декабрында Саламаттыкты сактоо министрлиги менен бардык мекемелердин медкызматкерлери үчүн кыйноолорду жана зомбулуктун башка түрлөрүн натыйжалуу документтештирүү боюнча колдонмо бекитилген.

Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө сунуштар

Кыйноолордун алдын системалуу алуу боюнча натыйжалуу ишмердүүлүк жүргүзүү үчүн жана кыйноолор жөнүндө суроолор боюнча Кыргызстан боюнча БУУнун атайын баяндамасынын сунуштарын аткаруу үчүн ИИМ УКЖларын, БКМК УКЖларын, УКМК УКЖларын өкмөт алдындагы ЖАМК карамагына өткөрүп берүү. Ушул эле максаттарда УКМК ТКЖсын өкмөт алдындагы ЖАМК карамагына өткөрүү зарыл. Бул үчүн ылайыктуу мыйзам долбоорун иштеп чыгып, аны Жогорку Кеңештин кароосуна киргизүү керек.

Сунушту аткаруу

Аткаруудан баш тартты

Иш-чаралар планынын 27-пунктунда “убактылуу кармакжайларды ИИМ, БКМК карамагынан ЖАМК карамагына өткөрүү суроосун **изилдөө**” жазылган.

Өкмөт бул сунушту көрсөтүлгөн мамлекеттик органдар менен (ИИМ, УКМК, БКМК, ЖАМК) караштырууну уюштурду, алар көрсөтүлгөн мекемелерди өткөрүүнү жүргүзүүнүн кийинки себептерден улам максатка ылайык келбестиги тууралуу билдиришти:

- УКЖларда кылмыштуулукка **шектүү** адамдар кармалат, алардын ЖАМК системасында кармалышы алардын укуктарынын жана эркиндиктеринин бузулушуна алып келет;
- Ченемдик-укуктук актылардын кеңири көлөмүн текшерип чыгуу (ревизия) зарыл;
- Мекемелерди куруу жана ЖАМК кызматкерлерин көбөйтүү үчүн кошумча каржылык каражаттарын табуу зарыл.

Улуттук борбордун пикири

Күч түзүмдөрүнүн жабык мекемелерине барууларынын натыйжасында Улуттук борбор бир маанилүү тыянак чыгарды, дал ушул УКЖларды тергөө иш-чараларын жүргүзбөгөн орган катары ЖАМК карамагына которуу кыйноолордун алдын алуу суроосундагы системалык өзгөрүүлөргө алып келет. Улуттук борбордун кызматкерлери бүт өлкө боюнча камакта кармоо жерлерине 530 алдын алуу барууларын жүргүзгөн, алардын бөлүгү көз карандысыз медкызматкерлер менен бирге өткөрүлгөн, кыйноолордун курмандыктары, камактагылар жана алардын жактоочулары менен жолугушуулар өткөрүлдү.

Кыйноолор алдын-ала тергөө учурунда, негизинен, ыкчам-издөө ишмердүүлүгүнүн кызматкерлери тарабынан жасалганына өз тажрыйбабызда көзүбүз жетти. Муну У. Бакачиев, А. Кененбаева, Д. Джумабаев жана А. Деркембаев аттууларга карата кыйноолорду колдонуу окуясы тастыктайт. Булар өлкөнүн ар кайсы аймактарында болгон окуялар, У. Бакчиев жана А. Деркембаев Бишкек шаарында, А. Кененбаев Караколдон, Д. Джумабаев Ош областынан. Кармалган адам убактылуу кармак жайда болгон кезде ага чейин кыйноолорго кабылган, бирок жактоочуларга айтпаган, ал эми ТКЖга которулгандан кийин арыз жазган. Бирок ал учурда денеде сабалуунун издери жокко тете болуп калат.

УКЖларды ЖАМК карамагына которгон учурда, ЖАМК кызматкерлери кармалганды алдын ала медициналык текшерүү жүргүзбөстөн кабыл алышпайт.

Улуттук борбор УКЖларды ЖАМК карамагына которуу кыйноолордун алдын алуу суроосундагы системалык өзгөрүүлөргө алып келет деп ишенет.

Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө сунуштар

Укук коргоо органдарынын бардык УКЖларында, ТКЖларында, тергөөчүлөрдүн, ыкчам ыйгарым укуктуу кызматкерлердин, участкалык инспекторлордун бөлмөлөрү жайгашкан жерде видеобайкоо жүргүзүүнү орнотуу боюнча тез чара көрүү.

Сунушту аткаруу

Жарым-жартылай аткарылды

Иш-чаралар планынын 26-пунктунда “Укук коргоо органдарынын бардык УКЖларында, ТКЖларында, тергөөчүлөрдүн, ыкчам ыйгарым укуктуу кызматкерлердин, участкалык инспекторлордун бөлмөлөрү жайгашкан жерде видеобайкоо жүргүзүүнү орнотуу боюнча каржылоо булактарын аныктоо менен баскычтуу план **иштеп чыгуу**” көрсөтүлгөн.

2014-жылдын аягына республиканын төмөнкү мамлекеттик органдарында камералар орнотулган:

- **ИИМ:** 2003-жылдан баштап УКЖларда 210 камера орнотулган;
- **УКМК:** УКЖ жана ТКЖ видеокамералар менен жабдылган. Видеокамералардын саны жөнүндө билдирүү жок;
- **ЖАМК:** ТКЖнын көзөмөл-өткөрмө жайында видеобайкоо жүргүзүү системалары орнотулган. Бишкек шаарындагы 1-ТКЖсында режимдик корпустарда монитору ЖАМКтын борбордук аппаратынын оператордук бөлмөсүнө чыккан видеокамералар орнотулган. ЖАМК башка мекемелеринде видеокамераларды орнотуу пландаштырылган.
- **БКМК:** УКЖ имаратында күнү-түнү видеобайкоо жүргүзүлөт.

Улуттук борбордун пикири

Улуттук борбор, видеобайкоо камералары ылайыктуу мекемелердин борбордук аппараттарына туташтырылышы керек, аларда видеобайкоо камераларынын үзгүлтүксүз көзкарандасыз жазуусу жүргүзүлөт, бул жер-жерлерде мекемелердин кызматкерлери жазууларды өчүрүп же алмаштырып коюшун алып таштоо үчүн зарыл деп эсептейт.